

SUOMEN KIELI- OPPI

Äänne- ja sanaoppi

E.N. SETÄLÄ

MATTI SADENIEMI OTAVA

E. N. Setälä — Matti Sadeniemi

SUOMEN KIELIOPPI

ÄÄNNE- JA SANAOPPI

Oppikoulua ja omin päin opiskelua varlen

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Kahdeskymmenes painos

Kahta edellistä painosta voidaan käyttää
rinnan tämän painoksen kanssa

ISBN 951-1-02891-X

Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset
Keuruu 1975

Otteita ensimmäisen painoksen esipuheesta.

— — — — —
Tässä en saata ryhtyä seikkaperäisesti arvostelemaan koulu-
lukekielioppimme järjestelmää. Pääasiallisimmat muistutukseni
sitä vastaan ovat, että siinä nykyiskielen esittelevä eli deskrip-
tiivinen kielioppi on sekoitettu historialliseen; että sen quasi-
historiallinen esitystapa antaa kielihistoriasta — jota sen
muuten oikeastaan ei ole tarkoitus esittää — vääriä ja vas-
taisten opintojen kehitykselle vahingollisia käsityksiä; että
sen käsitys ääntenmuutoksista, taivutuksesta, johdosta, var-
talosta ja päätteestä on liiaksi koneellinen ja konstruktivinen
eikä pidä yhtä kielitieteen nykyisen kannan kanssa; että se
monesti suomen kieleen sovittaa muiden kielten kieliopista
lainattuja kategorioja ja kaavoja, uskaltamatta käsitellä äi-
dinkieltämme sen oman luonteen vaatimusten mukaisesti,
ja vihdoinkin että koko koulukieliopin järjestelmä monessa suh-
teessa on epäjohdonmukainen.

Jos nämä muistutukset onkin helppo tehdä, ei ole suinkaan
yhtä helppo mainittuja virheitä karttaa; päinvastoin on kou-
lu- ja koulukieliopin kirjoittaminen meidän aikanamme, jolloin koko
kieliopin järjestelmä on keskustelun alaisena, hyvin rohkea
yritys. Kun nyt — — kuitenkin päätin rohjeta tehdä tämmöi-
sen yrityksen, tiesin hyvin, että oli mahdotonta edes koettaa
toteuttaa kaikkia parannustoiveita, vaan että oli tyytyminen
ainoastaan välttämättömyimpien epäkohtien poistamiseen.
Ne periaatteet, joita noudatin — —, ovat lyhyesti seuraavat.

J ä r j e s t e l m ä l l i s e s s ä suhteessa päätin liittyä sii-
hen järjestelmään, jota meillä kielenopetuksessa yleisesti nou-
datetaan, koska poikkeukset tässä suhteessa olisivat vai-
keuttaneet kirjan käyttämistä oppikirjana. — — —

E s i t y s t a v a n puolesta olen silmällä pitänyt, että

sääntöjenmuodostelussa tyydytään tosiasioiden esittämiseen nykyiskielen kannalta eikä pyritä antamaan kielihistoriallista esitystä, joka on tämän kirjan tarkoituksen ulkopuolella. Siitä syystä ei puhuta yleensä äänne- ja muoto-ksista muissa kuin niissä tapauksissa, missä kirjakielessä rinnan käytetään eri kehityskannalla olevia muotoja, vaan ainoasti äännevaihteluista; vain silloin-tällöin, kun se on saattanut tapahtua yleistä periaatetta häiritsemättä, on pieniä kielihistoriallisia viittauksia annettu (ilmiöiden ryhmittämisessä, eri muistutuksissa). Siitä syystä on myös oppi vartalosta ollut entisestään muodosteltava. Historialliselle pohjalle perustuvia vartaloita on tässä tietysti ollut mahdoton ottaa puheeksi. Koska kuitenkin on välttämätöntä puhua päätteistä ja koska epäilemättä vartalon ja päätteen eroittamisella kokonaan nykyiskielen kannalta on psykologinen perustus, olen kunkin sananmuodon vartaloksi aivan yksinkertaisesti nimittänyt sen osan sanan äänneainesta, joka jääpi jäljelle, kun pääte on erotettu.

Ainesten puolesta ei ollut tarkoituksenani tarjota olennaisesti uutta sen lisäksi, mitä tähänastiset koulukielioppimme sisältävät, vaan pikemmin valikoida siitä tarpeellimmat osat. Kieltämättä tämä kirja sisältää kuitenkin semmoista, joka suomenkieliselle koululle ei ole tarpeellista, mutta joka on tähän otettu osittain muunkielisten suomea opiskelevien varalle, osittain sen vuoksi, että kirjaa on aiottu käyttää yliopistollisten luentojen pohjana. Nämä kappaleet ovat petiillä painetut, ja ne jokainen arvostelukykyinen opettaja helposti osaa erottaa pois.

Runo-oppia ei tähän ole otettu, koska se ei varsinaisesti kuulu kielioppiin, vaan opitaan paraiten yhteydessä jonkinlaisen alkeisestetiikan kanssa semmoisesta teoksesta kuin on esim. Godenhjelmin »Lyhyt runous-oppi», jommainen olisi kaikissa kouluissa luettava.

Suotava olisi, että koulukielioppi ylemmällä asteella täydennettäisiin jonkinmoisella katsauksella yleisen kielitieteen

ja kielihistorian alkeihin, jotka aineet antavat elähdyttävää tuulahdusta deskriptiiviseen kielioppiin; sitä varten olisi kuitenkin erityinen pieni oppikirja tarpeen.

Helsingissä elokuun alussa 1898.

TEKIJÄ.

Kahdeksannen painoksen alkulause.

Koska n. s. kielioppikomitean mietinnössä esitetyn uuden järjestelmän kohtalo vielä on ratkaisematon, tarvitaan kouluissamme vielä ainakin joku aika eteenpäin vanhan järjestelmän mukaisia oppikirjoja. Tämmöistä tarvetta varten on nyt käsillä olevan oppikirjan kahdeksas painos tarkoitettu ja on siitä syystä edellisestä painoksesta olennaisesti muuttumaton. Kuitenkin olen katsonut suotavaksi, että terminologiassa, mikäli on mahdollista vanhaa järjestelmää särkemättä, liitytään kielioppikomitean mietintöön, jonka vuoksi erinäisiä termejä on tästä mietinnöstä lainattu. Koska kielioppikomitean äänneoppi aivan vähän poikkeaa tässä kirjassa esitetystä, on äänneopin alkuosa tehty niin yhdenmukaiseksi mietinnön kanssa kuin entistä aineen järjestelyä noudattamalla suinkin on käynyt laatuun.

Helsingissä elokuulla 1917.

TEKIJÄ.

Seitsemänteentoista painokseen

Olen kustantajan pyynnöstä uudistanut Setälän äänne- ja sanaopin, joka monissa yksityiskohdissa oli jo ehtinyt vanhentua. Olen pyrkinyt tekemään sen mahdollisimman hellävaraisesti, muuttaen vain sen, mikä mielestäni ei ole vastannut kielen nykyistä kehitystilaa.

Helsingissä joulukuulla 1965

Matti Sadeniemi

Sisälllys

Alkusanat	5
Johdatus	11
Merkkien selityksiä	15
Kuvia äänteenmuodostuksen havainnollista opetusta var- ten	16

Äänneoppi

I. Kielen äänteet ja niiden merkitseminen 1—6	17—21
II. Tavut 7—9	21—22
III. Vokaalisointu 10	22—23
IV. Kesto 11—13	23
V. Paino ja korko 14—18	24—25
VI. Äänteenmuutokset ja äännevaihtelut 19—39	25
Äänteenmuutoksia	
H:n katoaminen 20	26
Supistuminen 21—25	26—28
Äännevaihteluja	
Vokaalivaihteluja (vokaalisulaumia jne.) 26—27	28—32
Astevaihtelu 28—34	33—38
T:n ja s:n (ht:n ja ks:n) vaihtelu 35	38—39
Äännevaihteluja tavuaseman johdosta 36	39—40
Mukautumis- eli assimilaatioilmiöitä 37—39	40—41
Lilte äänneoppiin: Olkeinkirjoitusoppi 40—62	41—56
I. Kirjaimista 43—48	42—47
II. Väleistä ja välimerkeistä 49—62	48—56
Väleistä 49	48
Välimerkeistä 50—59	49—54
Muut kirjoitusmerkit 60—62	54—56

Sanaoppi (= sananmuoto-oppi)

Johdatus 63—74	57—62
Sanojen taivutus 75—156	62—128

I. Nominitt 75—109	62—95
Deklinaat io 75—91	62—80
Sijojen muodot 76—79	63—68
Vartalot 80—89	68—72
Nominien merkkimuodot eli teema 90	72
Harjoitusesimerkkejä 91	73—80
Omistusliitteinen taivutus 92	81—83
Komp araat io 93—95	83—86
Liite nominien taivutusoppiin:	
1. Lukusanat 96—100	86—90
2. Pronominitt 101—109	90—95
II. Verbit 110—150	96—123
Verbien taivutus 110—150	96—123
Persoonapäätteet 115—118	98—103
Vartalot 119—141	103—111
Aktiivi 120—131	103—107
<u>Passiivi</u> 132—134	107—108
Kielto muoto vartalot 135	109
Sanavartalot 136—141	109—111
Verbien merkkimuodot eli teema 142	111—112
Liittomuodot 143—149	112—119
Harjoitusesimerkkejä 150	120—123
III. Partikkelit 151—156	124—128
Sanojen johto 157—168	128—140
I. Nominien johto 158—163	129—135
Substantiivit 159—161	129—133
Adjektiivit 162—163	133—135
II. Verbien johto 164—168	136—140
Yhdyssanat 169—174	140—141
I. Yhdysnominitt 169—172	140—141
II. Yhdysverbit 173	141
III. Yhdyspartikkelit 174	141

J o h d a t u s

Kieli on järjestelmä inhimillisillä puhe-elimillä tuotettuja kuuluvia merkkejä, joilla joku henkilö ilmaisee ajatuksensa. Näitä merkkejä nimitetään kielellisiksi **ilmauksiksi**. Kirjoituksen avulla voidaan kielelliset ilmaukset saattaa silmin nähtäviksikin, so. l u e t t a v i k s i.

Suomen kieli on se kieli, jota suomalaiset käyttävät ilmais-tessansa ajatuksiaan toisillensa.

Suomen kieltä puhutaan, paitsi suurimmassa osassa Suo-men valtakuntaa, myös Neuvostoliitossa Inkerissä ja Itä-Kar-jalassa; suomea puhuvia siirtokuntia on Ruotsin pohjois- ja keskiosissa, pohjoisessa osassa Norjaa ja Pohjois-Amerikassa.

Suomen kieltä on useita eri kielimuotoja eli **murteita**. Yhtä näistä, Turun seutujen murretta, alkoi piispa Mikael Agricola 1540-luvulla kirjallisesti merkitä, samalla kuiten-kin lainaten aineksia muistakin murteista. Näin on uudem-pina aikoina tapahtunut yhä runsaammassa määrässä, ja täten on suomalaisessa kirjallisuudessa käytetty kieli, samalla seuraten puhekielessä tapahtuneita muutoksia, kuluneiden neljänsadan vuoden aikana tuntuvasti muuttunut, vieläpä edennyt verrattain kauas siitä murteesta, josta se alkujaan on lähtenyt.

Kirkon, koulun ja kirjallisuuden välityksellä on kirjalli-suudessa käytetty kielimuoto levinnyt yhä laajemmalle, joten **kirjakielestä** on syntynyt todellinen **yleiskieli**, joka on sivisty-neiden puhekielenä ja jota kaikkialla maassa ilman vaikeutta ymmärretään. Tämän vastakohtana sanotaan muita suomen kielen eri muotoja, joita käytetään suhteellisesti ahtaalla alalla, **murteiksi**.

Yleiskieli on eri henkilöillä jossakin määrin erilainen, sisältäen osittain paikkakunnallisia, osittain yksilöllisiä vivah-teita.

Paitsi murteihin kieli jakautuu myöskin toisen jakoperus-teen mukaan toisistaan eriäviin kielimuotoihin: **tyylilajeihin**. Sen sijaan että murre on kielimuoto katsottuna sen rakenteen tunnusmerkillisten ominaisuuksien kannalta, **tyylilaji** on kielimuoto katsottuna sen tunnearvon, so. sen tekemän esteettisen vaikutuksen kannalta. Tyyli on siis kaikkien niiden kielellisten ominai-suuksien kokonaisvaikutus, joiden esiintyminen riippuu joko 1) käsiteltävän aiheen laadusta tai 2) yleisöstä, jonka puoleen käännytään, tai 3) kielenkäyttäjän henkilöllisyydestä (esim. ylätyyli — keskityyli — alatyyli; runotyyli — proosatyyli; satutyyli, kertomatyyli, tieteellinen tyyl; helppotajuinen tyyl; yksilöllinen tyyl jne.). Eri tyyllilajeja voidaan huomata kansankielessäkin (esim. satu- ja runotyyli eriävät tavallisesta jokapäiväisestä puheesta), mutta selvemmin ne esiintyvät yleiskielessä ja erittäinkin kirjallisessa esitysmuodossa.

Suomen kieltä on tietysti puhuttu paljon ennen, kuin Suo-men kirjakieli syntyi, ja se on vuosisatojen kuluessa kehitty-nyt ja muodostunut vanhemmista kielimuodoista. Suomen kieli on jatkona lähinnä vanhemmalle kielimuodolle, jota nimi-tetään **kantasuomeksi**. Kantasuomesta ovat useiden vuosisatojen kuluessa tapahtuneen muuttumisen tietä muo-dostuneet seuraavat kielet, joita nimitetään **itämeren-suomalaisiksi** kieliksi: 1) **suomi**, 2) **karjala** ja **aunus**, 3) **vepsä**, 4) **vatja**, 5) **viro**, 6) **liivi**.

Kantasuomi taas on vielä paljoa vanhemman kielen, **suomalais-ugrilaisen kantakielen** jatkona. Tästä kielestä polveutuvat seuraavat kielet, joita sanotaan **suomalais-ugrilaisiksi** kieliksi: 1) **itämerensuo-malaiset kielet**; 2) **lapin kieli**; 3) **mordvan kieli** (**ersä-** ja **mokša-murre**); 4) **tšeremissin kieli**; 5) **votjakin kieli** sekä sen läheinen sukulainen 6) **syrjäänin kieli**; 7) **vogulin kieli**; 8) **ostjakin kieli** ja 9) **unkarin kieli**.

Kielen rakenteen esitystä nimitetään **kieliopiksi**. Suomen kielioppi sanan laajimmassa merkityksessä on kaik-

kien suomen kielen eri kielimuotojen (murteiden ja tyyli-
lajien) esitys. Ahtaammassa merkityksessä tarkoitetaan suomen
kieliopilla suomen kirjakielen ja sen kanssa olennaisesti
yhtäpitävän suomen yleiskielen rakenteen esitystä, ja sillä
tavoin se käsitetään tässäkin kirjassa.

Tässä kirjassa esitetään nykyistä suomen yleis-
kieltä. Suomen kielen kehitystä vanhemmista ajoista
uudempiin esittää suomen kielen historia.

Kieltä saatetaan tarkastaa osittain pitäen silmällä kielel-
listen ilmausten äänneainesta, osittain niiden muotoa,
osittain niiden merkitystä.

Kielen äänneaineksen esitystä nimitetään **äänneopiksi**.

Sellaista kielellisten ilmausten esitystä, jonka tehtävänä
on käsitellä näiden ilmausten muotoa, nimitetään **muoto-
opiksi**.

Sellaista kielellisten ilmausten esitystä, jonka tehtävänä
on käsitellä niiden merkitystä, nimitetään **merkitysopiksi**.

Lisäys 1. Tavallisimmin kielioppi, etupäässä käytän-
nöllisiä näkökohtia silmällä pitäen, on jaettu: 1) äänne-
oppiin, 2) muoto-oppiin, jolla on tarkoitettu ns.
sananmuoto-oppia (so. oppia yksinäissanojen muo-
doista), ja 3) lauseoppiin, johon on luettu a) oppi
sanaliitoista (ks. 70) ja b) sananmuotojen (osittain sana-
liittojen) merkitysoppi.

Toisinaan on puhuttu myös semmoisesta kieliopin osasta,
jonka nimi on sanaoppi; sanaoppiin pitäisi kuulua
a) yksinäissanojen muoto-oppi eli sananmuoto-oppi
ja b) sananmuotojen merkitysoppi. Tämän vastakohtana olisi
oleva sanaliitto-oppi eli syntaksi: oppi sana-
liittojen a) muodosta ja b) merkityksestä. Tätä järjestelmää
ei kuitenkaan ole voitu johdonmukaisesti toteuttaa.

Lisäys 2. Kielioppiin laajemmassa merkityksessä voi-
daan lukea myöskin oikeinkirjoitusoppi, ääntämisoppi ja
runomittaoppi.

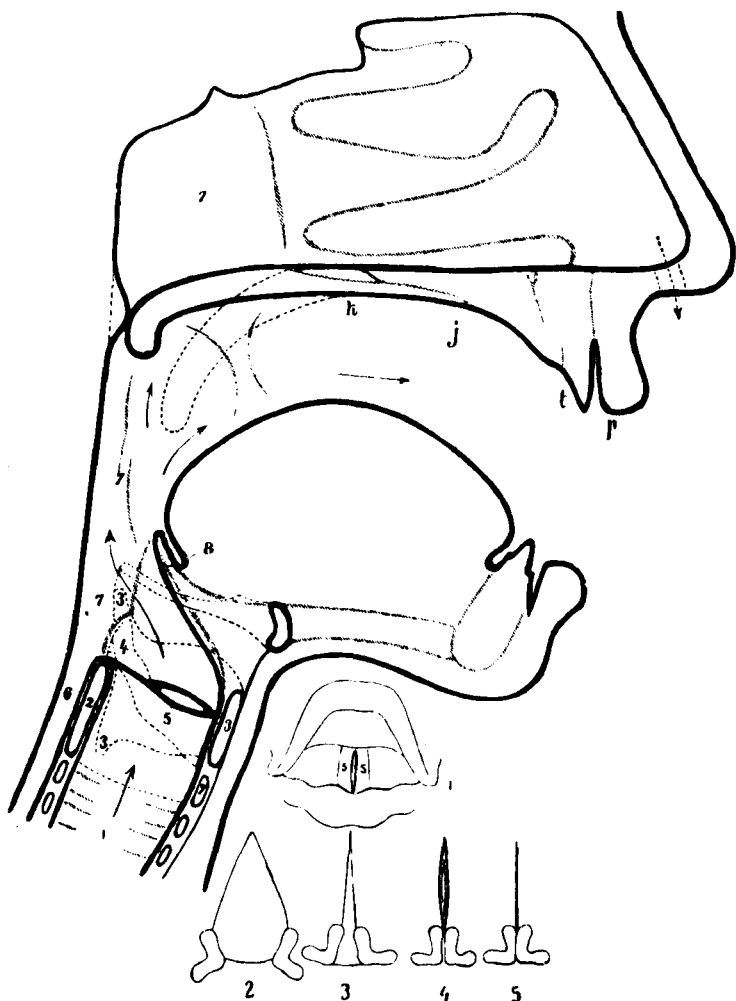
Oikeinkirjoitusoppi (ortografia) esittää, puhuttu kieli lähtökohtana, tämän merkitsemistä kirjoituksessa.

Ääntämisoppi (ortoepia) esittää, kirjoitettu kieli lähtökohtana, kirjainten äännearvoja.

Runomittaoppi (metriikka) esittää runoudessa käytetyn runomittaisen puheen muotoja.

Merkkien selityksiä

- < >** merkit osoittavat, että toinen niistä muodoista tai äänteistä, jotka ovat molemmin puolin näitä merkkejä, on s y n t y n y t toisesta: aukeaman puoleinen on aikaisempi, kärjen puoleinen myöhäisempi muoto.
- ~** kahden muodon tai äänteen välillä osoittaa niiden esiintyvän toistensa r i n n a l l a.
- 0** (=nolla) merkitsee, ettei asianomaisessa tapauksessa ole mitään äännettä (=k a t o, jota sanaa tässä kirjassa ei käytetä katoamisen, vaan 0:n merkityksessä).
- *** muodon edessä merkitsee vanhemman kielen muotoa, jota ei ole semmoisenaan todettu elävästä kielestä tai kielenmuistomerkeistä, vaan joka on muodostettu päätelmien perusteella.

Kuvia ääntenmuodostuksen havainnollista opetusta varten

Pääkuva: Ihmisen puhe-elimet, halkileikkaus. 1. Henkitorvi. 2. Rengasrusto. 3. Kilpirusto. 4. Kannurustot. 5. Äänihuulet. 6. Ruokatorvi. 7. Nielu. 8. Kurkunkansi.

Sivukuvat: 1. Äänirako ylhäältä katsottuna. 2–5. Kuvia, jotka kaavamaisesti osoittavat äänihuulten eri asentoja: 2. Hengitysaukko. 3. H-rako. 4. Värähtelyasento. 5. Umpiasento.

Ä ä n n e o p p i

I. Kielen äänteet ja niiden merkitseminen

1. Äänteiksi sanotaan puhutun kielen yksinkertaisimpia osia. Kirjoituksessa äänteitä kuvataan merkeillä, joita sanotaan **k i r j a i m i k s i**.

Suomen kielessä erotetaan 22 äännettä:

<i>a</i> ,	jonka merkinä on <i>a, aa</i> ,	esim. <i>alas, saalis, laulaa.</i>
<i>d</i> ,	» » » <i>d</i> ,	» <i>vedessä.</i>
<i>e</i> ,	» » » <i>e, ee</i> ,	» <i>etu, merla, nukke,</i> <i>jokeen, tulee,</i> <i>etsiä, menee.</i>
<i>h</i> ,	» » » <i>h, hh</i> ,	» <i>haamu, paha,</i> <i>ahkera, hihhuli.</i>
<i>i</i> ,	» » » <i>i, ii</i> ,	» <i>into, silla, viilla,</i> <i>sillä, riihi, etsii,</i> <i>aika, reikä.</i>
<i>j</i> ,	» » » <i>j</i> ,	» <i>jalka, paja.</i>
<i>k</i> ,	» » » <i>k, kk</i> ,	» <i>kuka, kukka.</i>
<i>l</i> ,	» » » <i>l, ll</i> ,	» <i>lehti, ala, valla,</i> <i>alla, kyynel.</i>
<i>m</i> ,	» » » <i>m, mm</i> ,	» <i>meri, lumi, ampuu,</i> <i>lammas.</i>
<i>n</i> ,	» » » <i>n, nn</i> ,	» <i>nenä, ahven, linna.</i>
<i>η</i> ,	jonka merkinä on <i>n, ng</i> ,	esim. <i>lanka</i> (so. <i>laηka</i>), <i>langalla</i> (so. <i>laηηalla</i>), <i>kuningas</i> (so. <i>kuniηhas</i>).
<i>o</i> ,	» » » <i>o, oo</i> ,	» <i>oma, moni, talo, sanoo.</i>
<i>p</i> ,	» » » <i>p, pp</i> ,	» <i>pieni, apaja, pappi.</i>

<i>r</i> ,	jonka merkinä on	<i>r, rr</i> ,	esim.	<i>rakas, arka, vara,</i> <i>varras, tylär.</i>
<i>s</i> ,	»	»	<i>s, ss</i> ,	» <i>susi, kissa, varis.</i>
<i>t</i> ,	»	»	<i>t, tt</i> ,	» <i>tuki, ottaa, kalat.</i>
<i>u</i> ,	»	»	<i>u, uu</i> ,	» <i>ulos, tuli, uuma,</i> <i>tuuli, aamu, puhuu,</i> <i>auki.</i>
<i>v</i> ,	»	»	<i>v</i> ,	» <i>viitsa, lava.</i>
<i>y</i> ,	»	»	<i>y, yy</i> ,	» <i>ylös, pysty, tyyni, äyräs.</i>
<i>ä</i> ,	»	»	<i>ä, ää</i> ,	» <i>älä, väsy, ääni, pää,</i> <i>elää.</i>
<i>ö</i> ,	»	»	<i>ö, öö</i> ,	» <i>öljy, kylvö, kylvöön.</i>

Ns. *j ä ä n n ö s l o p u k e*, jonka merkinä kieliopillisissa teoksissa on *'*, mutta joka yleisessä kirjoituksessa jätetään merkitsemättä, ei ole itsenäinen äänne.

1. *m u i s t*. Äännä sivistyneen puhekielen sekä oman kotimurteesi mukaan sanat *suden, aidalla, saada, vedessä*.

Suomen *d* nykyisessä sivistyneessä puhekielessä on sama äänne kuin Suomen ruotsissa ja melkein sama kuin muiden kielten *d*. Tämä äänne on kansanmurteille vieras. Niissä murteissa, joissa vielä vastaavissa tapauksissa on oma erikoinen äänne, on sen sijalla »heikko» *r* (merk. *ö*) tai *δ* (= engl. *th* sanassa *the*). Muualla on tässä asemassa *r, l* (läntisissä murteissa) taikka *j, v, h* tai ei mitään (itäisissä murteissa).

2. *m u i s t*. Äännä seuraavat lauseet: *Anna olla! Antaa olla! En voi antaa olla! — Tule tänne! Maksa pois! Astu sisään! Mene matkaasi!*

Jäännöslopukkeen sijalla on seuraavan sanan alkuäänne (alkukonsonantti, esim. *tule tänne = tulet tänne*). Se aluke, joka suomessa usein esiintyy sananalkuisen vokaalin edessä (*olen 'antanut*), saattaa tällöin kahdentua (*anna''olla*), mutta välttämätöntä se ei ole. — Myös *h:n* edellä jäännöslopuke voi jäädä ilmenemättä (*ole(h) huoletta*).

3. *m u i s t*. Lainasanoissa esiintyvät vielä seuraavat äänteet: *b*, jonka merkinä on *b, bb*, esim. *briljantti, subjekti, tuubi, rabbi*.
f, » » » *f, ff*, » *fasadi, efori, suffiksi*.

g, jonka merkkinä on *g*, *gg*, esim. *graniitti*, *traaginen*, *suggestio*.

š » » » *š*, *šš*, » *šeriffi*, *pašša*

(tai myös *sh*, » *sheriffi*).

4. **muist.** Niissä vieraissa sanoissa, joita suomessa käytetään sitaatteina vieraista kielistä, esiintyy useita suomen kielelle outoja äänteitä.

Näistä äänteistä mainittakoon:

z (= ransk. *z*), esim. *Zuider-Zee*, *Penza*.

ž (= ransk. *j*), esim. *Voronež*.

2. Äänteet ovat kahta päälajia.

1. **Vokaaleja** (ääntiöitä), joista kukin yksinäänkin saattaa muodostaa tavun, ovat seuraavat 8: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, *ä*, *ö*.

2. **Konsonantteja** (kerakkeita), jotka vain yhdessä vokaaalien kanssa muodostavat tavuja, ovat seuraavat: *d*, *h*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *t*, *v* ja *η*.

Vierasperäisissä sanoissa esiintyviä konsonantteja ovat vielä edellä mainitut *b*, *f*, *g*, *š* sekä myös *z*, *ž*.

3. Äänteet jakautuvat katsoen siihen, onko niissä mukana ns. **sointia** vai ei, kahteen lajiin.

1. **Soinnillisia** ovat kaikki vokaalit sekä konsonanteista *d*, *j*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v* sekä *η*, (*b*, *g*, *z*, *ž*).

2. **Soinnittomia**: *h*, *k*, *p*, *s*, *t*, (*f*, *š*).

Sointi syntyy siten, että keuhkoista tuleva ilmavirta panee kurkunpäässä sijaitsevat äänihuulet väräjäämään.

4. **Ääntämistavan** mukaan äänteet jakautuvat viiteen lajiin.

1. **Umpiäänteitä** (klusiileja): *p*, *t*, *k*, (*b*), *d*, (*g*).

Umpiäänteitä äännettäessä ilmavirta on jonkin aikaa katkenneena siksi, että huulet tai kieli sulkevat suuväylän ja kitapurje nenäväylän.

2. **Rako- l. hankausäänteitä** (frikatiiveja): (*f*), *s*, (*š*), *h*, *v*, (*z*), (*ž*), *j*.

Rakoäänteitä äännettäessä supistuu ääntämisväylä jollakin kohdalla kapeaksi raoksi, jonka kautta ilmavirta pusertuu, hankautuen raon reunoihin.

3. Laideäänteitä (lateraaleja): *l*.

l:ää äännettäessä sulkeutuu suuväylän keskusta siten, että kielenkärki painuu hammasvallia vasten ja ilmavirta kulkee kielen laiteita (tai toista laidetta) myöten.

4. Täryäänteitä (tremulantteja): *r*, (*ö*).

Täryäänteitä äännettäessä ilmavirta pusertuu suuväylän ahtaamraon kautta, samalla kun kielenkärki väräjä.

M u i s t. Suomen *r* sisältää tavallisesti 3—4 kielenkärjen lyöntiä (geminaatta jopa 7 lyöntiä), murteellinen *ö* (*veöen* = *veden*) vain yhden täydellisen lyönnin.

5. Aukkoäänteitä (resonantteja): nasaalit (nenäkonsonantit) *m*, *n*, *ŋ* sekä kaikki vokaalit.

Aukkoäänteitä äännettäessä on joko suuväylä (vokaaleissa) tai nenäväylä (nasaaleissa) avoinna, estämättä ilmavirran läpikulkua.

5. Ääntämispaikan mukaan jakautuvat vokaalit kahteen lajiin.

1. Takavokaaleja, joita äännettäessä kieli kohoaa taaksepäin, ovat *a*, *o*, *u*.

2. Etuvokaaleja, joita äännettäessä kieli kohoaa eteenpäin, ovat *i*, *e*, *ä*, *ö*, *y*.

Saman perusteen mukaan jakautuvat konsonantit neljään lajiin.

1. Huuliäänteitä (labiaaleja): *p*, (*b*), *m*, (*f*), *v*.

Äännettäessä *p*:tä (*b*:tä) ja *m*:ää painautuu alahuuli ylähuulta vasten (bilabiaaleja); *v*:tä (*f*:ää) äännettäessä alahuuli lähenee ylistä hammasriviä tai painuu sitä vasten (dentilabiaaleja).

2. Hammasäänteitä (dentaaleja): *t*, *d*, *n*; *s*, (*z*), (*š*), (*ž*); *l*, *r*.

Hammasäänteet muodostuvat siten, että kielenkärki tai kielen selän etuosa kohoaa ylähammasriviä vasten.

3. Lakiäänteitä (palataaleja): *k*, *ŋ*, *j*.

Lakiäänteitä äännettäessä kohoaa kielen selän taka- tai keskiosa kitalakea vasten.

4. Kurkkuaäänteitä (laryngaaleja): *h*.

h-ääne syntyy siten, että ilmavirta hankautuu äänihuulten ja suuväylän seinämiä vasten.

Konsonanttien eri jaot näyttää seuraava taulukko:

	Umpiäänteitä		Rakoaäänteitä		Laide- äänt.	Täry- äänt.	Aukko- äänt.
	Soinnitt.	Soinnill.	Soinnitt.	Soinnill.	Soinnill.	Soinnill.	Soinnill.
Huuläänt.	<i>p</i>	<i>(b)</i>	<i>(f)</i>	<i>v</i>			<i>m</i>
Hammasäänt.	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>s, (š)</i>	<i>(z, ž)</i>	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
Lakiaäänt.	<i>k</i>	<i>(g)</i>		<i>j</i>			<i>η</i>
Kurkkuäänt.			<i>h</i>				

6. Diftongi (pariaääntiö) on kahden samaan tavuun (ks. 7) kuuluvan eri vokaalin yhtymä.

- 1) *uo, ie, yö*, esim. *suo, hiekka, mieli, yö, vyö*;
- 2) *au, ou, eu, iu*, esim. *kaula, koulu, peura, kiusa*;
- 3) *äy, öy*, esim. *äyräs, köyhä*; *ey* *eyhyys* *ei*
- 4) *ai, oi, ui, ei, äi, öi, yi*, esim. *aivan, koi, ui, keisari, vei, näitä, öitä, pyitä*; — *anlaisin, iloinen, riemuisa, papeille, hätäinen, pöllöistä, väsyin*.

1. ryhmän diftongit ovat *avartuvia*, muut (paitsi *iu, ui, yi*) *ummistuvia*.

Diftongin *alkukomponentti* on sen *huippuäännne*, *jälkikomponentti* taas *sivuäännne*.

Yleensä ainoastaan *i*-loppuisia diftongeja esiintyy sanan ensi tavua edempänä (ks. esimerkkejä 4. kohdassa; *pu-keis-sa*, mutta *lu-ki-es-sa, ta-pa-us*). Painoton *u, y* saattaa kuitenkin esiintyä myös diftongin jälkikomponenttina, esim. *ve-lä-y-lyy* tai *ve-läy-lyy*.

II. Tavut

7. Tavun muodostaa vokaali tai diftongi joko yksinään taikka yhdessä yhden tai useamman sivuäänteenä olevan konsonantin kanssa. *Sana* (ks. 63) saattaa sisältää yhden tai useampia tavuja (*maa, tuo, tuo-li*).

8. Tavu saattaa alkaa:

- 1) vokaalilla tai diftongilla, esim. *a-vara, e-des, au-rinko, yö*;
- 2) yhdellä lyhyellä konsonantilla, esim. *ka-la*.

M u i s t. Uusissa lainasanoissa saattaa ensimmäinen tavu alkaa useammallakin konsonantilla, esim. *professori, kristalli*. — Vanhoista lainasanoista ovat sanan kahdesta tai kolmesta alkukonsonantista muut paitsi viimeinen kadonneet, esim. *kaunis* (alkugerm. **skauniz*, nykyruots. *skön*), *rauma* (vrt. muin.-skand. *straumr*, nykyruots. *ström*).

9. Tavu saattaa loppua:

1) vokaaliin tai diftongiin, jolloin tavu on **avoin l. avotavu**, esim. *a-va-ra, saa-pui*;

2) konsonanttiin, jolloin tavu on **umpinainen l. umpitavu**, esim. *pil-vet, kas-te'*.

a) *Tulp-pa, kilt-ti, palk-ka, puls-ka, kärp-pä, kart-tu, turk-ki, myrsky; kimp-pu, simp-sukka, kont-ti, kons-ti, vank-ka*.

Sanan ensi tavun lopussa saattaa olla joko yksi konsonantti tai kaksi eri konsonanttia, joista edellinen on *l, r, m, n, η* ja jälkimmäinen *p, t, k* tai *s*.

b) *Alan-ko, talol-ta — kersant-ti, asfalt-ti*.

Toisen tai seuraavan tavun lopussa on yleensä vain yksi konsonantti. Uusissa lainasanoissa on tästä kuitenkin poikkeuksia.

c) *Kyynel, tytär, paimen, varis, lyhyt, lapset, piste', anna'*.

Sanan viimeisen tavun lopussa saattaa olla ainoastaan jokin konsonanteista *l, r, n, s, t* tai' (paitsi interjektioissa, esim. *kah, pom, kop*).

III. Vokaalisointu

10. Matala, kankea, ilossa, laitettu, auttamista — kypärä, idässä, niitetty, vetämistä.

Suomen kielen yhdistämättömät sanat ovat niin rakentuneet, että ne ovat joko

1) **takavokaalisia**, jolloin niissä on joko ainoastaan takavokaaleja tai vähintään yhden takavokaalin ohessa *e, i*, taikka

2) **etuvokaalisia**, jolloin niissä on ainoastaan etuvokaaleja.

Samassa yhdistämättömässä sanassa sitä vastoin ei milloinkaan esiinny *a, o, u* yhdessä *ä:n, ö:n, y:n* kanssa.

Tätä suomen kielen ominaisuutta nimitetään **vokaali-soinnuksi**.

Huom.! Yhdyssanoja: *perämela, tällainen*.

Huom.! Uusia lainasanoja: *kuvernööri, hypoteekki, polyyppi*.

IV. Kesto

11. Sitä aikaa, joka menee äänteen tai tavun ääntämiseen, sanotaan sen **kestoksi (kvantiteetiksi)**.

12. Samaa äännettä saatetaan eri tapauksissa ääntää lyhyemmin tai pitemmin, so. äänteillä saattaa olla eri **k e s t o - a s t e i t a**.

1. *Matala: maata, tuli: tuuli, siinä: siitä.*

Suomen kielen vokaaleilla on kaksi kestoastetta, joista toista sanotaan **lyhyeksi**, toista **pitkäksi**.

Lyhyttä vokaalia merkitään suomen kielen kirjoituksessa **yhdellä**, pitkää **kahdella** vokaalinmerkillä.

2. *Ilo: ilma, itu: itkeä.*

Suomen kielen konsonantit ovat tavua lopettaessaan pitempiä kuin tavua aloittaessaan.

Tätä erotusta ei suomen kielen kirjoituksessa merkitä.

3. *Ala: alla, virat: virrat, kuka: kukka.*

Konsonanttia, joka kuuluu kahteen tavuun, sanotaan **kaksoiskonsonantiksi (geminaataksi)**.

Kaksoiskonsonanttia merkitään **kahdella** konsonantinmerkillä.

Geminaatasta kuuluu suurempi osa edelliseen tavuun (vrt. 2. kohta), pienempi jälkimmäiseen.

13. T a v u i l l a on kaksi kestoastetta.

1. **Lyhyt** on jokainen lyhyeen vokaaliin loppuva tavu, esim. *sa-ne-le-mi-a-ni sa-tu-ja*.

2. **Pitkä** on jokainen tavu, joka sisältää pitkän vokaalin tai diftongin tai loppuu konsonanttiin, esim. *saa-tuun, vää-ryys, vau-ras-tui, il-mes-tyi*.

V. Paino ja korko

14. Paino on se suurempi tai pienempi voima, jolla äänne tai tavu äännetään.

15. Tavun paino tuntuu likinnä keskittyvän sen huippuäänteeseen, siis vokaaliin tai diftongin alkukomponenttiin.

16. Tavut ovat toisiinsa verraten eripainoisia. Tavun paino saattaa olla:

1. V a h v a, jolloin tavulla sanotaan olevan p ä ä p a i n o (merkki '), esim. *öpin*.

2. K e s k i v a h v u i n e n, jolloin tavulla sanotaan olevan s i v u p a i n o (merkki `), esim. *öppimätön*.

Pää- ja sivupainollisia tavuja sanotaan p a i n o l l i s i k s i tavuiksi.

3. H e i k k o, jolloin tavua sanotaan p a i n o t t o m a k s i, esim. *opin*.

Kádun, kátumässä, kátumätön, kátumättömällä, kátumättömyudestänsa; tóttelen, tóttelèval, tóttelèmaan (tóllelemään), tóllelemätön, tóllelemättömälle, tóllelemättömyudestänsa.

Yksityisessä sanassa, kun se erikseen lausutaan, on pääpaino ensimmäisellä tavulla. Sivupaino esiintyy pääpainon ohella useampi- kuin kolmitavuisissa sanoissa kolmannella tai neljännellä tavulla ja sen jälkeen edelleen joka toisella tavulla (paitsi viimeisellä). Neljännellä (6:nnella, 8:nnella jne.) tavulla sivupaino on yleensä vain viisi- ja useampitavuisissa sanoissa, jos sanan kolmas tavu on lyhyt.

Painottomia ovat sanan toinen ja yleensä myös viimeinen tavu.

17. Se paino, joka yhdenjaksoisessa puheessa on eri sanojen tavuilla, poikkeaa usein siitä painosta, joka on yksityisillä sanoilla, kun ne lausutaan erikseen.

Kun sanalle puheessa annetaan erikoisen voimakas paino, sillä sanotaan olevan l a u s e p a i n o.

Toisissa sanoissa taas jäävät pääpainollisetkin tavut painoltaan keskivahvuiseksi tai heikoiksi (painottomiksi). Painottomiksi jäävät varsinkin *olen*-verbi, konjunktiot ja useat yksitavuiset sanat. Esim. *Sépä _nyt _oli ikävä. Éi _ole áiat, niin kuin _oli énnen.*

Mu i s t. Yksisanaisissa lauseissa paino on toisinaan sanan viimeisellä tavulla. Esim. *Ohóh! Niinpá!*

18. Korko on se korkeampi tai matalampi säveltas, jolla äänne tai tavu äännetään.

Suomessa korko tavallisesti seuraa painon mukana, niin että painokkaampi tavu samalla on säveltasoltaan korkeampi.

VI. Ääntenmuutokset ja äännevaihtelut

19. Suomen kieli, samoin kuin jokainen muukin nykyinen kieli, on siinä muodossa, jonka olemme perineet lähinnä vanhemmalta polvelta, pitkän kehityksen tuote. Sen äänteellisessä rakenteessakin on sen elämän eri aikoina tapahtunut muutoksia. Muutokset kuuluvat osittain niin uuteen aikaan, että nykyisessä kielessä muuttuneiden rinnalla vielä tavataan muuttumattomia muotoja eri murteissa ja eri tyyllilajeissa (kirjakieli on monesti lainannut muotoja vanhemmasta kielestä tai eri murteista eri kehitysasteella olevia muotoja), toiset muutokset taas kuuluvat vanhoihin, jopa ikivanhoihin aikoihin.

Useissa tapauksissa ei nykyisessä kielessä ole mitään merkkiä vanhoista ääntenmuutoksista. Toisissa tapauksissa taas vanhojen ääntenmuutosten jäljet ilmenevät nykyisessä kielessä ä ä n n e v a i h t e l u i n a. Kun näet ääntenmuutokset usein ovat tapahtuneet määräsämissä (viereisten äänteiden, painon yms. seikkojen vaikutuksesta), äänne on monestikin toisissa tapauksissa muuttunut, toisissa jäänyt muuttumatta, ja seurauksena tästä on, että saman paradigman (ks. 67) tai saman päätteen eri muodoissa jotkin äänteet säännöllisesti saattavat vaihdella toisten äänteiden kanssa.

Itse nämä vanhempina aikoina tapahtuneet ääntenmuutokset eivät semmoisinaan kuulu nykysuomen kielioppiin. Mutta ne äännevaihtelut, jotka ovat vanhojen ääntenmuutosten seurauksena, ovat tärkeät tuntea sanojen taivutuksen vuoksi.

Ääntenmuutoksia

H:n katoaminen

20. *Vieraan* < *vierahan*, *kirveen* < *kirvehen*, *kylään* < *kylähän*; *vieraissa* < *vierahissa*; *kirveistä* < *kirvehistä*.

Pääpainottoman tavun lyhyen vokaalin jäljestä on alkuperäinen tavua aloittava h kadonnut.

1. *muist*. Kansanrunoudessa, joskus muussakin runokielessä, käytetään *h*:llisiä muotoja yleisten *h*:ttomien asemesta. Esim. *Sorruin sormin lainehesen. Sua nähnyt en ma, ma kuulin vain, / sinä lingottu lentäjä taivahan alla.* — Niin ikään runokielessä käytetään näiden sanojen mallin mukaan *h*:ta joskus semmoisissakin tapauksissa, joissa *h* ei ole alkuperäinen, esim. *Lausui tällä lausehella.* — Proosassakin tavataan toisinaan *h*:llisiä muotoja, sivupainollisen tavun alussa, esim. *Vetehinen, hirtteinen, mainehikas, toivehikas, pälkähässä.*

2. *muist*. Monesti on *h*, jos edellinen tavu on alkanut *l, r, n, (m)* -konsonantilla lyhyen vokaalin jäljestä, siirtynyt mainittujen konsonanttien *viereen*, minkä jälkeen vokaalit ovat supistuneet, esim. *valheet* < *valehet*, *murheella* < *murehella*, *venheet* < *venehet*. Huom. *ihmeet* < *imehet*.

Supistuminen

21. Supistuminen on sellainen sanassa tapahtunut muutos, että kaksi lyhyttä vokaalia, jotka ovat kuuluneet eri tavuihin ja jotka (tavallisesti välisen konsonantin kadottua) ovat joutuneet vierekkäin, on yhtynyt yhteen tavuun (pitkäksi vokaaliksi tai diftongiksi).

22. *Vieraat* < **viera-at* (< *vierahat*), *kirveet* < **kirve-et* (< *kirvehet*); *kasteesta* < **kaste-esta*; *vastaava* < **vasta-ava*; *kalaa* < **kala-a*; *vieraissa* < **viera-issa* (< *vierahissa*); *kasteista* < **kaste-ista*; *lyhyinä* < **lyhy-inä*.

Ainoastaan supistunutta muotoa käytetään, jos vierekkäin

on joutunut kaksi samanlaista vokaalia tai jos näistä vokaaleista jälkimmäinen on *i*.

Samoin: *maata (makaan)*, *laillinen (laki)*, *näin (näkee)*, myös: *näyttää (näky)*.

23. *Virkoan (~virkoon)*, *häpeän (~ häpeen)*; *kapuan (murt. kapuun)*, *pölyävät (murt. pölyyvät)*, *selviän (murt. selviin)*.

Sekä supistumattomia että supistuneita muotoja käytetään verbeistä, joiden vartalon loppuvokaali on *a*, *ä*, jos tämän vokaalin edellä käy *o*, *e*; supistumattomat muodot ovat kuitenkin normaaliteollisissä säännönmukaisia.

M u i s t. Runokielessä tavataan joskus samalla tavoin supistuneita nominimuotojakin, esim. *ainoo*, *korkeemman*.

24. *Honkain (< honkaen)*; *laulaessa (~ laulaissa)*, *lau-laen (~ laulain)*; *istuessaa (~ istuissa)*; (*lukeissa < *luke-essa*).

Supistuneita, mutta usein myös supistumattomia muotoja käytetään, jos vierekkäin joutuneista vokaaleista jälkimmäinen on *e* ja edellinen jokin muu kuin *i*. Supistuneissa muodoissa *e* on muuttunut *i*:ksi, joka muodostaa edellisen vokaalin kanssa diftongin.

M u i s t. Monikon genetiivissä ovat supistuneet muodot yksinomaan käytännössä (ainoastaan runokielessä joskus esim. *honkaen*); II infinitiivissä ovat supistumattomat muodot säännönmukaisia. Jos edellinen vierekkäin joutuneista vokaaleista on *e*, käytetään joko supistunutta muotoa (*lukeissa*) tai (normaaliteollisissä aina) semmoista, jossa edellisen *e*:n sijalla on *i* (*lukeissa*).

25. Pitkä vokaali sanan ensi tavua edempänä on suomessa aina myöhäsyntyinen ja useimmiten supistumisen tietä syntynyt. Sitä vastoin saattaa *i*-loppuinen diftongi olla joko (suhteellisesti) alkuperäinen tai myös supistumadiftongi (vrt. esim. *aroille ~ arka* tai *aro, uroille < urohille*).

M u i s t. Supistumadiftongit ovat tärkeät tuntea sanojen taivuttamista varten. Niitä tavataan mm.: 1) semmoisten nominiparadigmain monikkomuodoissa, joiden yksikössä esiintyy sanavartalon lo-

pussa pitkä vokaali, esim. *varpailla* ~ *varpaalla*, *ikeillä* ~ *ikeellä* (vrt. *arvoilla* ~ *arvalla*); 2) semmoisten nominiparadigmien monikko-muodoissa, joiden yksikössä esiintyy sanavartalon lopussa kaksi vokaalia, esim. *makeissa* ~ *makeassa*, *ainoita* ~ *ainoata*; 3) mon. genetiivin ja (harv.) II infinitiivin muodoissa, esim. *arpain*, *juurta jaksain* (vrt. *arvoin*, *jaksain*).

Äännevaihteluja

Vokaalivaihteluja (vokaalisulaumia jne.)

26. *Talossa* ~ *taloissa*, *kyllä* ~ *kyliä*, *läpeä* ~ *läpiä*, *kalasta* ~ *kaloista*, *suota* ~ *soita*.

Sanavartalon loppuvokaali esiintyy yleensä kietoutuneena tai sulautuneena *i:llä* alkavan päätteen *i:hin*; usein on *i:n* edellä (myös monikossa esiintyvän *j:n*, ks. jäljemp.) eri vokaaleja kuin sanavartalossa muuten.

Eri tapaukset ovat seuraavat:

1. *Talo* ~ *taloista*; *pöllö* ~ *pöllöille*; *ihastun* ~ *ihastuisin*, *suru* ~ *suruinen*; *pöly* ~ *pölyinen*.

Vartalon loppuvokaali *o*, *ö*, *u*, *y* muodostaa *i:n* yhteydessä diftongin; vokaali on laadultaan *v a i h t u m a t o n*.

2. a. *Sana* ~ *sanoista*, *kanta* ~ *kantoina*, *kantaa* ~ *kantoi*; *merrassa* ~ *merroissa*; *pilallaan* ~ *piloillaan*; *kaira* ~ *kairoista*; *kaura* ~ *kauroista*; *peura* ~ *peuroista*; *kiusa* ~ *kiusoiksi*.

Loma ~ *lomissa*, *ostan* ~ *ostin*; *muna* ~ *munia*, *kunta* ~ *kuntia*; *koira* ~ *koiria*; *koura* ~ *kourista*; *luola* ~ *luolista*; *luistan* ~ *luistin*.

Päivä ~ *päiviä*, *silmä* ~ *silmissä*, *velä* ~ *veli*.

Kaksitavuisten vartaloiden loppu-a:n sijalla on monikon ja imperfektin i:n edellä o, joka muodostaa sen kanssa oi-diftongin, jos sanan ensimmäinen vokaali on a, e tai i, mutta kato (= ei mitään), jos sanan ensimmäinen vokaali on o, u; kaksitavuisten vartaloiden loppu-ä:n sijalla on aina kato.

1. *muist.* Huom.! *Puola* ~ *puoloissa* ja *suola* ~ *suoloissa*. Sanoissa *puola* ja *suola* esiintyy *a:n* ja *o:n* vaihtelu (*a* ~ *oi*, vrt. *puolissa*, *suolissa* ~ *puoli*, *suoli*).

2. *muist.* Huom.! *Saaja* ~ *saajilla*, *soiva* ~ *soivia* t. *soipa* ~ *soipia*, *saama* ~ *saamia*. Kaikissa kaksitavuisissa *-ja-*, *-va-* (*-pa-*), *-ma-*loppuisissa verbin johdoksissa on *a:n* ja kadon vaihtelu.

3. *muist.* Verbejä, joissa esiintyy sekä *a* ~ *oi* että *a* ~ *i*: *kaalaa* ~ *kaatoi*, *kaasi*; *haastaa* ~ *haastoi*, *haasti*; *raastaa* ~ *raastoi*, *raasti*; *kaartaa* ~ *kaartoi*, *kaarsi*; *saartaa* ~ *saartoi*, *saarsi*; *haistaa* ~ *haistoi*, *haisti*; *maistaa* ~ *maistoi*, *maisti*; *paistaa* ~ *paistoi*, *paisti*; *karttaa* ~ *karttoi*, *kartti*; *saattaa* ~ *saattoi*, *saatti*; *laittaa* ~ *laittoi*, *laitti*; *maittaa* ~ *maittoi*, *maitti*; *taittaa* ~ *taittoi*, *taitti*. Ainoastaan *a* ~ *oi*: *mataa* ~ *matoi*, *sataa* ~ *satoi*, *mahtaa* ~ *mahtoi*, *antaa* ~ *antoi*, *kantaa* ~ *kantoi*; ainoastaan *a* ~ *i*: *taitaa* ~ *taisi*.

Useissa *-la-*loppuisissa verbeissä, joissa vartalon ensimmäisenä vokaalina on *a*, on imperfektissä joko *oi* tai vain *i*.

b. *Armahdan* ~ *armahdin*, *puhallaa* ~ *puhalsi*, *rakennutan* ~ *rakennutin*; *väsytät* ~ *väsytit*, *säikähdän* ~ *säikähdin*.

Useampitavuisissa verbeissä on loppu-*a:n*, *-ä:n* sijalla imperfektissä *kato*.

c. *Sanoma* ~ *sanomia*, *runoelma* ~ *runoelmia*; *onnettomalla* ~ *onnettomilla*; *riemuisa* ~ *riemuisia*; *lihava* ~ *lihavia*; *laulava* ~ *laulavia*; *pahempaa* ~ *pahempia*; *pahimmassa* ~ *pahimmissa*; — *hedelmä* ~ *hedelmiä*; *isättömälle* ~ *isättömille*; *pienempää* ~ *pienempiä*. Huom.! *Isäntä* ~ *isänliä*, *emäntä* ~ *emäntiä*; *ainoa* ~ *ainoita*.

Asia ~ *asioita*; *lukija* ~ *lukijoita*; *silakka* ~ *silakoita*, *karitsa* ~ *karitsoita*; — *tekijä* ~ *tekijöitä*; *kynntilä* ~ *kynntilöitä*; *leiviskä* ~ *leivisköitä*. Huom.! *Tavara* ~ *tavaroita*.

Tanhua ~ *tanhuoita*, *lanhuita*; *hopea* ~ *hopeita*, *hopeoita*; *katala* ~ *katalia*, *kataloita*; *ankara* ~ *ankaria*, *ankaroita*; *peruna* ~ *perunoita*, *perunia*; *laulaja* ~ *laulajia*, *laulajoita*; — *kipeä* ~ *kipeitä*, *kipeöitä*; *ympyrä* ~ *ympyröitä*, *ympyriä*.

Useampitavuisissa nomineissa on loppu-*a:n*, *-ä:n* sijalla monikon *i:n* edellä osittain *kato*, osittain *o*, *ö* (dift. *oi*, *öi*).

Muist. Vartalon loppuvokaalin sijalla on *kato* yleensä sanoissa, joiden vokaalivartalon loppuna on *-ma*, *-mä*, *-va*, *-vä*, *-mpa*, *-mpä*,

-isa, -isä, sitä vastoin o, ö, jos edellisessä tavussa on i tai jos vartalon loppuvokaalin edessä on kaksi konsonanttia (joista ei kumpainkaan ole m tai v) tai geminaatta. Muita sanoja saatetaan taivuttaa kummankin kaavan mukaan.

d. antaa ~ antaisin, kala ~ kalainen; petäjä ~ petäjäinen, menetän ~ menettäisin.

Muuten i:n seuratessa loppu-a, -ä vaihtumattomana muodostaa sen kanssa diftongin.

Muist. Virkoan ~ virkoaisin, virkoisin; hopea ~ hopeainen, hopeinen; lankean ~ lankeaisin, lankeisin; meluan ~ meluaisin (murt. meluisin); häviän ~ häviäisin (murt. häviisin).

Jos a:n, ä:n edellä käy o, e, saattaa a kuitenkin vaihdella kadon kanssa (tässä esiintyvistä supistumadiftongista vrt. 22 ja 25).

3. Kiveä ~ kiviä, kivinen; paimenella ~ paimenilla; oluesta ~ oluista; airuelle ~ airuille; menen ~ menin, menisin; katselen ~ katselin, katselisin.

Vartalon loppu-e ja seuraava i esiintyvät sulautuneina lyhyeksi i:ksi.

Muist. Huom.! Arveleisin, katseleisin = arvelisin, katselisin (harvinaisia useampitavuaisten verbien konditionaaleja). — Huom.! eteinen < etehinen, jälkeinen < jälkehin.

4. Opin ~ hän oppi, oppisin; perin ~ impf. perin; metallia ~ metallinen.

Nai ~ impf. nai; yks. koita ~ mon. koita; uin ~ uisin; hedelmöi ~ impf. hedelmöi; pii ~ piiden.

Kalliilla ~ kalliita, kalliiden (myös: kalleita, kalleiden).

Risti ~ risteistä; papille ~ papeille; kaupungissa ~ kaupungissa.

Vartalon loppuvokaali i (lyhyt i, diftongi tai pitkä i) esiintyy sulautuneena yhdeksi päätteeksi i:n kanssa. Lyhyen loppu-i:n sijalla on monikon i:n edessä kuitenkin e, joka muodostaa sen kanssa ei-diftongin.

Muist. Pitkän i:n sijalla toisessa tavussa on monikkomuodoissa toisinaan ei (esim. kalleilla). — Vanhassa Raamatun kielessä on semmoisia imperfektejä kuin etsei, oppei.

5. *Maa* ~ *maita*, *saan* ~ *saisin*; *pää* ~ *päitä*, *jää* ~ *jäin*; *puu* ~ *puita*; *myyn* ~ *myisin*; *pyy* ~ *pyitä*.

Vapaa ~ *vapaila*, *vastaan* ~ *vastaisin*, *rikkaalla* ~ *rikkaila*, *kuhilaalla* ~ *kuhilailla*; *eräälle* ~ *eräille*; *kirveellä* ~ *kirveillä*; *uroolla* ~ *uroilla*.

Vartalon pitkän loppuvokaalin sijalla esiintyy *i:n* edellä lyhyt vokaali, joka muodostaa *i:n* kanssa diftongi.

M u i s t. Huom.! Tällöinen diftongi on pääpainottomassa tavussa aina supistumadiftongi (25). Tässä tapauksessa siis alkuperäisesti on ollut vartalon lyhyen loppuvokaalin ja *k a d o n* vaihtelu. Pitkästä *i:stä* vrt. kohtaa 4.

6. *Suo* ~ *soila*, *soinen*; *vien* ~ *veisin*; *lyön* ~ *löin*, *yö* ~ *öillä*.

Vartalon loppudiftongin *uo:n*, *ie:n*, *yö:n* sijalla on *i:n* edellä *o*, *e*, *ö*, joka muodostaa *i:n* kanssa diftongin.

Eri tapaukset osoittaa seuraava taulukko:

Muodot, joissa vartalon loppuvokaalia ei seuraa *i*

1. *o*, *ö*, *u*, *y* (talo)

2. a. $\left. \begin{array}{l} -a- \\ -e- \\ -i- \end{array} \right\} a \text{ (kanasta)}$

$\left. \begin{array}{l} -ö- \\ -u- \end{array} \right\} a \text{ (munasta)}$

$\left. \begin{array}{l} -ä- \end{array} \right\} ä \text{ (silmästä)}$

b. $\left. \begin{array}{l} a \text{ (asetan)} \\ ä \text{ (menetän)} \end{array} \right\}$

c. $\left. \begin{array}{l} a \text{ (peruna)} \\ ä \text{ (ympyrä)} \end{array} \right\}$

$\left. \begin{array}{l} a \text{ (peruna)} \\ ä \text{ (typerä)} \end{array} \right\}$

d. *a*, *ä* (antaa)

3. *e* (kivellä)

Muodot, joissa *i* on yhtyneenä vartalon loppuvokaaliin

oi, *öi*, *ui*, *yi* (taloilla)

Mon. tai ind. impf. *i:n* yhteydessä

oi (kanoista)

i (munista)

i (silmistä)

$\left\{ \begin{array}{l} i \text{ (asetin)} \\ i \text{ (menetin)} \end{array} \right\}$

$\left\{ \begin{array}{l} oi \text{ (perunoita)} \\ i \text{ (perunia)} \end{array} \right\}$

$\left\{ \begin{array}{l} öi \text{ (ympyröitä)} \\ i \text{ (typeriä)} \end{array} \right\}$

Muun *i:n* yhteydessä

ai, *äi* (antaisin)

Yleensä *i:n* yhteydessä

i (kivillä, kivinen)

Muodot, joissa vartalon loppuvokaalia ei seuraa *i*

4. *i* (etsii)
ai (nain)
oi (koi)
ui (ui)
öi (hedelmöi)
ii (pii)

i (rististä)
ii (kalliista)

5. *aa* (maa)
ää (jään)
uu (puu)
 pääpainott. *aa* (vapaa)
ää (eräälle)
ee (kirveellä)
oo (uroolle)

6. *uo* (tuon)
ie (vien)
yö (yö)

Muodot, joissa *i* on yhtyneenä vartalon loppuvokaaliin
 Yleensä *i:n* yhteydessä

- i* (etsi)
ai (nain)
oi (koiden)
ui (uisi)
öi (hedelmöi)
ii (piiden)

Mon. *i:n* yhteydessä

- ei* (risteistä)
ii, ei (kalliista l. kalleista)

Yleensä *i:n* yhteydessä

- ai* (maita)
äi (jäin)
ui (puita)
ai (vapaita)
äi (eräille)
ei (kirveillä)
oi (uroille)
oi (toisin)
ei (vein)
öi (öitä)

27. Muita vokaalivaihteluja.

1. *Kive|n ~ kivi, tule|sla ~ tuli.*

Kaksitavuisen vartalon yleisen loppu-*e:n* sijalla on yks. nominatiivissa *i*.

M u i s t. Huom. nominatiivi *itse'*, *kolme'* (alkuperäisesti konsonanttiloppuisia: **itse*k, *kolme*t) sekä *nukke*, *kaase*, *Aune*, murt. *Tähdike* = *Tähdikki* (lehmän nimi) (alkup. -*ei*-loppuisia), *Raake*, *Polle* (uusien lainasanoja).

2. *Lukea ~ lukija; utelen ~ utelias.*

Vartalon loppu-*e:n* sijalla on (alkuperäisen) *j:n* edellä *i*.

3. *Lukea ~ lukiessa, hakea ~ hakien.*

Vartalon loppu-*e:n* sijalla on yleensä *i* verbien II infinitiivissä.

Astevaihtelu

23. Sanansisäiset *p, t, k* vaihtelevat määrätapauksissa muiden konsonanttien tai kadon kanssa. Tätä *vahvan asteen* vaihtelua *heikon asteen* kanssa nimitämme **astevaihteluksi**.

Astevaihtelun eri tapaukset ovat seuraavat.

1. *Tappaa ~ tapan, ulappa ~ ulapat; olttaa ~ olan, elättää ~ elälän; vakka ~ vakat, vasikka ~ vasikat.*

Vahvan asteen pp:tä, tt:tä, kk:ta vastaa heikossa asteessa p, t, k.

2. *Rampa ~ rammal, pahempi ~ pahemmal; antaa ~ annan, avanto ~ avannot; lanka ~ langat (so. lan̄ka ~ lan̄nat), kaupunki ~ kaupungit (so. -n̄ki ~ n̄nit).*

Vahvan asteen mp:tä, nt:tä, nk:ta (kirjoitetaan *nk*) vastaa heikossa asteessa mm, nn, nn̄ (kirjoitetaan *ng*).

3. *Tupa ~ tuvan, seipäät ~ seiväs; halpa ~ halvat, arpa ~ arvat.*

Vahvan asteen p:tä vastaa heikossa asteessa muuten v.

4. *Pala ~ padan, lato ~ ladon; tahloo ~ tahdon, yhteen ~ yhden, vapahtaa ~ vapahtellu.*

Silla ~ sillat, puhalttaa ~ puhallan; virta ~ virrat, kumartaa ~ kumarran.

Vahvan asteen t:tä vastaa heikossa asteessa muuten d (vokaalin ja *h*:n jäljessä), mutta lt:tä, rt:tä ll, rr.

5. *Lukea ~ luen, pako ~ paossa; vaaka ~ vaa'al, luoko ~ luo'ot, lyököön ~ lyö'ös, vieköön ~ vieös, aikoa ~ aion, reikä ~ reiät, hauki ~ hauen.*

Jalka ~ jalan; virka ~ viran, pyrkiä ~ pyrin; nahka ~ nahan.

Kulkee ~ kuljen, järkeä ~ järjen, rohkenen ~ rohjetkoon.

Luku ~ luvun, kyky ~ kyvyn (mutta naukua ~ nau'un).

Vahvan asteen k:ta vastaa heikossa asteessa yleensä kato. Jos l, r, h käy k:n edellä ja e jäljessä, niin k:ta vastaa heikossa

asteessa j; jos yksinäis-u, -y käy k:n sekä edellä että jäljessä, niin k:ta vastaa v.

H u o m.! *Kulkea* ~ *kuljen*, *kuljin*; *jälkeä* ~ *jäljet*, *jäljissä*; *särkeä* ~ *särjen*, *särjin*.

Niissä paradigmoissa, joiden heikkoasteisissa muodoissa tavataan -*lje*-, -*rje*-, esiintyy *j* myös *i:n* edellä.

Astevaihtelun eri tapaukset osoittaa seuraava taulukko:

1.	<i>pp</i> (tappaa)	<i>p</i>	(tapan)
	<i>tt</i> (ottaa)	<i>t</i>	(otan)
	<i>kk</i> (vakka)	<i>k</i>	(vakat)
2.	<i>mp</i> (rampa)	<i>mm</i>	(rammat)
	<i>nt</i> (ranta)	<i>nn</i>	(rannat)
	<i>ηk</i> (lanka)	<i>ηη</i>	(langat)
3.	<i>p</i> (vok. + <i>p</i> , <i>lp</i> , <i>rp</i>) (tapa)	<i>v</i>	(tavat)
4.	vok. + <i>t</i> (pata)	vok. + <i>d</i>	(padat)
	<i>ht</i> (tahtoo)	<i>hd</i>	(tahdon)
	<i>ll</i> (silta)	<i>ll</i>	(sillat)
	<i>rl</i> (virta)	<i>rr</i>	(virrat)
5.	<i>k</i> (yleensä) (lukee)	<i>o</i>	(luen)
	<i>lke</i> } (kulkee)	{ <i>lje</i>	(kuljen)
	<i>rke</i> } (järkeä)	{ <i>rje</i>	(järjen)
	<i>hke</i> } (rohkenen)	{ <i>hje</i>	(rohjetkoon)
	<i>uku</i> } (luku)	{ <i>uvu</i>	(luvun)
	<i>yky</i> } (kyky)	{ <i>yvy</i>	(kyvyn)

1. m u i s t. Vahvan asteen *k:ta* vastaamassa tavataan toisinaan *j* myös *l:n*, *r:n* jäljessä *ä:n* seuratesa (*lkä*, *rkä* ~ *ljä*, *rjä*), esim. *ylkä* ~ *yljän*, murt. *härkä* ~ *härjän*.

2. m u i s t. Vahvan vasteen *k:ta* vastaamassa esiintyy heikossa asteessa *v* myöskin *o:n* edellä paradigmassa *velvollinen*, *velvoittaa* (~ *velka*), *virvoittaa* (~ *virkoan*) sekä joskus muutenkin, etenkin vanhassa Raamatun kielessä, esim. *aivoitus* ~ *aikoa*, *pelko* ~ *pelvolla*; samoin: *ruoko* ~ *ruovon* = *ruo'on*.

3. m u i s t. Kalevalan kielessä on heikossa asteessa *kato* vahvan asteen *k:n* vastineena myöskin *l:n*, *r:n*, *h:n* jäljessä *e:n* (ja *ä:n*) seuratesa, esim. *jälki* ~ *jälen*, *särkeä* ~ *sären*, *lahkeen* ~ *lahe*.

4. m u i s t. II imperatiivin (»optatiivin») yks. 2. persoonassa esiintyy heikossa asteessa *ll*, *rr*, *nn* vastaamassa vahvan asteen *lk:ta*, *rk:ta*,

nk:ta (kirj. *nk:ta*), esim. *olkoon* ~ *ollos*, *vierkoon* ~ *vierrös*, *pankoon* ~ *pannos*.

5. *muist.* Vastaamassa vahvan asteen *ht:tä* esiintyy heikossa asteessa toisinaan vain *h* (*t* ~ kato): 1) verbeissä *läheittää* ~ *lähteä*, *viehättää* ~ vrt. *viehtää*, *tähystää* ~ vrt. *tähtää*; 2) useissa *-hutta-*, *-hyttä-*loppuisissa verbeissä sekä *-hus-*, *-hys-*loppuisissa nomineissa; näissä on toisinaan vielä *h:kin* saattanut kadota, esim. *ilahuttaa* (= *ilahduttaa*) ~ vrt. *ilahtua*, *säikähyttää* t. *säikäyttää* (= *säikähdyttää*), *pysähyttää* t. *pysäyttää* (= *pysähdyttää*), *pysäys* (= *pysähdys*) ~ *pysähtyä*, *katsaus* (*katsahdus*) ~ vrt. *katsahtaa*. Kalevalan kielessä on aina kirjakielen *d:tä* vastaamassa kato, esim. *veen* = *veden*, *tieän* = *tiedän*, *kahen* = *kahden*.

29. *Matka* ~ *malkat*, *ilkeä* ~ *itken*; *iskeä* ~ *isken*; *lastu* ~ *lastut*; *piispa* ~ *piispat*.

Hapahko ~ *hapahkot*, *haahka* ~ *haahkat*, *kiihko* ~ *kiihkos-*
sa, *keuhko* ~ *keuhkot*, *vauhko* ~ *vauhkot*. Huom.! *Kiihottaa*
(~ *kiihko*), *pyyhkiä* ~ *pyyhin*. Huom.! *Nahka* ~ *nahan* ja
nahkan, *vihko* ~ *vihon* ja *vihkon*.

Astevaihtelun ulkopuolella ovat konsonanttityhtymät *tk*,
sk, *st*, *sp* sekä usein *hk* (aina toisen ja kolmannen tavun vokaa-
lin välillä, melkein aina 1:sen ja 2:sen, jos *h:n* edellä käy pitkä
vokaali tai diftongi, sekä usein muutenkin).

tk } av:n
sk } ulkop
st }
sp }

1. *muist.* Huom.! *Pitkä* ~ *pitempi*; *pidempi*-muodossa esiinty-
vän *d:n* vahva aste esiintyy sanassa *pite*[l]ä. — Kalevalan kielessä *ilkeä*
~ *itettäviä*, *isetä* (= *isketä*), *kosen vesiä* (= *kosken v.*).

2. *muist.* Ilman astevaihtelua: *pikemmin* (~ *pika*), *likellä*
(~ *liki*); *etempänä* (= tav. *edempänä*), *seppel*.

3. *muist.* Astevaihtelua sovelletaan uusiinkin lainasanoihin,
vaikkei säännöllisesti, esim. *senaatti* ~ *senaatin*, mutta *kaartti* ~ *kaarti*.
Lainasanoissa esiintyvät *pt-* ja *kt-*yhtymät ovat tietysti astevaih-
telun ulkopuolella, esim. *konsepti* ~ *konseptin*, *subjekti* ~ *subjektin*.

30. Vahva aste esiintyy yleensä avonaisen (alkuperäisesti avonaisen) tavun alussa tai edessä, heikko aste umpinaisen (alkuperäisesti umpinaisen) tavun alussa (edes-
sä). Esim. *arpa* ~ *arvoilla*, *luku* ~ *luvun*, *virta* ~ *virrat*.

31. Vahva aste esiintyy semmoisenkin tavun alussa tai
edessä, joka (nykykielessä) on umpinainen:

①. Aina pitkän vokaalin tai supistumadiftongin edessä, esim. *apu*: *apuun* (~ *avun*); *seipäät*, *seipäästä*, *seipäistä* (~ *seiväs*, *seiväslä*); *palaan* (~ *padan*); *vakkaan* (~ *vakana*), *hauteesta* (~ *haude'*); *arpain* (~ *arvan*); *honkain* (~ *honkan*); *makeista*; *tapailla* (~ *tavata*).

1. *muist.* Näissä tapauksissa *p*, *t*, *k* on alkuperäisesti ollut avoimen tavun alussa, koska pitkä vokaali tai supistumadiftongi on syntynyt supistumisen tietä: *apuun* < **apu-un* < *apuhun*, *seipään* < **seipä-än* < *seipähän*, *hauteesta* < **haute-esta*, *arpain* < **arpaen*, *tapailla* < *tapaella*. Vrt. 21–25.

2. *muist.* Heikko aste esiintyy kuitenkin passiivin ind. presensissä pitkän vokaalin edessä, esim. *saatiin* ~ *saadaan*, *tullaessa* ~ *tullaan*.

3. *muist.* Huom.! *Isännyys*, *emännyys* (~ *isäntä*, *emäntä*).

②. Aina omistusliitteen edessä, esim. *hänen poikansa*, *hänen kaikki poikansa*, *hänen poikansa kirja*; *paikkamme*, *paikkamme*; *meidän nähtemme*. Huom. *maiden*!

③. -is-loppuisten konsonanttivartaloiden viimeisen tavun alussa (edessä), esim. *valkoista* ~ *valkoiset*, *entistä* ~ *entiset*, *henkistä* ~ *henkiset*, *pappissääty*, *talonpoikaissääty*; *vapista*, *vapiskoon* ~ *vapisen*, *julkaista* ~ *julkaisen*. Kuitenkin *rangaista* ~ *rankaisen*, *karaista* (*karkaista*) ~ *karkaisen*, *halaista* (*halkaista*) ~ *halkaisen*, *soaista* (= *sokaista*) ~ *sokaisen*; *uudisasukas* (~ *uutisasukas*). Huom. myös *iäinen*, *iäisyys* (~ *ikä*).

Muist. Kansanrunoissa: *kullaista*, *ennistä*.

32. Heikko aste esiintyy semmoisenkin tavun alussa (edessä), joka (nykykielessä) on avoin:

①. Jos tavu esiintyy vuoroin avonaisena ja umpinaisena astevaihtelun johdosta, esim. *avuton* (~ *avuttoman*) ~ *apu*; *hengelön* (~ *hengeltömän*) ~ *henki*; *lakiton* (~ *lakittoman*) ~ *lakki*; *hengelär* (~ *hengeltären*) ~ *henki*; *liikutan* (~ *liikuttaa*) ~ *liikuu*; *odotan* (~ *odottaa*); *kudotaan* (*kudottiin*) ~ *kulota*; *kuningatar* (~ *-ttaren*) ~ *kuninkaan*, *vahingoitan* (~ *-ttaa*) ~ *vahinko*. Huom. myös semmoiset kuin *pelätä'* ~ *pelkään*.

M u i s t. Huom. semmoiset tapaukset kuin *lailon* ($\sim$ *laki*), *näytän* ($\sim$ *näkyä*), *maata* ($\sim$ *makaa*), joissa 1. tavu on syntynyt supistumalla (ks. 22).

② Heikko aste esiintyy avotavun edellä monikon genetiivissä ja partitiivissa, jos monikon vartalo loppuu alkuperäiseen sivupainolliseen diftongiin (*metsiköiden*, *-tä*, mutta *met-sikköjen*, *-jä*); samoissa sanoissa esiintyy heikkoa astetta avotavun edellä myös monikon essiivissä, illatiivissa ja komitatiivissa (*metsi(k)köinä*, *-hin*, *-neen*). Diftongilliset genetiivit ja partitiivit sekä vastaavasti heikkoasteinen essiivi, illatiivi ja komitatiivi ovat tavallisimmat *-kka-*, *-kkä-*loppuisissa sanoissa (*mansikoiden*, *-ta*, *-na*, *-hin*, *-neen*); mm. *-kki-*, *-lli-*, *-llu-*, *-lly-*loppuisissa sanoissa ja sanoissa, joissa loppuvokaalin edellä on kaksi erilaista konsonanttia, ovat monikon genetiivi ja partitiivi sen sijaan nykykielessä enimmäkseen diftongittomat ja essiivi, illatiivi ja komitatiivi vastaavasti vahva-asteiset (*suosikkien*, *-eja*, *-eina*, *-eihin*, *-eineen*, *avantojen*, *-ja*, *-ina*, *-ihin*, *-ineen*).

M u i s t. Huom.! *synnynnäinen* $\sim$ *synnyntä* (vrt. *luontainen*).

Huomattakoon myös, että jäännöslopukkeen sulkeman tavun alussa (edessä) aina esiintyy heikko aste; esim. *antaa* $\sim$ *anna'*, *hauteen* $\sim$ *haude'*, *tokeen* $\sim$ *toe'*. Vrt. 9, 2.

33. *Saapa* $\sim$ *sanova*; *edeskäypä*, *käypäläinen* $\sim$ *lekevä*; *maulu*, *perunoita*, *varpaita*, *tulla*, *tytärtä* $\sim$ *kalaa* ($<$ **kala'a*), *kiveä*, *kalua*; (*kaste'* $<$ **kastek* $\sim$ *kasteena*, *kasteesta* $<$ *-e-ena*, *-e-esta*; *vainaja* t. *vainaa*, *kalaja*, *murt. kalava*, *pihlaja*, *murt. pihlava*).

Paitsi umpitavun alussa (edessä) esiintyy heikko aste myös painottoman tavun vokaalin jäljessä. Tässä tapauksessa heikossa asteessa vastaa vahvan asteen *p:tä v*, *t:tä kato*, *k:tä kato* (*j*, *v*). — Tämä aste-vaihtelu on kuitenkin suuresti hämmäntynyt, niin että heikkoa astetta tavataan painollisen ja vahvaa painottomankin tavun vokaalin jäljessä, esim. *saava*, *kumartava*; *asiaa*, *elämää*, *omenia*; — *antakoon*, *puhukaa*.

M u i s t. Tähän kuuluu myös *s:n* (vahvan asteen) ja *h:n* tai kadon (heikon asteen) vaihtelu, esim. *kirves* $\sim$ *kirveen* $<$ *kirvehen*: *vieraa-s(e)jen* $<$ *vierahasen*, *kylään* $<$ *kylähän* $<$ **kylähen*.

34. a) *Aika ~ ajat, poika ~ pojat, ojentaa ~ vrt. oikeiden, kajahtaa ~ vrt. kaikua*; — b) *Ukkoja, ukkojen; asuntoja, asuntojen ~ vrt. asunnoita, asunnoiden*.

Diftongia lopettavan i:n sijasta esiintyy j/seuraavan tavun alussa a) yksityisissä tapauksissa heikossa asteessa, kun siinä vahvan asteen k:ta vastaa kato; b) kolmi- ja useampitavuisissa monikon genetiiveissä ja partitiiveissä, milloin näiden päätteet (konsonantin kadon johdosta) alkavat vokaalilla.

T:n ja s:n (ht:n ja ks:n) vaihtelu

35. a) *Veteen, veden ~ vesiin, vesi; kanteen, kannen ~ kansiin, kansissa, kansi; vartena ~ varsina, varsi*.

Yhteen, yhtenä ~ yksi, yksissä; kahteen ~ kaksi; haahteen ~ haaksi (t. hahti).

b) *Kolmantena ~ kolmansina, neljänteen ~ neljänsiin; tuhanteen ~ tuhansiin.*

Nom. kolmas, neljäs (mutta: tuhat).

c) *Kalleuteen ~ kalleus, pahuutta ~ pahuus (huom. kal-leuksia, kalleuksista, hyvyysksiä).*

d) *Kiellää ~ kielsi, puhalttaa ~ puhalsi, murtaa ~ mursi, visertää ~ visersi, paimentaa ~ paimensi, huulaa ~ huusi, kaataa ~ kaasi, pyytää ~ pyysi, taitaa ~ taisi, tietää ~ tiesi, löylää ~ löysi, häälää ~ hääti t. hääsi, jäätää ~ -ti, -si, sää-tää ~ -ti, -si, kiittää ~ -ti, -si, hyytää ~ -ti, -si, sietää ~ -ti, -si, jäylää ~ -ti, -si.*

Tuntea ~ tunsi, potea ~ poti, lähleä ~ lähti t. läksi.

e) *Vastatkoon ~ vastasi, herätköön ~ heräsi, pudolkoon ~ putosi.*

Usein on *i:n* edellä (tai aikaisemman *i:n* edellä, joka myöhemmin on kadonnut) *t:n* (*d:n*) sijalla *s*.

Tämä on asian laita:

a) Kaksitavuaisten *e*-loppuisten nominivartaloiden yks. nominatiivissa ja monikon *i:n* edellä (*vesi, vesissä*); *ht:tä* vastaamassa esiintyy silloin *ks* (*yksi*).

Huom.! *t* (*d*) ilman vaihtelua *s:n* kanssa nomineissa *neiti*, *pihti*, *tähti*; *lahti* (vanh. *laksi*), *vahti* (vanh. *vaaksi*), *hahti* (myös *haaksi*, vrt. *haaksirikko*), *vyhti* (vrt. *viipsinpuu*, jossa *ht:tä* vastaa *ps*).

b) *-nte-vartaloisten* järjestyslukujen monikossa ja yks. nominatiivissa (*kolmansina*, *kolmas*) sekä *tuhät-luvun* monikossa (*tuhansina*).

c) *-ute-vartaloisten* ominaisuudennimien yks. nominatiivissa (*kalleus*).

Huom.! Monikossa ominaisuudennimiä taivutetaan *-us* ~ *-ukse-*loppuisten sanojen mallin mukaan: *kalleus*, *kalleutena*, *kalleuksia* (vrt. *vertaus*, *vertauksen*, *vertauksia*). Alkujaan: **terveysiä*, josta (*-inen-*paradigmojen mallin mukaan) *terveysiä*.

d) *Kaksi- ja useampitavuisten verbien imperfekteissä l:n, r:n ja n:n jäljessä*, usein myös *pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä*.

Huom.! *kyntää* ~ *kynti* (vrt. *kynsiä* ~ *kynsi*), *hoitaa* ~ *hoiti*, *voitaa* ~ *voiti*, *joutaa* ~ *jouti*, *noutaa* ~ *nouti* (vrt. *nousee* ~ *nousi*); *kutea* ~ *kuti*; *vetää* ~ *veti*; *pitää* ~ *piti*.

e) Verbeissä, joiden *vokaalivartalo päättyy pitkään vokaaliin tai kahteen vokaaliin*, ns. *supistumaverbeissä* (*vastasi*).

Äännevaihteluja tavuaseaman johdosta

36. ① *Lapset* ~ *lasta*; *veitsel* ~ *veistä*; *rukoukset* ~ *rukous-*
ta, *rukous*; *juoksen* ~ *juoskoon*; — *punnitsen* ~ *punnitkoon*.

Vokaalienvälisen *ps:n*, *ts:n*, *ks:n* sijalla esiintyy tavun ja sanan lopussa s. — Verbivartalossa on kuitenkin *ts:n* sijalla *tavun lopussa t*.

② *Yhteen*, *yhden* ~ *yh|tä*; *kahtena*, *kahdelle* ~ *kah|ta*; *vyhti* ~ *vyh|tä*.

Vokaalienvälisen *ht:n* (*hd:n*) sijasta esiintyy tavun lopussa h.

③ *Onnettomat* ~ *onneton*, *onnetonna*; *lumi*, *lumen* ~ *lunta*.

Vokaalienvälisen *m:n* asemesta esiintyy tavun ja sanan lopussa n.

④ *Nuorimpaan*, *nuorimman* ~ *nuorinta*, *nuorin*.

Superlatiiveissa vastaa vokaalienvälistä *mp:tä*, *mm:ää* *tavun ja sanan lopussa n*.

5. *Kolmante|na*, *kolmanne|n* ~ *kolmat|ta* (*kolman|na*); *tuhante|en*, *tuhanne|sta* ~ *tuhat|ta*, *tuhat*.

Vokaalienvälisen *nl:n* (*nn:n*) sijalla on tavun ja sanan lopussa *l* (*n:n* edessä *n*, ks. 37).

Kolmansina ~ kolmas.

Ordinaaliluvuissa on *i:n* edellä esiintyvän vokaalienvälisen *ns:n* sijalla sanan lopussa (alkuperäisen *i:n* kadottua) *s*.

6. *Vieraat ~ vierasta, vierasna, vieras; kirveet ~ kirvestä, kirves; – keväällä ~ kevättä, kevät (kevännä); vastaan ~ vastatkoon, vastattiin (vastannut); terveeksi ~ terve', tervettä (tervennä).*

Eräissä tapauksissa, joissa tavun ja sanan lopussa esiintyy 1) osittain *s*, 2) osittain *t* (*n:n* edessä *n*, ks. 37), 3) osittain sanan lopussa jäännöslopuke, *t:n* edessä *t* (*n:n* edessä *n*, ks. 37), on vokaalienvälisessä asemassa näiden vastineena kato.

Saakaa ~ saa'.

Vastaamassa vokaalienvälistä *k*:ta esiintyy sanan lopussa jäännöslopuke.

Vaihtelut osoittaa seuraava taulukko:

	Vokaalien välissä	Tavun ja sanan lopussa
1.	<i>ps</i> (lapsi)	<i>s</i> (lasta)
	<i>ts</i> (veitsi)	<i>s</i> (nomineissa) (veistä)
	(kaitsen)	<i>t</i> (verbeissä) (kaitkoon)
	<i>ks</i> (juoksen)	<i>s</i> (juosta)
2.	<i>ht</i> (<i>hd</i>) (yhteen, yhden)	<i>h</i> (yhtä)
3.	<i>m</i> (lumi)	<i>n</i> (lunta)
4.	<i>mp</i> (<i>mm</i>) (suurimpaan)	<i>n</i> (suurinta)
5.	<i>nt</i> (<i>nn</i>) (kolmantena)	<i>t</i> (kolmatta)
	<i>ns</i> (kolmansina)	<i>s</i> (kolmas)
6.	0 (vieraat)	<i>s</i> (vieras)
	(keväällä)	<i>t</i> (kevät)
	(terveet)	<i>'</i> (terve')
	<i>k</i> (saakaa)	<i>'</i> (saa')

Mukautumis- eli assimilaatioilmiöitä

37. *Vastat|koon ~ vastan|nut; punnit|koon ~ punnin|nut; vuot|ta, vuote|na ~ vuon|na; kevät ~ kevän|nä; kolmat|ta ~ kolman|na; terve', tervet|tä ~ lerven|nä.*

Tavua lopettavan *t:n* sijalla esiintyy *n:n* edessä *n*. Samoin on *n:n* edellä *n* niissä sanoissa, joiden nominatiivissa on jäännöslopuke.

38. *Toise|na ~ lois|sa, koto|na ~ al|la; nuore|na ~ nuor|ra; sano|ne|n ~ juos|se|n, tul|le|n, pur|re|n; sano|nut ~ juos|sut, tul|lut, pur|rut.*

Tavua aloittavan *n:n* sijalla esiintyy (essiiveissä, potentiaaleissa ja partisiipeissa) *s:n* jäljessä tavallisesti *s*, *l:n* jäljessä *l*, *r:n* jäljessä *r*. *Progren. assimilaatio*

39. *Pantu ~ pankoon* (so. *pankoon*), *mentiin ~ menköön* (so. *menköön*), *on ~ onko* (so. *onko*).

Kun *k* seuraa, on muuten esiintyvän *n:n* sijalla *η* (jota vaihtelua ei suomen kielen oikeinkirjoitus osoita).

Liite äänneoppiin

O i k e i n k i r j o i t u s o p p i

40. Kirjoituksella tarkoitetaan niitä merkkejä, joilla puhuttu kieli merkitään.

Oppia puhutun kielen merkitsemisestä kirjoituksessa sanotaan **oikeinkirjoitusopiksi** (**ortografiaksi**).

41. Suomen kielen kirjoitus on **äännekirjoitusta**, so. semmoista, missä kukin merkki tarkoittaa tiettyä äännettä. Näitä merkkejä sanotaan **kirjaimiksi**. Kielen merkitsemisessä käytettävää koko kirjainsarjaa yhteensä nimitetään **kirjaimistoksi** eli **aakkosiksi**.

42. Koska kirjoitus ei kuitenkaan saata osoittaa ajatusta yhtä täydellisesti kuin puhe, joka voi käyttää apunaan kasvojenilmeitä, liikkeitä, pysähdyksiä sekä erilaista äänenpainoa ja äänenkorkeutta, on kirjoitusta täydennetty siten, että kirjainten lisänä käytetään muita apukeinoja, etenkin kirjainten järjestämistä ryhmiin, jotka erotetaan toisistaan joko tyhjiä väleillä tai eri merkeillä: **välimerkeillä**.

I. Kirjaimista

43. Suomen kieltä kirjoitettaessa käytetään 30:tä kirjainta, jotka tavallisesti luetellaan seuraavassa järjestyksessä: *a, (b), (c), d, e, (f), g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, (q), r, s, (š), t, u, v, (w), (x), y, (z), (ž), (ä), ä, ö.*

Muotonsa ja suhteellisen kokonsa puolesta suomen kieltä merkittäessä käytettävät kirjaimet ovat joko **pieniä** tai **isoja (versaaleja)**.

M u i s t. Sulkumerkkien välissä olevat *b, c, f, q, š, w, x, z, ž, ä* esiintyvät ainoastaan vierasperäisissä sanoissa, näistä *c, q, w, x, z, ä* ainoastaan sitaattilainoissa (ks. 45, 1. muist.). — Kirjainta *w* käytetään fraktuuratekstissä *v:n* sijasta. Isoa *W:tä* esiintyy joskus sukunimissä. Fraktuurassa esiintyy kaksi *s:n* muotoa: *s* (tavun lopussa) ja *ſ* (tavun alussa).

44. Suomen kieltä merkitään painettaessa antiikva- («latinalaisilla») tai (harvoin) **fraktuura-kirjaimilla** (jälkimmäisiä nimitetään myös goottilaisiksi kirjaimiksi).

Kursiivi-kirjaimia käytetään antiikvatekstin keskessä erityisesti jotakin yksityistä sanaa tähdentämään, erittäinkin osoittamaan sitä, että on kysymys kirjaimesta tai sanasta, esim. »*Raha* on alkujaan merkinnyt turkisnahkaa».

Lihavaa kirjainlajia ja **h a r v e n n u s t a** käytetään erityisen painon antamiseksi erityisille sanoille sekä myös otsikoissa, esim. »**Nominit** jaetaan tavallisesti **s u b s t a n t i i v e i h i n** ja **a d j e k t i i v e i h i n**».

KAPITEELI-kirjaimia (isojen kirjainten muotoisia, mutta pienten kokoisia) käytetään otsikoissa sekä tekstissä tavallisesti henkilöiden nimien tähdentämiseksi, esim. »**ELIAS LÖNNROT** on Kalevalan koonpanijana maailmankuulu».

Nämä kaikki kirjainlajit ovat latinalaisen kirjaimiston muodosteluja. Aikaisemmin meillä yksinomaan käytetty fraktuura on jo melkein kokonaan saanut väistyä käytännöllisemmän antiikvan tieltä.

45. Oikeinkirjoituksen pääsääntö on:

Kutakin kielenäännettä on merkittävä määräkirjaimella,

jota käytetään ainoastaan tämän eikä muiden kielenäänteiden merkitsemiseksi.

Poikkeuksena tästä säännöstä on suomen kirjakielen oikeinkirjoituksessa:

1) että *n*:ää käytetään, paitsi *n:n*, myös *η:n* merkkinä, nimittäin aina *k:n* edellä, esim. *ranka* (= *raṅka*, vrt. *ranla*), *menköön* (vrt. *mentiin*);

2) että *ng*:tä käytetään kaksois-*η:n* merkkinä, esim. *rangal* (= *raṅṅal*), vrt. *rannal*.

1. m u i s t. Paitsi lainasanoja esiintyy suomalaisessa kirjoituksessa semmoisiakin sanoja, jotka ovat vain *s i t a a t t e i n a* vieraista kielistä. Niitä kirjoitetaan yleensä samaan tapaan kuin siinä kielessä, josta ovat peräisin. Kun ne ovat semmoisista kielistä, joita kirjoitettaessa ei käytetä suomen kielen kirjoituksessa käytettyä kirjaimistoa, niin nimet suomalaisessa kirjoituksessa *t o i s i n k i r j o i t e t a a n* eli *t r a n s k r i b o i d a a n*, so. merkitään suomalaisessa kirjoituksessa käytetyillä kirjaimilla. Siteeratuissa sanoissa (toisinaan lainasanoissakin) esiintyy koko joukko poikkeuksia ylempänä annetusta pääsäännöstä. Poikkeukset käyvät seuraaviin suuntiin:

1. Samaa merkkiä saatetaan käyttää useamman kuin yhden äänteen merkkinä (vrt. *n = n* ja *η*):

c = k ja *s*, esim. *Cato*, *codex*, *Cecilia*.

z = z, *ts* ja *s*, esim. *Penza* (lue: *penza*), *Nizza* (lue: *nitsa*), *Zachris* (lue: *sakris*).

2. Semmoisia (tai likimmiten semmoisia) äänteitä, joilla suomalaisessa kirjoituksessa on oma merkkinsä, osoitetaan toisella merkillä. Tällaisia merkkejä, jotka siis suomen kielen kirjoituksen kannalta oikeastaan ovat liikanaisia, ovat:

c = k ja *s*, ks. edeltä.

q = k, esim. *Quintus*.

w = v, esim. *Arwidsson*.

å = o, esim. *Akerman*.

3. Yhdellä merkillä merkitään kahta eri äännettä:

x = ks, esim. *codex*.

z = ts, esim. *zeniitti*.

4. Kahdella eri merkillä osoitetaan yhtä äännettä (vrt. *ng = ηη*):

sh = š, esim. *sherry*.

th = θ (myös *δ*), esim. *Plymouth*.

Lisäys

Koska kirjoituksen päämääränä on palvella käytännöllisiä tarkoituksia, se ei saata merkitä kaikkia ääntämisen vivah-teita. Erittäinkin on sääntönä:

1. Sama sana kirjoitetaan aina samanlaisena, merkitsemät-tä sitä sanan erilaista äänneasua, joka johtuu seuraavan sa-nan alkuäänteen tai yleensä sanan lauseaseman vaikutuksesta. Niin ikään kirjoitetaan yhdyssanat aina samoin kuin ne osat, joista ne ovat yhdistetyt. Niinpä loppu-*n:n* vaihteleva äänty-minen ja jäännöslopuke jäävät aina merkitsemättä, myös lii-tepartikkelien edellä. Tämän mukaan siis: *menen pois* (ääne-tään tavallisesti *menem* *pois*), *tule lännne* (äänn. *tulet* *tänne*), *tule pois* (äänn. *tulep* *pois*), *tule sukkelaan* (äänn. *tules* *suk-kelaan*); — *paimenpoika*, *sormenpää*, *itsepäinen*; — *varsinkin*, *olenpa*, *en tulekaan*, *sanopas*.

2. Kahden äänteen välillä esiintyvä ns. siirtymä-äänne, erittäinkin *j* tai *j:n* tapainen äänne *i:n* jäljessä, jätetään mer-kitsemättä, esim. *iällinen*, *iankaikkinen*, *ies*, *sial* (nom. *sika*), *piiat*, *silmiä*, *kiviä*, inf. *elsiä*.

M u i s t. Poikkeuksia äänteellisestä periaatteesta (myös viimek-si mainitusta säännöstä) sekä samalla horjuvuutta ovat suomenkin kie-len oikeinkirjoituksessa aiheuttaneet: 1) vanhemman kirjoitustavan vaikutus; 2) se, että on otettu huomioon sanan johtoa (ns. etymologi-nen periaate); 3) se, että on kirjoitustavalla tahdottu erottaa muuten kirjoituksessa yhdennäköisiksi tulevia sanoja (ns. erotusperiaate); sekä 4) vieraiden kielten kirjoitustapojen vaikutus (lainasanoissa). Huo-mattakoon erityisesti seuraavat tapaukset:

1. Niissä *-tta*-päätteisissä verbeissä, joiden toisessa tavussa on *o*, horjuu sekä ääntämis- että kirjoitustapa (*o:n* ja *oi:n* välillä). Nykyään *oi* kirjoitetaan niissä sanoissa, joiden rinnalla on *a-* tai *ä*-loppuinen kaksitavuinen kanta, esim. *kirjoittaa: kirja*, *teroittaa: terä*, *aloittaa: alka-*, mutta muuten *o*, esim. *ehdottaa: ehlo*, *pakottaa: pakko*. Milloin on kaksi erilaista johtomahdollisuutta, kirjoitetaan yleensä *o*: *tiedottaa: tielä-* ja *tieto*, *saunottaa: sauna* ja *sauno-*, *inhottaa: inha* ja *inho*. Eräät vanhastavat tai yltätyyliset sanat kirjoitetaan johdosta huolimatta

oi:llisina, esim. *innoittaa, virvoittaa*, arkityyliset tai kuvailevat sanat taas o:llisina, esim. *laiskotelella, hoilottaa*.

2. *-nen*-loppuisissa sanoissa on sääntönä, että niiden toisissa tavuissa kirjoitetaan diftongi, jos ne ovat adjektiiveja (esim. *punainen, kultainen, vähäinen*), jota vastoin substantiivien toisessa tavussa ei kirjoiteta i:tä (*hevonen, poikanen, kullanen*). Myös: *iloisa, rauhaista*, mutta: *kolosalla, pakosalle*.

3. *i:n* jäljessä on tapana kirjoittaa *j*:

a) ns. tekijännimissä, esim. *ristijä, tekijä, menijä*; ilman *j*:tä kuitenkin kirjoitetaan edelleenjohdokset, joissa ei tekijännimen merkitys ole yhtä tuntuva, esim. *pääsiäinen, ristiäiset, utelias, kuoliaaksi*; huom.! *vartija, hallija* (*j*:llisinä), mutta *vartioida, haltioitunut, haltioissaan* (ilman *j*:tä);

b) paradigmassa *sija* (erotukseksi muodoista *siat, sioille* jne. ~ *sika*).

c) *i*:hin loppuvan diftongin jäljessä, esim. *nuija, äijä*; kuitenkin astevaihtelutapauksissa esim. *aion* ~ *aikoa*, *reian* ~ *reikä*.

4. *u:hun* loppuvan diftongin jäljessä kirjoitetaan *v*, esim. *rouva, vauva*, mutta astevaihtelutapauksissa: *kauan* ~ *kaukana*, *louon* ~ *loukoa*, *hauen* ~ *haukea*.

46. Vokaalinmerkin kahdesti kirjoittamisella (ilman mitään välimerkkiä) tarkoitetaan, että vastaava vokaaliäänne on pitkä (ks. 12, 1), esim. *aamuun, tuulee*.

Konsonantinmerkin kahdesti kirjoittamisella tarkoitetaan kaksoiskonsonanttia l. geminaattaa (ks. 12, 3), esim. *kyllä, virrat*.

M u i s t. Vierasperäisten sanojen kirjoittamisessa esiintyy vieläkin horjuntaa, osittain siitä syystä, että sivistyneen suomalaisen puhekielen ääntäminen ei ole vakiintunut, osittain siitä syystä, että vieraiden kielten kirjoitustavat ovat vaikuttaneet suomen oikeinkirjoitukseen (esim. *filologi* ja *filoloogi*.) — Horjunta koskee erittäinkin kahta kysymystä: 1) milloin *p, t, k, s* on äännettävä kahdentuneena ja kirjoitettava kahdella konsonantinmerkillä, milloin taas on käytettävä yhtä konsonantinmerkkiä; 2) milloin *v o k a a l i* on äännettävä pitkäksi, milloin ei. Noudatetaan seuraavia ohjeita:

a) Kirjallista tietä kieleen tulleissa lainoissa kirjoitetaan yleensä kansainvälinen *p, t, k, s*, vaikka usein äännetäänkin geminaatta, esim. *ee-pos, pentamelri, autonomia, dosentuuri, romantiikka, monumentaalinen, parlamentarismi, komparatiivi, arkeologia, monarkia, kursori*. Myös tämänmukaista ääntämistä suositellaan.

b) Kahta *p*-, *t*-, *k*-merkkiä käytetään kuitenkin sanan lopputavun ja suomalaisen päätteän vokaalin edellä, mm. *prinsiippi*, *dosentti*, *senaatti*, *romanttinen*, *esteellinen*, *monarkki* (samoin: *finanssi*, *gneissi*, mutta pitkän vokaalin jälkeen: *fraasi*, *tuberkuloosi*). Edelleen geminaatta *-eli*, *-eri*, *-ori* -loppujen edellä: *oraakkeli*, *tuberkkeli*, *inkvisiittori*.

c) Yksi vokaalinmerkki kirjoitetaan sanan loppuvokaalia ja suomalaista päätettä edeltävän *b:n*, *d:n*, *g:n*, *f:n* edellä siinäkin, missä mm. ruotsissa on pitkä pääpainollinen vokaali, esim. *monosyllabinen*, *mikrobi*, *kerubi*, *balladi*, *ensyklopedinen*, *sulfidi*, *synodi*, *amplitudi*, *etydi*, *varjagi*, *privilegi*, *intrigi*, *fysiologi*, *etnografi*, *kalifi*, *filosofi*, *hieroglyfi*. Lyhyeksi merkitään vokaali myös seuraavissa tapauksissa: *-oli*: *alkoholi*; *-omi*: *polynomi*; *-oni*: *unioni*, *diakoni*; *-ori*: *konsistori*. Huom.! *pistooli*. — Myös tämänmukaista ääntämistä suositellaan. — Sanan ensi tavussa kirjoitetaan pitkä vokaali: *looginen*, *graafinen*, *pooli*, samoin keskemällä sanaa: *paraabeli*, *inkvisiittori*. — Huom.! *miljardi*, *kokardi*.

d) Muuten kirjoitetaan yleensä kaksi vokaalinmerkkiä siinä, missä mm. ruotsissa on pitkä pääpainollinen vokaali, esim. *filantrooppi*, *senaatti*, *proselyytti*, *krediitti*, *hypoteekki*, *tuberkuloosi*, *hypotenuusa*, *analyysi*, *vokaali*, *klusiili*, *volyymi*, *rubiini*, *persoon*, *sitruuna*. Huom.! *evankelinen*.

-tio-, *-sio*-lopun edellä kirjoitetaan pitkä vokaali: *obligatio*, *promootio*, *adheesio*; *i* on kuitenkin lyhyt: *traditio*, *televisio*.

47. Isoa alkukirjainta käytetään:

1. Sanoissa, jotka aloittavat virkkeen. Esim. *Herää sinä, joka makaat! Aamun aurinko ei ole niin helleinen kuin sydänpäivän. »Mikä on totuus?» kysyi Pilatus*. Lainatun lauseen alussa kaksoispisteen jäljessä käytetään enimmiten isoa alkukirjainta. Esim. *Sananlasku sanoo: »Sanasta miestä, sarvesta härkää.»*

2. Erisnimien (henkilöiden ja paikkain ym. nimien) alussa, esim. *Runeberg*, *Saimaa*. Vrt. 66 A, 1.

1. m u i s t. Kun erisnimi on yhdyssana, jonka jälkiosana on erisnimi, niin erisnimi kirjoitetaan joskus aivan yhteen (esim. *Isokyrö*, *Uusikaarlepyy*), mutta yleensä käytetään yhdysmerkkiä, jolloin molemmat yhdysosat kirjoitetaan isolla alkukirjaimella (esim. *Varsinais-Suomi*, *Pohjois-Amerikka*, *Iso-Britannia*). — Sanaliitossa (ks. 70, huom.) kirjoitetaan vain ensimmäinen sana isolla kirjaimella, jollei jälkimmäinen ole sitä laatua, että se yksinään ollen on kirjoitettava

isolla kirjaimella, esim. *Iso valtameri, Seitsemän veljestä* (kuitenkin vars. sanoma- ja aikakauslehtien, yhtiöiden ja seurojen nimet kirjoitetaan yleensä joka sana isolla kirjaimella, esim. *Helsingin Sanomat, Suomen Kumitehdas Oy., Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.* — *Onnellinen Arabia.*

3. *Jumala*-substantiivissa ja sen kanssa samaa merkitsevissä nomineissa (esim. *Herra, Luoja, Kaikkivaltias*).

4. Kirjeissä (ja niiden osoitteissa) pronomineissa *Te* ja joskus *Sinä* sekä muissa puhuttelusanoissa ja arvonimissä. Esim. *Pyyläisin Teitä, Herra Pastori, ensi tilassa ilmoittamaan minulle mielipiteenne. Eduskunnan Herra Puhemiehelle.*

2. *muist.* Huomattakoon pieni alkukirjain *a)* kansallisuuden nimissä (esim. *saksalainen*); *b)* kielen nimissä (esim. *suomi, latina, saksa, suomen kieli, latinan kieli*); *c)* kuun nimissä (esim. *tammikuu*); *d)* viikontähtien ja juhlien nimissä (esim. *maanantai, joulukuu*); *e)* kysymys- ja huuto-merkin jäljessä virkkeen sisäessä (esim. *»Miksi me yksinämme kantaisimme teitä?» sanoivat jalat. »Hankkikaa itse jalat itsellenne!» ne sanoivat muille jäsenille.*); *f)* runosäkeen alussa, kun säe aloittaa uuden rivin.

48. Jos sana on kirjoituksessa jaettava kahdelle riville, niin jako tapahtuu kahden tavun rajalla. Huomattava on, että kun on kaksi tai kolme konsonantinmerkkiä rinnakkain, ai-noastaan viimeinen siirretään seuraavalle riville, esim. *las-tuis-ta, simp-suk-ka, myrs-kys-sä, kyl-läi-syys, lan-gat, kor-ke-al-la.*

Yhdyssanat jaetaan eri riveille yhdysosien mukaan, esim. *nimen-omaan, uudis-asukas, in-transitiivinen, sub-trooppinen.*

Muist. Vierasperäisissä sanoissa alkuperäinen yhdyssanaisuus väliin on hämärtynyt, niin että ne jaetaan yhdistämättömän sanan ta-paan: *int-rigi, mo-narkia, subs-tantiivi, tran-sitiivinen.*

II. Väleistä ja välimerkeistä

Väleistä

49. Kussakin sanassa esiintyvien äänteiden merkit asetetaan yhdeksi merkkiryhmäksi, ja nämä merkkiryhmät erotetaan toisistaan pienillä väleillä.

1. **muist.** Edellisestä yleisestä säännöstä tietysti seuraa, että yhdyssanojen osat on aina kirjoitettava yhteen, jota vastoin semmoiset läheisesti yhteen kuuluvat sanat, jotka muodostavat ainoastaan sanaliiton (ks. 70, huom.), silti säilyttäen itsenäisyytensä eri sanoina, kirjoitetaan erikseen. — Läheisesti yhteen kuuluvat sanat muodostavat yhdyssanan, ja ne on kirjoitettava yhteen:

1) Jos kahdesta tai useammasta yhteen kuuluvasta sanasta edellinen tai edelliset ovat nominatiivimuotoisia substantiiveja ja taipumattomia, esim. *mailokauppa, säästötili, rahtitavaratoimisto; äitikulla, poikapaha, vaimovainaja*. Pahoja virheitä: *Liha kauppa, säästö tili, rahti tavara toimisto*.

2) Jos jälkimmäinen yhteen kuuluvista sanoista on *-inen*-adjektiivi ja edellinen jossakin muussa sijassa kuin genetiivissä, esim. *kuusivuolinen, pitkämielinen* (samoin: *pitkämielisyys*), *yhtäjaksoinen, moleminpuolinen*.

3) Usein jos edellinen osa on genetiivissä tai muussa sijassa, esim. *talonpoika* (vrt. *talon poika*), *maantie, Joensuu, Väinölänniemi, Kotkankallio, toimeentulo*.

Huom.! Jos edellinen osa on genetiivissä tai muussa sijassa, saattaa usein olla vaikea erottaa yhdyssanaa sanaliitosta, minkä vuoksi muutamissa tapauksissa esiintyykin horjuvuutta, esim. *rahanpuute* t. *rahan puute, suomen kieli* t. *suomenkieli, edellä mainittu* t. *edellämäinnittu*.

Suurempaa väliä käytetään isojen välimerkkien (*pisteen, huuto-merkin, kysymysmerkin*) jäljessä.

Uusi rivi aloitetaan, kun tahdotaan ilmaista, että aihetta käsitellään jossakin määrin eri näkökannalta. Suurempia aukkoja käytetään osoittamaan uuden osaston alkua esityksessä.

2. **muist.** Vuoropuheluissa asetetaan kunkin henkilön lausuma uudelle riville.

3. **muist.** Runoudessa säkeet aloittavat uuden rivin. Säejaksojen väliin jätetään muutamien rivien väli.

Välimerkeistä

50. Välimerkit ovat joko:

1) **i s o j a**, joita käytetään tai voidaan käyttää virkkeiden lopussa: **piste** (.), **k y s y m y s m e r k k i** (?) ja **h u u t o m e r k k i** (!); tai

2) **p i e n i ä**, joita käytetään erottamaan lauseyhdistyksen eri osia toisistaan tai erityisiä lisäyksiä lauseen varsinaisista osista: **p i l k k u** (,), **p u o l i p i s t e** (;), **k a k s o i s p i s t e** (:) sekä lisäksi: **s u l k u m e r k i t** () t. [], **a j a t u s v i i v a** (—) ja **l a i n a u s m e r k i t** (« t. ” »).

51. Pistettä käytetään:

1. Sellaisen virkkeen lopussa, joka sisältää ilmoituksen tai kertomuksen. Esim. *Ei Jumala ole kiirettä luonut. Paljon on huolta orjuudessa, isännyydessä enempi.*

M u i s t. Lainatun lauseen loppuun ei panna pistettä, jos se on johtolauseen edellä tai sisässä. Esim. *»Ei Jumala ole kiirettä luonut», sanoo suomalainen sananlasku.*

2. Sanoja lyhennettäessä, kun sanan lopusta on jätetty pois kirjaimia.

Tavallisimmat tällöiset lyhenteet ovat seuraavat:

ed. = edellinen, edellä

ent. = entinen

esim. = esimerkiksi

jne. = ja niin edespäin

ks. = katso

l. = eli

maks. = maksanut, maksettu

mm. = muun muassa

muist. = muistutus

nim. = nimittäin

ns. = niin sanottu

nyk. = nykyinen

oik. = oikeastaan

po. = pitää olla

s. = sivu, sivulla

seur. = seuraava

so. = se on

t. = tai

tk. = tämän kuun, tätä kuuta

tms. = tai muuta semmoista

v. = vuonna, vuosina
url. = vertaa
vl. = virkaa toimittava

ym. = ynnä muuta,
 ynnä muita
 sekä kaikkien ristimäni-
 mie n alkukirjaimet.

1. *muist.* Lyhennettäessä tavallisesti lopetetaan konsonanttiin, jota seuraisi vokaali, esim. *toukok.* = toukokuun t. toukokuuta, *Fr.* = *Fredrik*. Viimeisen kirjaimen kahdesti kirjoittamisella osoitetaan joskus monikollisuutta: esim. *esimm.* = esimerkkejä, *seurr.* = seuraavat, *vv.* = vuosina. Tämä tapa on jäämässä käytöstä.

2. *muist.* Kolmea pistettä käytetään osoittamaan, että kirjaimia puuttuu tai että virke katkeaa kesken. Esim. *Kerran satuin matkoillani P . . . n pitäjään. Sairas sai vaivoin sanoluksi: »Minä kur. . . , minä olen syy . . . » Illa oli ihana, mutta . . .*

3. Numeron jäljessä osoittamassa, että tarkoitetaan järjestyslukua. Tällöin yleensä seuraa samassa sijassa oleva substantiivi. Esim. *3. §:n 2. kohdassa. 1. komppanian päällikkö.* — Pykälän ja kuukaudenpäivän numerosta jätetään usein vanhaan tapaan järjestysluvun piste pois.

52. Kysymysmerkkiä käytetään virkkeen jäljessä, joka sisältää suoran kysymyksen. Esim. *Kuka olet? Tiedätkö, että ystävämme on kuollut?*

Huomattakoon erityisesti kysymysmerkki lainatun virkkeen jäljessä, jos se käy johtolauseen edellä. Esim. *»Minne matka?» kysyivät kaikki yhdestä suusta.*

Huom.! *En tiedä, minne hän matkustaa.*

53. Huutomerkkiä käytetään:

1. Huudahdusten ja puhuttelusanojen jäljessä, kun ne esiin-tyvät virkkeen tavoin. Esim. *Voi minua! Kallis ystäväni!*

2. Huudahdus-, toivutus-, käsky- ja kehotusvirkkeiden jäljessä. Esim. *Eläköön isänmaa! Kuinka olen onnelon! sanoi tyttöraukka. Kunpa illa joutuisi! Tule jo!*

Muist. Näissä tapauksissa käytetään usein myös pistettä.

Huomattakoon huutomerkki lainatun lauseen jäljessä. Esim. *»Mene ja tee sinä myös niin!» sanoi Vapahlaja.*

54. Pilkkua käytetään:

1. Erottamaan virkkeen eri lauseita toisistaan, varsinkin sivulauseita päälauseista. Esim. *Päivän kullainen kehrä kohosi veden pinnasta, ja käki aloitti kukuntansa, pienet linnut viser-ryksensä. Kun merituuli kauan puhallaa, niin näemme meren laineiden loiskivan yhä korkeammalle rantoja vasten. Nuoriso, jonka käsissä on tulevaisuus, on sen tekevä.*

1. m u i s t. Hyvin lyhyet lauseet jätetään monesti pilkulla erot-
tamatta. Esim. *Minä luen ja sinä laulat. Näen että olet väsyksissä. Hyvä oli että tulit. Ui minkä jaksat! Tulkoon kuka uskallaa!*

2. m u i s t. Pilkkua ei panna konjunktioilla *ja, sekä, -kä, ynnä, sekä—että, eli, tai, vai* yhdistettyjen lauseiden väliin, jos niillä on sub-
jekti tai jokin muu lauseenjäsen yhteinen. Esim. *Hän kumarsi nöyrästi ja astui ovesta ulos. Minä kasvaton ihmisiä ja sinä hevosia. Tänään lop-
puu lukukausi ja annetaan todistukset.*

3. m u i s t. Pilkkua ei käytetä *r i n n a s t e i s t e n* sivulauseiden
välillä, joita yhdistää edellisessä kohdassa mainittu konjunktio.
Esim. *Täti kuuli Matin huudon, vaikka hän oli huoneessaan ja ovi oli
kiinni. Palvelijat viskattiin pimeään linnantorniin, johon päivä ei pais-
tanut ja jonka ovella mestaaja seiso.*

2. Erottamaan rinnasteisia lauseenjäseniä, joiden välissä
ei ole konjunktioita *ja, sekä, -kä, ynnä, sekä—että, eli, tai, vai*.
Esim. *Hän on hyvä, kaunis ja iloinen. Oli siellä poikia ja tyt-
löjä, vieläpä aikuisia. En käynyt kylässä, saati kirkossa. Hän
on rikas, mutta ilara mies. Tule uudelleen kolmen tunnin kulut-
tua, siis kello kahdeksalla. Mutta: Isä ja äiti tulevat. Isä tai
äiti tulee. Tuleeko isä vai äiti?*

4. m u i s t. Myöskään *kuin*-sanana edellä ei käytetä pilkkua, jos
se ei aloita täydellistä sivulausetta. Esim. *Minä seisoin kuin lumot-
tuna (vrt. Minusta tuntuu, kuin kaikki olisi lumottua). Täydellistä-
kään kuin-lausetta ei yleensä eroteta pilkulla, jos siinä on sana, johon
kuin viittaa, esim. Hinta oli halvempi kuin odotin.*

5. m u i s t. Jos substantiivilla on kaksi adjektiiviattribuuttia, ne
erotetaan pilkulla ainoastaan siinä tapauksessa, että niiden välissä
voisi olla *ja*-sana ja jälkimmäisellä on erityinen paino. Esim. *Vanha
hyvä ystäväni! Tää armas, kallis maa.*

3. Erottamaan puhuttelu- ja huudahdussanoja lauseen varsinaisista osista. Esim. *Huu, kuinka lapsi pelkäsi! Joko lulette, herra tohtori?*

4. Pääsanastaan erottamaan jäljessä seuraavaa substantiiviattribuuttia, joka on sitä laatua, että se taipuu pääsanansa kanssa samassa sijassa. Esim. *Mikael Agricola, suomalaisen kirjallisuuden perustaja, sai kertomuksen mukaan omin käsin antaa suomenkielisen Uuden testamentin Kustaa Vaasalle, Ruotsin ja Suomen silloiselle kuninkaalle.*

5. Joskus muutenkin, ikään kuin muusta lauseyhteydestä erottamaan muutamia määritteitä, etenkin semmoisissa lauseissa, joissa eri sanoilla on paljon määritteitä. Esim. *Suomi on kohonnut ja kohoaa yhä vielä, vettä valuen, Itämeren helmasta.*

6. m u i s t. Huomattava on, että ns. lauseenvastikkeita ei yleensä eroteta pilkulla muusta lauseyhteydestä. Pilkun käyttäminen on katsottava suoranaiseksi virheeksi, jos lauseenvastike on virkkeen alussa. Esim. *Jäiden lähdettyä ja maan paljastuttua puut pukeutuivat kesäiseen juhla-asuunsa.*

7. m u i s t. Myös *mutta-* ja *vaan-*konjunktoiden edestä pilkku voidaan jättää pois samoin ehdoin kuin esim. *ja-*sanan edestä, esim. *Poika oli pieni(,) mutta terhakka. Joka ei ole varma(,) vaan epäröi, jääköön kotiin.*

55. Puolipistettä käytetään:

1. Erottamaan samaan virkkeeseen kuuluvia yhdistettyjä lauseita. Esim. *Se tuntimäärä, joka kouluissamme on suotu äidinkielen opetukselle, on ollut supistettuna aivan mitättömiin; tämä lyhyt aika on mennyt pääasiallisesti ainekirjoitukseen ja kieliovin opetukseen, ja sillä tavoin on tuskin mitään aikaa jäänyt kirjallisuuden lukemiseen.*

2. Muuten milloin virkkeessä tarvitaan suurempaa väli-merkkiä kuin pilkkua. Esim. *Kaunis oli syksyinen päivä; aurinko loisteli ikään kuin jäähyväisiksi kohta talviuneen vai-puvalle luonnolle.*

H u o m. ! Puolipistettä ei milloinkaan käytetä erottamaan alista-

vaa ja alisteista lausetta toisistaan, vaan siinä tapauksessa on aina käytettävä pilkkua. Puolipisteen asemesta voi useimmiten käyttää pistettä.

56. Kaksoispistettä käytetään:

1. Suoraa esitystä sisältävän lauseen edessä, kun johtava lause käy edellä. Esim. *Jeesus sanoi: Sallikaa lasten tulla minun tyköni!*

2. Sanojen ja lauseiden edessä, jotka sisältävät jakoja, esimerkkejä, luetteloita, todisteita ja selityksiä edellä lausutuun. Esim. *Sanat jaetaan kolmeen pääluokkaan: nomineihin, verbeihin ja partikkeleihin. Milloin laiska työn tekee: talvella ei tarkene, kesällä ei kerkiä.*

3. Sanoja lyhennettäessä, kun kirjaimia on jätetty pois sanan sisästä. Tämmöisiä lyhenteitä ovat:

t:mi = toiminimi

n:o = numero

Tällä tavoin menetellään myös, kun lyhenteeseen liitetään pääte. Esim. *Keisari Aleksanteri I oli Suomen suuriruhtinaana v:sta 1809 v:een 1825.*

1. *m u i s t.* Samalla tavoin käytetään kaksoispistettä, kun pääte liitetään numeroon tai muuhun merkkiin. *Odotimme kello 17:ään.*
8. *§:n sanamuoto.* Pääte jätetään merkitsemättä, jos lukusanan perässä seuraa samassa sijassa oleva substantiivi.

2. *m u i s t.* Useimmiten ei sanan sisästä lyhennettäessä käytetä mitään lyhennysmerkkiä, esim. *hra* = herra, *klo* = kello, samoin: *mk* = markka (*a*).

57. Sulkumerkkejä käytetään erottamaan muistutuksia, selityksiä, viittauksia, jotka ovat jossakin määrin erillään lauseyhteydestä (parenteeseina). Esim. *Mielikki (Mimerkki) oli suomalaisten metsänjumalatar. Wormsin valtiopäivillä (1521) puolusti Luther uskoansa. Cluj on unkariksi Kolozsvár [lue: koložvár].*

M u i s t. Sulkumerkkien asemesta käytetään ajatusviivaa, etenkin jos parenteesina on kokonainen lause. Esim. *Hän on — niin kuin kyllä tietänet — varakas, mutta itära mies. Jumala on — käyttääk-*

seni erään historioitsijan sanoja — niin paljon vaivaa nähnyt Suomen kansasta, että olisi ihme, jos sen täytyisi kadota.

58. Ajatusviivaa käytetään:

1. Kun virke tahallisesti keskeytetään. Esim. *Aika on kyllä sopiva, mutta* — (Tavallisimmin tässä käytetään kolmea pistettä ...)

2. Kun jotakin odottamattomaksi esitettyä seuraa. Esim. *Se kolmas, se oli* — *kuolema.*

3. Osoittamaan suoraa esitystä, milloin vuorosanat aloitetaan uudelta riviltä. Esim.

— *Näetkö, hän kysyi,* — *tuota venellä tuolla?*

4. Ajallisia ja paikallisia rajapisteitä merkitsevien lukujen tai nimien välillä. Esim. *Keisari Aleksanteri I oli Suomen suuriruhtinaana v. 1809—1825. Oletko kulkenut Oulun — Tornion ja Turun—Karjaan ratoja?*

M u i s t. Vrt. 57, muist.

59. Lainaus- eli sitaattimerkkejä käytetään molemmin puolin sanoja tai lauseita, joita esitetään toisen sanomiksi tai toiselta lainatuiksi. Esim. *»Eivät suuret sanat suula halkaise», sanoo suomalainen sanänlasku. »Kaikki tahi ei mitään», se on joka asiassa aina ollut tunteitteni ja ajatusteni perusteena. »Armoa, armoa», huusi vanki. Gallen-Kallela maalasi »Kullervon kirouksensa» v. 1899. Ja tämä »lulkimus» on muka selvittänyt kaiken!*

Ns. puolilainausmerkkejä (' ') käytetään varsinkin ilmoitettaessa jonkin sanan merkitystä. Esim. Ruotsin *ström* 'virta' on sama sana kuin *rauma*.

Lisäksi niitä käytetään toisten lainausmerkkien sisällä. Esim. *»Sanoitko tosiaan: 'En!?'»*

Muut kirjoitusmerkit

60. Yhdysmerkkiä (-) käytetään:

1. Sanoja kahdelle riville jaettaessa.

2. Kun yhdyssanasta jätetään toistamatta se osa, joka sillä

on yhteinen edellisen tai seuraavan yhdyssanan kanssa. Esim. *luku- ja kirjoitustaito, syntymäpaikka ja -aika*.

3. Yhdistettyjen sanojen yhdysosien välillä selvyiden vuoksi: a) jos yhdistyksen eri osat ovat yhdenarvoiset (rinnasteinen yhdistys), esim. *saksalais-suomalainen sanakirja, ministeri-valliosihtööri, Itävalta-Unkari, suomalais-ruotsalainen seurakunta, historiallis-kielitieteellinen osasto*; b) samojen vokaalinmerkkien välillä, esim. *maa-aaleli, esi-isä, raha-asia, aamu-uutinen, raha-asia-aloite*; c) jos yhdyssanan jompikumpi osa on numero tai muu merkki, esim. *a-kohta, 7-vuotias, 30-vuotinen sola, loppu-n*; samoin, jos edellinen osa on lopusta lyhennetty: *kansak.-op.* (tavallisimmin kuitenkin *kansak.op.*); d) yleisnimissä, joiden edellinen yhdysosa on erisnimi, esim. *Helsingin-kirje, Yrjö-setä, Kullervo-runot*; e) erisnimissä, joiden ainakin jälkimmäinen osa on erisnimi, esim. *Yli-Mikkola, Etelä-Ruotsi, Karhu-Pekka, Kauppi-Heikki* (ks.47, 1. muist.); f) joskus muutenkin, etenkin jos yhdistys on harvinainen tai satunnainen, jos yhdistys tulee kovin pitkäksi tai jos muuten selvyys sitä vaatii, esim. *lakilla-olija, maa-ilma* (vrt. *maailma*), *antaa-mennä-periaate*.

M u i s t. Eräät vakiintuneet erisnimialkuiset yhdyssanat kirjoitetaan pienellä alkukirjaimella ilman yhdysmerkkiä: *suomenruotsalainen, wieninleike*.

61. Heittomerkkiä eli apostrofia (') käytetään:

1. Osoittamaan, että sanassa jossakin tapauksessa ei ole sitä loppuvokaalia, joka siinä muuten on yleinen, esim. *Tuoll' on mun kullani, ain' yhä tuolla*.

2. Kahden samanlaisen vokaalinmerkin välissä osoittamaan, että vokaalit eivät kuulu samaan tavuun, kun on rinnakkain kolme vokaalinmerkkiä, joista kaksi merkitsee pitkää vokaalia tai diftongia, esim. *vaa'an, tiu'ut, tuo'os, ruo'ot, rei'issä, ko'oissa*. Vrt. *ruoan, huoahlaa, reiät, koossa*. — Runossa: *sa'an = sadan, pa'an = padan, hope'inen*.

3. Erottamaan vartaloa ja päätettä vieraissa nimissä, jotka kirjoitetaan konsonantti-, mutta äännetään vokaaliloppuisina, esim. *Bordeaux'ssa*, *Daudel'n*. Joskus heittomerkkiä voi käyttää nominatiivimuodon osoittamiseen: *Stefani'n*. Sen sijaan ilman heittomerkkiä: *Vollairen*, *Moorelle*, *Maupassantilla*, *Spenceristä*.

62. Pykälämerkkiä (§) käytetään yhdessä numeroiden kanssa osoittamaan kirjoituksen (lain) eri osia, esim. 1. § (myös: 1 §).

Tähtimerkki eli asteriski (*) ja risti (†) viittaavat muistutuksiin. (Samassa tehtävässä käytetään nykyisin enimmäkseen numeroita.)

Yhtäläisyysmerkki (=) merkitsee samaa kuin sanat *yhtä kuin*, *sama kuin*.

& (= lat. *et*) käytetään joskus (etenkin toiminimissä) samassa merkityksessä kuin *ja*, esim. *Häkli, Lallukka & Kumpp.*

:|: (kertomerkki) säkeen lopussa osoittaa, että se on (lau-laessa) toistettava.

Johdatus

63. Ajatus lausutaan ilmi **lauseen** muodossa, joka siis on ajatuksen kielellinen ilmaus. Yksi lause tai myös useammat lauseet, jotka läheisesti kuuluvat yhteen, muodostavat **virkkeen**. (Esim. nämä kaksi *lausetta Ihminen päättää, Jumala säällää* muodostavat yhden *virkkeen*.)

Pienimmät itsenäiset, merkitykselliset osat, joihin lause voidaan jakaa, ovat **sanoja**.

64. Vanhan tavan mukaan sanat jaetaan kahdella tavalla.

Etupäässä *tai v u t u s t a* (ks. 67) silmällä pitäen ne jaetaan kolmeen sanaluokkaan: 1) **nomineihin**, 2) **verbeihin** ja 3) **partikkeleihin**.

Etupäässä *m e r k i t y s t ä* silmällä pitäen ne jaetaan yhdeksään sanaluokkaan: 1) **substantiiveihin**, 2) **adjektiiveihin**, 3) **lukusanoihin**, 4) **pronomineihin**, 5) **verbeihin**, 6) **adverbeihin**, 7) **post-** ja **prepositioihin**, 8) **konjunktioihin** ja 9) **interjektioihin**.

65. **Nominit** ja **verbit** ovat *taipuvia* sanoja, partikkelit *taipumattomia* (ks. 67 ja 71). Verbien tunnusmerkillinen ominaisuus, joka ne erottaa nomineista, on se, että verbin paradigmaan (muotosarjaan) kuuluu *p e r s o o n a m u o t o j a* (ks. 110).

66. Tavallisimmin yllä mainitut jaot yhdistetään, joten tullaan seuraavaan jaotukseen:

A. N o m i n i t

1. **Substantiivit (nimisanat)** ovat sanoja, jotka ovat *o l i o i d e n* (*e s i n e i d e n* tai *a s i a i n*) *nimiä*.

Substantiivit jakautuvat merkityksensä puolesta kahteen pääryhmään:

a) **k o n k r e e t t i s i i n**, jotka ovat aistimin havaittavien tai sellaisiksi kuviteltujen olioiden nimiä, esim. *poika, lehmä, koivu, kivi, kynä, henki, aave*;

b) **a b s t r a k t i s i i n**, jotka ovat ominaisuuden, toiminnan, tilan nimiä, esim. *hyvyys, lukeminen, hämmästy, kuolema*.

Konkreettinen substantiivi on:

a) **y l e i s n i m i** (a p p e l l a t i i v i), kun se ilmaisee kaikkien niiden olioiden (aineiden, ryhmien) yhteisen nimen, jotka kuuluvat samaan lajiin, esim. *poika, pöytä, veitsi, kynä, vesi, laivasto*;

b) **e r i s n i m i** (p r o p r i), kun se ilmaisee yhden elävän tai elottoman olion erityisen nimen, esim. *Elias Lönnrot; Musti, Voima* (esim. hevosen nimenä), *Amerikka, Suomi, Pori, Kokemäki, Kymi, Aavasaksa; Tiedeseura, Kotikielen seura; Valvoja, Seitsemän veljestä*.

Yleisnimien joukosta huomattakoon:

a) **a i n e s a n a t** (s u b s t a n t i v a m a t e r i a e), jotka nimitävät aineen, esim. *vesi, multa, savi*;

b) **r y h m ä s a n a t** (k o l l e k t i i v i t), jotka yksikkömuotoisina merkitsevät joukkoa yhteen kuuluvia olioita, esim. *männikkö, puisto, matkue*.

2. **A d j e k t i i v i t** (l a a t u s a n a t) ovat sanoja, jotka ilmoittavat ominaisuutta l. laatua, ilmaisten, millainen jokin on, esim. *pilkä, hyvä, ruma*.

3. **L u k u s a n a t** (n u m e r a a l i t) ovat sanoja, jotka ilmaisevat lukua tai järjestystä, esim. *kaksi, kolmas*.

4. **P r o n o m i n i t** (a s e m o s a n a t) ovat sanoja, jotka viittaavat olioon tai yleensä johonkin, mikä selviää puheen yhteydestä, esim. *minä, mikä*.

Pronomineja käytetään substantiivin tai jonkin muun kielellisen ilmauksen asemesta.

Lukusanat ja pronominit saattavat muuten merkityksensä ja laatusa puolesta olla joko substantiiveja tai adjektiiveja.

B. V e r b i t (teonsanat, ks. 65)

Merkitykseen katsoen verbit ovat sanoja, jotka ilmaisevat **t e k e m i s t ä** tai **o l e m i s t ä**.

C. P a r t i k k e l i t (apusanat, ks. 65)

1. **A d v e r b i t** (s e i k k a s a n a t) ovat partikkeleita, jotka ilmaisevat paikan, ajan, tavan tai muun seikan määritteen, esim. *siellä, nyt, poikki, kyllä*.

2. **Postpositiot ja prepositiot (suhdesanat)** ovat partikkeleita, joita käytetään substantiivin vieressä osoittamaan, missä suhteessa substantiivi on lauseen muihin sanoihin. Post- ja prepositiot ilmaisevat yhdessä substantiivin kanssa paikan, ajan, tavan tai muun seikan määritteen. Esim. (*pöydän*) *alla*, *kautta* (*maan*), *ennen* (*illaa*).

Postpositio on substantiivin jäljessä, prepositio sen edessä.

Muist. Post- ja prepositio voi liittyä muuhunkin substantiiviin sanaan: *kolmen jälkeen, ennen pitkää*.

3. **Konjunktiot (sidesanat)** ovat partikkeleita, jotka yhdistävät lauseita ja samanlaisia lauseenjäseniä, esim. *ja, kun*.

4. **Interjektiot (huudahdussanat)** ovat partikkeleita, jotka ovat (lauseesta irrallaan olevia) huudahduksia, esim. *hei! huh!*

67. *Koira|lla on lihapala suu|ssa. Hän ui virra|n poikki. Virra|ssa hän näke|e lihapala|n kuva|n. Kas tuo|ssa on liha|a, se|n minä ola|n ja syö|n. Hän tavoittele|e kuva|a, mutta sama|ssa hän menettä|ä lihapala|n, joka häne|llä on suu|ssa, ja virta vie se|n pois.*

Kun tarkkaamme niitä erityisiä sanoja, jotka esiintyvät lauseissa, niin huomaamme, että useimmissa sanoissa on semmoisia äänteitä tai äänneryhmiä, joiden tehtävänä on osoittaa sanan asemaa lauseessa, sen suhdetta muihin sanoihin. Näitä äänteitä tai äänneryhmiä sanotaan **taivutuspäätteiksi**. Sitä sapan osaa, joka jää jäljelle, kun taivutuspäätte erotetaan, sanotaan sanan **vartaloksi**.

1. **Taivutuspäätte** on semmoinen äänne tai äänneryhmä, joka osoittaa sanan suhdetta lauseen muihin sanoihin.

2. **Vartalo** on se osa sanaa, joka jää jäljelle, kun taivutuspäätte on siitä erotettu.

Sananmuodostusta taivutuspäätteen avulla sanotaan sanan **taivutukseksi** ja täten muodostettua sanaa **taivutusmuodoksi**.

Lauseissa saattavat sanoina esiintyä semmoisetkin, joissa ei ole mitään taivutuspäätteitä, esim. edellä olevissa lauseissa:

lihapala, hän, ui, virta. Lauseessa esiintyvät sananmuodot saattavat olla joko taivutusmuotoja tai pelkkiä vartaloita.

Niiden sanojen, jotka eroavat toisistaan ainoastaan taivutukseen katsoen, sanotaan kuuluvan samaan **paradigmaan** eli muotosarjaan, esim. *suu: suusta—suuhun* jne.

Sanaa, joka kuuluu johonkin paradigmaan, sanotaan **taivuvaksi**.

Muist. Samaan paradigmaan kuuluvia sanoja nimitetään usein saman sanan eri muodoiksi. Paradigman luettelemista sanotaan sanan taivutteluksi.

68. *Lapsi syö, kun äiti häntä syö|ttää. Koira mene|ttää lihapalan* (vrt. *lihapala häneltä menee*). — *Maa ~ maa|llinen; kala ~ kala|ton*.

Kun tarkastelemme sanavartaloita, niin huomaamme, että usein sana (sanavartalo) on osana toisessa, joka on edellisestä jollakin äännteellä tai äänneryhmällä muodostunut. Tämöistä äännettä tai äänneryhmää sanotaan **johtopäätteeksi** eli **johtimeksi**; sitä sanan osaa, joka jää jäljelle, kun johtopääte erotetaan, sanotaan **kannaksi**.

1. Johtopääte on semmoinen äänne tai äänneryhmä, jolla uusi sanavartalo on muodostunut toisesta sanasta.

2. Kanta on se sanan osa, joka jää jäljelle, kun johtopääte on erotettu.

Sanavartalon muodostamista toisesta johtopäätteen avulla sanotaan sanan **johdoksi**; johtamalla saatua sanaa sanotaan **johdokseksi** eli **johdannaiseksi** ja sitä sanaa, johon kanta viittaa, **kantasanaksi**; esim. *kalainen, kalakas, kalaisa, kalaton* jne. ovat johdoksia, joiden kantasana on *kala*.

69. Esim. *talo|sta ~ talo|i|sta; sano|n ~ sano|i|n ~ sano|isi|n ~ sano|llava; huono ~ huono|mpi, huono|mpa|a*.

Taivutus- ja johtopäätteiden keskivälillä ovat ns. **tunnukset** (esim. monikon *-i-*, indikatiivin imperfektin *-i-*, konditionaalin *-isi-*, komparatiivin *-mpi ~ -mpa-*). Ne ovat johto-

päätteiden luonteisia siinä suhteessa, että niillä on muodostunut *v a r t a l o* (voisimme sanoa: alivartalo) eikä taivutettu sananmuoto (esim. *laloi-*). Mutta ne eroavat johtopäätteistä siinä, että vartaloa, joka päättyy tämmöiseen tunnukseen, ei käsitetä *u u d e k s i s a n a* vartaloksi, verraten kantavartaloon, vaan siihen perustuvia muotoja katsotaan *s a m a a n p a r a d i g m a a n* kuuluviksi. — Vartaloa, joka ei sisällä mitään tunnusta, nimitetään *s a n a v a r t a l o k s i*, vastakohtana *m o n i k o n*, *i m p e r f e k t i n* jne. vartalolle.

70. *Liha|pala — puu|jalka — jalka|puu — kesä|asunto — talvi|päivä — rahan|himo — neli|vuotinen.*

Edelleen sanoja tarkastellessamme huomaamme, että toisinaan voimme niissä erottaa semmoisia osia, jotka palautuvat itsenäisiin sanoihin. Tämmöisiä sanoja sanotaan **yhdyssanoiksi**.

Huom.! Kahta tai useampaa läheisesti yhteen kuuluvaa sanaa, jotka kuitenkin toistensa suhteen ovat säilyttäneet itsenäisyytensä eri sanoina, nimitetään *s a n a l i i t o k s i* (esim. *hyvä poika, kunnon mies, olen tehnyt*). Yhdyssanat on tietenkin pidettävä näistä erillään, jos kohta ei aina ole helppo vetää niiden välille jyrkkää rajaa (esim. *suomen kieli* ja *suomenkieli*). Ks. 49, 1. muist.

71. Sanoja, jotka eivät kuulu mihinkään paradigmaan, ovat *p a r t i k k e l i t*. Ne ovat yksittäisiä sananmuotoja, joista toisia emme voi eritellä, toisissa taas voimme erottaa eri osia (vartaloita ja päätteitä, yhdysosia), esim. *vielä, ja, voi!* — *hyvä|sti, ulo|s, eri|toten*. Näiden erittelemisestä ks. 151.

72. Sanavartalot saattavat siis rakenteensa puolesta olla:

1. **Perussanoja**, jollemme voi niitä jaottaa niin, että jonakin osana olisi itsenäinen sanavartalo, esim. *maa, kirja, syö, ja, voi!*

2. **Johdettuja** sanoja, jos niissä voimme erottaa kannan ja johtopäätteen, esim. *liha|llinen, kirjoi|ttaa, hyvä|sti*.

3. **Yhdyssanoja**, jos ne voidaan jakaa osiin niin, että osat palautuvat itsenäisiin sanoihin, esim. *liha|pala, nais|väki, tänne|päin, glen|katsoa*.

73. *Talo, talo|n, talo|ssa; puhu|n, puhu|a, puhu|koon; vieras, viera|n, vieras|ta; vastaa|n, vastai|koon; luku, luku|na, luvu|n, luvu|sla, luke|a', luke|maan, lue|n, lue|mme.*

Vokaaliin päättyvää sanavartaloa sanotaan **vokaalivartaloksi**, konsonanttiin päättyvää **konsonanttivartaloksi**. Vokaalivartalo saattaa monesti olla vaihdellen vahva tai heikko.

Paradigmaa, jossa esiintyy vain vokaalivartalo (vahva ja heikko tai vaihtelematon), sanotaan **yksivartaloiseksi**; paradigmaa, jossa vokaalivartalon ohella on myös konsonanttivartaloisia muotoja, nimitetään **kaksivartaloiseksi**.

Kun puhutaan vartalosta ilman tarkempaa määritystä, tarkoitetaan paradigman taivutusmuodoissa esiintyvää **vahvaa vokaalivartaloa**, esim. paradigmassa *vesi, vede|n, vete|en, vete|nä, vet|tä* vartaloa *ve-*.

74. Jokaisella päätteellä, jossa esiintyy takavokaali (*a, o, u*), on myös vastaava etuvokaalinen asu, jossa on *ä, ö, y*, esim. *kala|ssa: kylä|ssä; tul|os: päät|ös; kirjoit|us: lähel|ys.*

9

Sanojen taivutus

(Taivutusmuodot ja vartalot, taivuttamattomat muodot)

I. Nominin

Deklinaatio (sijoittelu)

§ 88 **75.** Nominien taivutusta sanotaan **deklinatioksi** (sijoitteluksi).

Nominiparadigmaan kuuluu 15 sijaa (kaasusta) sekä kaksi lukua: **yksikkö** (singulaari) ja **monikko** (pluraali). Sijojen nimet ja päätteet sekä luvut näkyvät sivulla 65 olevasta taivutuskaavasta.

Sijojen muodot

76) Päätteettömiä ovat:

ko. § 84

1. Yksikön nominatiivi. Esim. *Lintu laulaa.*
2. Yksikön 2:nen akkusatiivi, joka on edellisen kaltainen. Esim. *Anna kirja tänne.*

M u i s t. Myös monikon nominatiivi ja akkusatiivi ovat oikeastaan päätteettömiä, sillä *-t* ei ole varsinainen sijapäätte, vaan monikon tunnus.

77. Aina samanlaiset päätteet on seuraavilla sijoilla:

1. Essiivi: päätte *-na, -nä*. Esim. *Hän on talossa isäntä|nä*
Ei käy laatuun, että useat yhtäikaa ovat isänti|nä.

M u i s t. Essiivin pääteen *n*-konsonantin asemella on kuitenkin usein *s:n, r:n* ja aina *l:n* jäljessä sama konsonantti, joka käy edellä (ks. 38): *tois|sa t. tois|na, nuor|na t. nuor|ra*; huom. aina: *al|la, yl|lä*. Essiivikin siis oikeastaan kuuluu seuraavaan ryhmään.

2. Translatiivi: päätte *-ksi*. Esim. *Hän pääsi papi|ksi*.
Ilmat ovat muuttuneet tuulisi|ksi.

3. Inessiivi: päätte *-ssa, -ssä*. Esim. *Kävin kylä|ssä, kylä|ssä.*

4. Elatiivi: päätte *-sta, -stä*. Esim. *Hän tuli kylä|stä*.
Eno kertoi vierai|sta mai|sta.

5. Adessiivi: päätte *-lla, -llä*. Esim. *Kävin kirko|lla*. *Hän leki työlä uusi|lla voimi|lla.*

6. Ablatiivi: päätte *-lta, -ltä*. Esim. *Tulen kirko|lta*. *Hän palasi kylä|ltä.*

7. Allatiivi: päätte *-lle*. Esim. *Lähden kirko|lle*. *Isäntä antoi rahaa poji|lle.*

M u i s t. Runokielessä ja murteissa esiintyy myös päätte *-llen*.

8. Abessiivi: päätte *-tta, -ttä*. Esim. *Leivä|ttä ei käy eläminen*. *Ei kylä koiri|tta.*

9. Komitatiivi: päätte *-ne*, monikkovartalon jäljessä sekä yksikössä että monikossa. Esim. *Mies tuli vaimoi|ne|nsa, isä poiki|ne|nsa.*

M u i s t. Pääte on oikeastaan *-ine* sekä yksikössä että monikossa.

10. **Instruktiivi:** pääte *-n*. Esim. *He ajavat rinna|n. Mies veti kahde|n küde|n. Tee lyötä kaikki|n voimä|n. Poika seisoi paljai|n päin|n.*

M u i s t. Yks. instruktiivi on harvinainen. Mon. instruktiivillakin on usein yksiköllinen merkitys.

78. Sijoja, joilla eri tapauksissa on erilaisia päätteitä, ovat:

1. **Nominatiivi:** y k s i k ö s s ä päätteetön, monikossa pääte *-t* sanavartalon jäljessä. Esim. a) *Talo on suuri.* b) *Tämän kylän talo|t ovat suure|t.* Vrt. 76.

2. **Akkusatiivi:** yksikössä on nomineilla kaksi akkusatiivi-muotoa: *1:nen*, joka on *-n*-päätteinen (genetiivin kaltainen), sekä *2:nen*, joka on p ä ä t t e e t ö n (nominatiivin kaltainen); monikossa akkusatiivin pääte on *-t* sanavartalon jäljessä (mon. nominatiivin kaltainen). Esim. a) 1. *Mies ampuu linnu|n.* 2. *Ola poika mukaasi!* — b) *Poika antoi kirja|t isälle.*

Huom.! Persoonapronomineilla on sekä yksikössä että monikossa *-t*-päätteinen akkusatiivi. Esim. *Vie häne|t kottiin. Hän pelti meidä|t.*

M u i s t. Varsinaisia akkusatiiveja ovat: 1) persoonapronominien *-t*-päätteiset akkusatiivit; 2) yks. *-n*-päätteiset akkusatiivit, jotka satuman johdosta ovat tulleet genetiivin kaltaisiksi (akkusatiivin alkup. pääte **-m*). Sitä vastoin ovat yks. 2:nen akk. ja mon. akk. muodoltaan = nom., vaikka niitä objekteina syntaktisista syistä sanotaan akkusatiiveiksi.

3. **Partitiivi:** päätteet *-a*, *-ä* ja *-ta*, *-tä*. Esim. *En tunne tä|tä talo|a.*

a) *-a*, *-ä* pääpainottoman tavun lyhyen vokaalin tai sitä seuraavan *j:n* jäljessä esim. *talo|a, pappi|a, asunto|a, emänti|ä, kansi|a, taloj|a, asuntoj|a, kupaunkej|a, kirja|a, pöytä|ä.*

M u i s t. Edellisen *a:n*, *ä:n* kanssa *-a*, *-ä* muodostaa pitkän vokaalin. Vrt. 22.

N o m i n a t i i v i (nimentö)	pieni asia
A k k u s a t i i v i (kohdanto)	{ 1. piene n asia n 2. pieni asia

G e n e t i i v i (omanto)	piene n asia n
----------------------------	----------------

Yleiset paikallis- sijat	{ E s s i i v i (olento)	piene nä asia na
	{ P a r t i t i i v i (osanto)	{ pien tä asia a pien tä asia ta
	{ T r a n s l a t i i v i (tulento)	piene ksi asia ksi

Sisä- paikallis- sijat	{ I n e s s i i v i (sisäolento)	piene ssä asia ssa
	{ E l a t i i v i (sisäeronto)	piene stā asia sta
	{ I l l a t i i v i (sisätulento)	{ piene en asia an (venee seen)

Ulko- paikallis- sijat	{ A d e s s i i v i (ulko-olento)	piene llā asia lla
	{ A b l a t i i v i (ulkoeronto)	piene ltā asia lta
	{ A l l a t i i v i (ulkotulento)	piene lle asia lle

A b e s s i i v i (vajanto)	piene ttā asia tta
K o m i t a t i i v i (seuranto)	pieni ne asioi ne (nsa
I n s t r u k t i i v i (keinonto)	(kahde n käde n)

Monikko

Yksikkö

Monikko

piene|t asia|t

0

-t

piene|t asia|t

{ 1. **-n**
2. **0**

-t

{ 1. pieni|en asioi|den
(asioitten)
2. pien|ten asia|in

-n

{ 1. **-i|en**
-i|de|n, -i|tte|n
2. **-en, -in, -ten**

pieni|nä asioi|na

-na, -nä

-i|na, -i|nä

pieni|ä asioi|ta

{ **-a, -ä**
-ta, -tä

-i|a, -i|ä
-i|ta, -i|tä

pieni|ksi asioi|ksi

-ksi

-i|ksi

pieni|ssä asioi|ssa

-ssa, -ssä

-i|ssa, -i|ssä

pieni|stä asioi|sta

-sta, -stä

-i|sta, -i|stä

pieni|in asioi|hin
(vene|siin, -hin)

{ **-n, -h — n**
-seen

{ **-i|in**
-i|hin
-i|siin

pieni|llä asioi|lla

-lla, -llä

-i|lla, -i|llä

pieni|ltä asioi|lta

-lta, -ltä

-i|lta, -i|ltä

pieni|lle asioi|lle

-lle

-i|lle

pieni|ttä asioi|tta

-tta, -ttä

-i|tta, -i|ttä

pieni|ne asioi|ne|(nsa)

-ine

-i|ne

pieni|n asioi|n

-n

-i|n

b) *-la, -lä* muuten, esim. *maa|ta, mai|ta, suo|ta, soi|ta, ke|tä, mi|tä, perunoi|ta, mansikoi|ta, vapaa|ta, vapai|ta, kirvei|tä, vuor|ta, lun|ta.*

I. Partitiivin pääte on aina *-a, -ä* painottoman (pää- ja sivupainottoman) tavun lyhyen vokaalin jäljessä tai tämmöistä vokaalia seuraavan *j:n* jäljessä, esim. *talo|a, kansi|a, pätäjikkö|ä káravàani|a, kápi-tèeli|a, pätäjikkö|ä, káravàanej|a.*

II. Partitiivin pääte on aina *-ta, -tä*:

1) Konsonantin jäljessä, esim. *vuor|ta, lun|ta, kirves|tä.*

2) Pääpainollisen tavun vokaalin ja diftongin jäljessä, esim. *maa|ta, mi|tä, mai|ta.*

3) Pääpainottoman tavun pitkän vokaalin ja supistumadiftongin jäljessä, esim. *vapaa|ta, ehtoo|ta, tärkei|tä, lyhyi|tä, vierai|ta, kuhi-lai|ta.*

III. Tapauksia, joissa on sekä *-a, -ä* että *-ta, -tä*:

1) Sivupainollisen lyhyen vokaalin jäljessä partitiivin pääte on alkuaan ollut *-ta, -tä*. Nykykielessä näin on edelleen *-io, -iö*-loppuisissa sanoissa (*autiota, yhtiötä*), varsin yleisesti *-ea, -eä*-loppuisissa (*kor-keaa ~ korkeata, jämeää ~ jämeätä*), harvoin muuten lyhyen *a:n, ä:n* jälkeen (*runoilijaa ~ runoilijata, ystävää ~ ystävätä*).

2) Sivupainollisen tavun alkuperäisen diftongin jäljessä partitiivin pääte on *-ta, -tä* (edellä *h e i k k o* aste), esim. *häräköi|ta, kuusi-köi|ta; professori|ta*. Näiden muotojen asemesta käytetään kuitenkin myös semmoisia muotoja, joissa on pääte *-a, -ä* ja diftongin loppu-*i:n* sijalla *-j*, esim. *kuusikköj|a, ásuntöj|a, professorej|a* (vrt. 32,2). Edellistä laatua olevat muodot ovat yksinomaan käytännössä paradigmoissa, joissa *a:n* edellä on *i* tai *ij*: *asioita, hakijoita*.

4. Genetiivi: päätteet yksikössä *-n*, monikossa *-en (-in), -den (-tten), -ten*.

Yksikössä pääte aina on *-n*, esim. *Tämä on isä|n kirja.*

Monikossa on useimmissa paradigmoissa kaksi genetiivimuotoa:

1) **1:n genetiivi**, jossa pääte seuraa monikon vartalon jäljessä; päätteet:

a) *-en* lyhyen *i:n* sekä lyhyttä vokaalia seuraavan *j:n* jäljessä, esim. *pieni|en, musti|en, emänti|en, kanoj|en, taloj|en, asuntöj|en.*

b) *-den (-lten)* muuten, esim. *kuusistoi|den, korkei|den, vapai|den, mai|den, lyhyi|den, vierai|den, kuhilai|den*. Kaikissa paradigmoissa, joissa mon. genetiivissä on pääte *-den*, saattaa sen asemesta olla *-lten*, esim. *kuusistoi|lten* jne.

H u o m.! Mon. 1:sen genetiivin päätteenä on *-en*, milloin mon. partitiivin pääte on *-a, -ä*, sekä *-den (-lten)*, milloin partitiivin pääte on *-ta, -tä*. Kuitenkaan ei ole tällaisia (1:siä) genetiivimuotoja, jotka vastaisivat *-eja, -ejä*-loppuisia mon. partitiiveja (*pappeja, ristejä, kaupunkeja*).

2) **2:n genetiivi**, jossa pääte seuraa sanavartalon jäljessä; päätteet ovat:

a) *(-en)* lyhyen *i:n* jäljessä; muiden lyhyiden vokaalien jäljessä *e* on melkein aina supistunut edellisen vokaalin kanssa *i-loppuiseksi* diftongiksi (24); esim. *risti|en, honka|in* (run. *honka|en*), *kirja|in, kive|in, tähte|in*.

1. m u i s t. Paradigmoissa, joiden vartalo on *-i-loppuinen*, käytetään joskus *-i|en*-loppuisten mon. genetiivien ohella myös *-ein*-loppuisia, esim. *ristien ~ ristein, pappien ~ pappein*. Jälkimmäiset ovat muodostuneet *kivein, tähtein* ym. semmoisten sanojen mallin mukaan.

b) *-ten* konsonantin jäljessä, esim. *vuor|ten, vieras|ten, las|ten, onnelon|ten*.

2. m u i s t. Mon. genetiivin päätteessä esiintyvä *t, d* (kato) ei alkuperäisesti ole kuulunut päätteeseen, vaan monikon tunnuksen; vrt. 76, muist. Monikonkin genetiivissä sijapäätte on oikeastaan vain *n*.

5. **Illatiivi**: päätteet *-n, -h—n* sekä *-seen* ja *-siin*.

a) Vokaalin pidentymä ja *n* pääpainottoman tavun lyhyen vokaalin jäljessä, esim. *koulu|un, kirkko|on, kaupunki|in, kyli|in*.

b) *-h—n* ja niiden välissä *h:n* edellinen vokaali pääpainollisen tavun vokaalin jäljessä sekä kaikkien diftongien jäljessä, esim. *maa|han, suu|hun, suo|hon, ke|hen, ku|hun, soi|hin, kirkkoi|hin, saunoi|hin, asuntoi|hin, kirvei|hin, vierai|hin, vaattei|hin*.

c) Yks. *-seen* pääpainottoman tavun pitkän vokaalin jäljessä; samojen paradigmojen monikossa esiintyy päätteenä *-siin* (*-hin*-päätteen rinnalla); esim. *vieraa|seen, vapaa|seen, kuhi-*

laa|seen; mon. *vierai|siin* (= *vierai|hin*), *vapaisiin* (= *vapaihin*), *kuhilaisiin* (= *kuhilaihin*). Myös muuten esiintyy *-siin*-päätetä supistumadiftongin jäljessä: *korkeisiin* (= *korkeihin*.)

M u i s t. Kalevalan kielessä on viimeksi mainitussa tapauksessa illatiivin päätteinä yks. *-sen*, mon. *-sin*, esim. *lainehesen*, *heltehisin*. Viime vuosisadan loppukymmenille asti kirjoitettiin näitä illatiiveja enimmäkseen *-sen-* ja *-sin-*päätteisinä. Nykyään nämä ovat jääneet käytännöstä: kirjoitetaan yks. *-seen*, mon. *-siin* tai *-hin*.

79. Lisäksi on partikkeleissa jätteitä vanhoista sijamuodoista, jotka eivät enää ole kaikissa paradigmoissa käytettäviä, kuten *l a t i i v i s t a*, päätteinä *-s* tai *'*, esim. *ulo|s*, *luo'* (151, 2).

V a r t a l o t

80. Jos, erotettuumme yks. partitiivimuodosta päätteän, vartalo päättyy vokaaliin, niin paradigmassa on *a i n o a s t a a n v o k a a l i v a r t a l o*, esim. *talo|a*, *pöllö|ä*, *halu|a*, *sääty|ä*, *risti|ä*, *tupa|a*, *asia|a* t. *asia|ta*, *parempa|a*, *ehtoo|ta*, *vapaa|ta*, *maa|ta*, *suota*, *voi|ta*; *reke|ä*, *läpe|ä*, *kive|ä*, *onne|a*, *hanhe|a*, *kärhe|ä*, *velje|ä*, *salmel|a*, *sorme|a*, *saarne|a*.

Tämmöisiä paradigmoja ovat kaikki ne, joiden nominatiivi loppuu vokaaliin; kaksitavuisista *e*-vartaloista (nom. *-i*) kuuluu näihin kuitenkin vain osa (kaikki ne, joissa vartalon loppuvokaalin edessä on *k*, *p*, *v*, geminaatta tai kaksi konsonanttia, joista jälkimmäinen on *h*, *j*, *m*, *n*, sekä muutamat yksityiset paradigmmat). Ks. 81.

81. Jos, erotettuumme yks. partitiivimuodosta päätteän, vartalo loppuu konsonanttiin, niin paradigmassa on sekä vokaali- että konsonanttivartalo, esim. *vet|tä*, *kuus|ta*, *loh|ta*, *tul|ta*, *vuor|ta*, *un|ta*, *hirt|tä*, *jält|tä*, *kant|ta*, *las|ta*; *rakkaut|ta*, *lyhyt|tä*, *kannel|ta*, *tylär|tä*, *paimen|ta*, *kolmat|ta*, *pienin|tä*, *viaton|ta*; *vieras|ta*, *kirves|tä*, *kallis|ta*, *uros|ta*, *kevät|tä*, *estel|tä*, *venet|tä*.

Tämmöisiä paradigmoja ovat kaikki ne, joiden nominatiivi loppuu konsonanttiin, sekä lisäksi osa kaksitavuisista *e*-vartaloista, joiden

nominatiivi loppuu *i*:hin (ne, joissa vartalon loppuvokaalin edellä käy *t, s, h, l, r, n* tai *ll, rt, nt*, sekä muutamat yksityiset paradigmmat).

H u o m .! Myös paradigmmat, joiden nominatiivissa on jäännöslopuke (*pai^si it^se' ja kol^me (')*), ovat kaksivartaloisia, esim. *est^e'*, part. *est^et^tä*.

M u i s t. Ne kaksitavuiset *e*-vartaloiset paradigmmat, joissa *e:n* edellä käy *m, ps, ts, ks, ht*, ovat osittain kaksi-, osittain yksivartaloisia, muutamia taivutetaan kummallakin tavalla, esim. 1) *-me*-loppuisia vartaloita: part. *lunta, lientä, soimea t. sointa, loimea t. lointa, niemeä t. nientä, taimea t. tainta* — *Suomea, nimeä, kymä, seimeä, tuomea (tuonta)*; 2) *-pse*-loppuisia, esim. *lapsi: lasta — ripsi: ripseä, hapsi: hapsea t. hasta*; 3) *-lse*-loppuisia, esim. *veitsi: veistä, joutsen: joutsa, peitsi: peistä t. peitseä — itse': itseä*; 4) *-kse*-loppuisia: *uksi: usta — viiksi: viikseä, suksi: suksea t. susta, sääksi: sääkseä*; 5) *-hte*-loppuisia: *yksi: yhtä, kaksi: kahta, haaksi: haahda t. haahtea — lahti (vanh. laks): lahtea (lahta), vygyhti: vygyhteä t. vygyhtä, lehti: lehteä, tähti: tähteä*.

82. Jos vokaalivartalon lyhyen loppuvokaalin edellä on jokin konsonantti, joka on astevaihtelun alainen, niin vokaalivartalo on joko *v a h v a* tai *h e i k k o*. Vahva vokaalivartalo saadaan esim. *y k s. essiivistä, heikko esim. yks. genetiivistä*; esim. *luku|na ~ luvu|n, joke|na ~ joe|n, pata|na ~ pada|n, apu|na ~ avu|n, läpe|nä ~ läve|n, vete|nä ~ vede|n, hirt^e|nä ~ hirre|n*.

1. **m u i s t.** Yksivartaloisissa paradigmoissa vahva vokaalivartalo yhtä hyvin saadaan yks. partitiivista; kaksivartaloisista paradigmoista tähän kuuluvat vain *te*-vartalot (*hirsi: hirt|tä, hirt^e|nä ~ hirre|n, yksi: yh|tä, yhte|nä ~ yhde|n, neljäs: neljät|tä, neljänte|nä ~ neljänne|n, pahuus: pahuut|ta, pahuute|na ~ pahuude|n*).

2. **m u i s t.** Astevaihtelun alaisia eivät ole ne vokaalivartalot, jotka päättyvät pitkään vokaaliin, esim. *vapaa|n, ehtoo|n, kuninkaa|n*.

83. Konsonanttivartalossa esiintyy aina astevaihtelun alaisen konsonantin *h e i k k o* aste; esim. *kannel|ta ~ kantele|n, tylät^e|tä ~ tylätäre|n, rikas|ta ~ rikkaa|n, kuningas|ta ~ kuninkaa|n, ies|tä ~ ikee|n, toet|ta ~ tokee|n, onneton|ta ~ onnelloma|n, oudoin|ta ~ ess. oudoimpa|na, gen. oudoimma|n*.

84. Päätteetön nominatiivi (= 2:n akkusatiivi) sisältää ainoastaan vartalon (vokaali- tai konsonanttivartalon), joka kuitenkin (sananlopun aiheuttamien äännevaihteluiden johdosta) toisinaan poikkeaa yleisestä vartalomuodosta.

1. Yksivartaloisten nominien nominatiivi on yleensä paradigman vahvan vartalon kaltainen, esim. *poika*, *luku*, *niitty*.

Erikoistapauksia: a) Niissä nomineissa, joiden yleinen vartalo loppuu *e*:hen, on nominatiivissa *e*:n sijalla *i*, esim. *läpe|ä ~ läpi*, *kive|ä ~ kivi*. Huom. *velje|ä ~ nom. veli*. Poikkeuksia: *itse'*, *kolme(')*, *nukke*, *kaase*, *Kalle* jne. Ks. 27, 1.

b) Komparatiiviparadigmoissa, joiden yleisen vartalon loppuna on *-mpa-* (*-mma-*), on nominatiivin loppuna *-mpi*, esim. *kumpa|na (kumma|n) ~ kumpi*, *parempa|na ~ parempi*.

2. a) Kaksivartaloisten nominien nominatiivi on partitiivista saatavan konsonanttivartalon kaltainen, jos tämä vartalo on vähintään kaksitavuinen, esim. *vieras|ta ~ vieras*, *kevät|tä ~ kevät*, *tuhat|ta ~ tuhat*, *nukkunut|ta ~ nukkunut*, *onneton|ta ~ onneton*, *huonoin|ta ~ huonoin*, *kannel|ta ~ kannel*.

Jos partitiivin päätteessä on *t*, niin nominatiivissa on *s*: 1) kaikissa ominaisuudennimissä, esim. part. *rakkaut|ta*, gen. *rakkaude|n ~ rakkaus*, *hyvyyt|tä ~ hyvyys*; 2) ordinaalilukusanoissa, esim. *neljät|tä ~ neljäs* (ks. 35, b, c). Jos *t*:n edellä käy *e*, niin nominatiivi on *'*-loppuinen, esim. *pistel|tä ~ piste'*.

b) Jos konsonanttivartalo on yksitavuinen, niin nominatiivi on *i*-loppuinen (ja silloin esiintyvät partitiivissa ja nominatiivissa ne äännevaihtelut, jotka ovat *i*:n tai tavunlopun aiheuttamia); esim. *tul|ta ~ tuli*; *hirt|tä*, gen. *hirren ~ hirsi*; *las|ta*, gen. *lapse|n ~ lapsi*; *lien|tä*, *liemen ~ liemi* (ks. 27, 35, 36, 1—3).

Poikkeuksena ovat subst. *mies* sekä pron. *hän*, joiden nom. on yksitavuisen konsonanttivartalon kaltainen (*mies|tä*, *hän|tä*); huom. myös pron. *ken*.

Erikoistapaus. Erityisesti huomattakoon nominatiivissa *-nen*-loppuiset nominit, joiden partitiivissa esiintyvä konsonanttivartalo on *s*-loppuinen, esim. *toinen*: part. *tois|ta*, mon. 2:nen gen. *tois|ten*, — yks. gen. *toise|n*, ill. *toise|en*; *hevonen*: *hevos|ta*, *hevose|n*, *hevose|en*.

85. Jos partitiivista saatava konsonanttivartalo on *t*-loppuinen, niin konsonanttivartaloisessa essiivissä on *t*:n sijalla *n* (ks. edellä 37), esim. *vuot|ta: suon|na, uut|ta: uun|na, kevät|tä: kevän|nä, tervet|tä: terven|nä*.

86. Esim. yks. part. *paimen|ta*, mon. gen. *paimen|ten*, yks. nom. *paimen*, yks. ess. *paimen|na* (= *paimene|na*), *kirves|tä, kirves|ten, kirves, kirves|nä, kevät|tä, kevät|ten, kevät, kevän|nä*; — yks. gen. *paimene|n*, ill. *paimene|en*, mon. nom. *paimene|t*; yks. gen. *kevää|n*, mon. nom. *kevää|t*.

Kaksivartaloisten nominien konsonanttivartalo esiintyy yks. partitiivissa, mon. 2:ssa genetiivissä sekä (edellä esitetyin rajoituksin) yks. nominatiivissa; yks. essiivissä saattaa toisinaan vokaalivartaloisen muodon rinnalla esiintyä myös konsonanttivartaloinen. Muissa paradigman muodoissa esiintyy vokaalivartalo.

1. *muist*. *Onneton|ten ~ onnettoma|in; pahin|ta ~ pahimpa|a, pahin|ten ~ pahimpa|in*.

Karitiiviadjektiivien ja superlatiivien mon. 2:nen genetiivi sekä superlatiivien yks. partitiivi saattavat olla myös vokaalivartaloisia.

2. *muist*. Konsonanttivartaloista essiiviä ei käytetä läheskään kaikissa kaksivartaloisissa paradigmoissa. Tähän kuuluvista kaksitavuisista essiiveistä ovat tavallisia: *vuonna (vuotena)*; *täynnä (täytenä)*, *toissa (toisena)* yhtymissä *toissa päivänä, toissa vuonna* jne.; *harvoin: lassa ja lasna = lapsena, miessä ja miesnä = miehenä, nuorna ja nuorra = nuorena, piennä = pienenä, tyynnä = tyynenä, neinnä = neitenä*. Useampitavuiset tällaiset essiivit ovat harvinaisia: *kevännä, tervennä, kuningasna, vierasna, onnetonna, pahinna*.

87. *V a h v a v o k a a l i v a r t a l o* esiintyy kaikkien paradigmojen yks. illatiivissa ja vokaalivartaloisessa yks. essiivissä, niin ikään niiden paradigmojen yks. partitiivissa, mon. 2:ssa genetiivissä ja yks. nominatiivissa, joissa nämä sijat ovat vokaalivartaloisia. Kaikissa muissa sanavartaloon perustuvissa muodoissa vokaalivartalo on heikko. Esim. *luku|un, luku|na, luku|in, luku; vete|en, vete|nä*; — *luvu|n, luvu|ssa, luvu|sta, luvu|t*.

(88.) *Monikon vartalo* loppuu *monikon tunnukseen -i-*hin; vokaalin jäljessä mon. partitiivin ja 1:sen genetiivin *-a, -ä* ja *-en* -päätteiden edellä on kuitenkin *i:n*

sijalla *j* (ks. 34, 2), esim. *taloi|ssa* ~ *taloj|a*, *taloj|en*, *luvui|ssa* ~ *lukuj|a*, *lukuj|en*.

Huomattakoon tässä ne vaihtelut ja sulautumiset, jotka on esitetty edellä (26, 35), esim. *kanoj|a*, *kanoi|ssa* ~ *kana|a*, *muni|a* ~ *muna|a*, *silmi|ä* ~ *silmä|ä*, *perunoi|ta* t. *peruni|a* ~ *peruna|a*, *hirsi|ä* ~ *hirl|tä*, *ristej|ä*, *ristei|ssä* ~ *risti|ä*, mon. part. *voi|ta* ~ yks. part. *voi|ta*, *mai|ta* ~ *maa|ta*, *soi|ta* ~ *suo|ta*.

89. Jos monikon vartaloa lopettavan lyhyen *i:n* tai alkuperäisdiftongin (tahi vokaalin ynnä *j:n*) edessä on astevaihtelun alainen konsonantti, niin monikon vartalo on joko *v a h v a* tai *h e i k k o*, esim. *emänti|nä*, *emänti|ä* ~ *emänni|lle*; *lukui|na*, *lukui|hin*, *lukuj|a*, *lukuj|en* ~ *luvui|ssa*, *luvui|lla*; *asuntoi|hin*, *asuntoj|a* ~ *asunnoi|sta*.

Astevaihtelun ulkopuolella ovat monikon vartalot, jotka loppuvat supistumadiftongiin, esim. *vapai|ta*: *vapai|ssa*, *kuninkai|ta*, *kuninkai|sta* (vrt. *laatikoi|ta*, *laati(k)koi|hin*, *laati-koi|sta*).

Nominien merkkimuodot eli teema

90. Jos tuntee paradigmasta muutamia huomattavia muotoja, on yleensä helppo muodostaa koko paradigma. Tämmöisiksi merkkimuodoiksi soveltuvat esim. yks. nominatiivi, genetiivi ja partitiivi sekä mon. partitiivi, esim. *poika*, *pojan*, *poikaa*, *poikia*; *vesi*, *veden*, *vettä*, *vesiä*; *varvas*, *varpaan*, *varvasta*, *varpaila*; *alanko*, *alangon*, *alankoa*, *alankoja*, *alangoita*.

Paitsi 1) nominatiivia, joka on sanan perusmuoto, on tärkeä tuntea: 2) yks. genetiivi, josta näkee, onko vokaalivartalo astevaihtelun alainen vai ei (genetiivissä on näet silloin aina *h e i k k o* vokaalivartalo); 3) yks. partitiivi, josta näkee, onko paradigma yksi- vai kaksivartaloinen; 4) mon. partitiivi, josta näkee monikon (vahvan, harvoin heikon) vartalon; jos vartalo mon. partitiivissa on *j*-loppuinen, niin *j:n* sijalla melkein kaikissa muissa monikon muodoissa on *i*. Mon. vahvan ja heikon vartalon löytää helposti vertaamalla mon. partitiivia yks. genetiiviin ja nominatiiviin.

91. Harjoitusesimerkkejä

1. Yksivartaloisia nomineja

	nom.	gen.	part.	ess.	ill.
1. yks.	pato	padon	patoa	patona	patoon
mon.	padot	{ patojen patoin	patoja	patoina	patoihin
Esim. eno, pöllö, luku, niitty.					
2. yks.	aurinko	auringon	aurinkoa	aurinkona	aurinkoon
mon.	auringot	{ aurinkojen auringoiden aurinkoin	{ aurinkoja auringoita	{ aurinkoina auringoina	{ aurinkoihin auringoihin
Esim. sovinto, perintö, toivottu, mittely.					
yks.	ansio	ansion	ansiota	ansiona	ansioon
mon.	ansiot	{ ansioiden ansioin	ansioita	ansioina	ansioihin
Esim. kallio, autio, arvio, hylkiö, ilmiö.					
3. yks.	katajisto	katajiston	katajistoa	katajistona	katajistoon
mon.	katajistot	{ katajistojen katajistoin	katajistoja	katajistoina	katajistoihin
Esim. uskalikko, ympäristö, ajateltu, mietiskely.					
4. yks.	pappi	papin	pappia	pappina	pappiin
mon.	papit	{ pappien pappein	pappeja	pappeina	pappeihin
Esim. lakki, pirtti, oppi.					

5. yks.	kaupunki	kaupungin	kaupunkia	{ kaupunkina	{ kaupunkiin
mon.	kaupungit	{ kaupunkien kaupungeiden kaupunkein	{ kaupunkeja kaupungeita	{ kaupunkeina kaupungeina	{ kaupunkeihin kaupungeihin

Esim. paperi, kumppani, professori.

6. yks.	kuvernööri	kuvernöörin	kuvernööriä	kuvernöörinä	kuvernööriin
mon.	kuvernöörit	{ kuvernöörien kuvernöörein	kuvernöörejä	kuvernööreinä	kuvernööreihin

Esim. insinööri, konsonantti, testamentti.

7. yks.	pata	padan	pataa	patana	pataan
mon.	padat	patojen	patoja	patoina	patoihin

Esim. karja, mela, virta, ranta, laiska, keila, naula, peura, kiusa.

8. yks.	ulappa	ulapan	ulappaa	ulappana	ulappaan
mon.	ulapat	{ ulapoiden ulappojen	{ ulapoita ulappoja	{ ulapoina ulappoina	{ ulapoihin ulappoihin

Esim. tarina, mansikka, leiviskä, kynttilä.

yks.	asia	asian	{ asiaa	asiana	asiaan
mon.	asiat	{ asioiden asiain	{ asiata asioita	asioina	asioihin

Esim. lattia, lukija, runoilija, tekijä.

9. yks.	arpi	arven	arpea	arpena	arpeen
mon.	arvet	{ arpien arpein	arpia	arpina	arpiin

Esim. joki, retki, läpi, kivi, onni, hanhi, kärki, salmi, sormi, saarni, lehti, nimi.

10. yks.	sota	sodan	sotaa	sotana	sotaan
mon.	sodat	{ sotien sotain	sotia	sotina	sotiin

Esim. pohja, koira, koura, tupa, kuuma, suora, tuima; — silmä, märkä, kylä; — sanoma, lihava, kuuluisa; — punerva, hedelmä, isäntä, emäntä.

11. yks.	pahempi	pahemman	pahempaa (-mpata)	-mpana	-mpaan
mon.	pahemmat	{ pahempien pahempain	pahempia	-mpina	-mpiin

Esim. huonompi, parempi, kypsempi (komparatiiveja).

12. yks.	matala	matalan	matalaa (-lata)	-lana	-laan
mon.	matalat	{ matalien mataloiden matalain	{ matalia mataloita	{ -lina -loina	{ -liin -loihin

Esim. peruna, omena, avara, vasara.

yks.	kantaja	kantajan	kantajaa (-jata)	-jana	-jaan
mon.	kantajat	{ kantajien kantajoiden kantajain	{ kantajia kantajoita	{ -jina -joina	{ -jiin -joihin

Esim. puhuja, pihlaja, vainaja, kalastaja.

13. yks.	korkea	korkean	{ korkeaa	-keana	-keaan
		{ korkeiden	{ korkeata		{ -keihin
mon.	korkeat	{ korkeoiden	{ korkeita	{ -keina	{ -keisiin
		{ korkeain	{ korkeoita	{ -keoina	{ -keoihin

Esim. vaalea, lakea.

14. yks.	vapaa	vapaan	vapaata	vapaana	vapaaseen
					{ vapaihin
mon.	vapaat	vapaiden	vapaita	vapaina	{ vapaisiin

Esim. harmaa, vakaa, ehtoo, tienoo, talkoo, korjuu.

15. yks.	maa	maan	maata	maana	maahan
mon.	maat	maiden	maita	maina	maihiin

Esim. jää, pää, puu, luu, syy, pii, suo, vyö, yö, tie, voi.

2. Kaksivartaloisia nomineja

1. yks.	onneton	onnettoman	onnetonta	{ onnettomana	-ttomaan
				{ onnetonna	
		{ onnettomien			
mon.	onnettomat	{ onnettomain	onnettomia	-ttomina	-ttomiin
		{ onnetonten			

Esim. suruton, mieletön, sanaton (karitiiviadjektiiveja, vrt. johto-oppia), — lämmin (gen. lämpimän), muu(d)an (gen. muutaman).

2. yks.	pahin	pahimman	{ pahinta pahimpaa	{ pahimpana pahinna	pahimpaan
mon.	pahimmat	{ pahimpien pahimpain pahinten	pahimpia	pahimpina	pahimpiin

Esim. suurin, huonoin (superlatiiveja), vasen (gen. vasemman).

3. yks.	pieni	pienen	pientä	{ pienenä piennä	pieneen
mon.	pienet	{ pienien pienten	pieniä	pieninä	pieniin

Esim. kuusi, riihi, tuli, nuori, uni (essiiveistä ks. 86, 2. muist.).

yks.	liemi	liemen	lientä	liemenä	liemeen
mon.	liemet	{ liemien lienten	liemiä	lieminä	liemiin

Esim. lumi, toimi, niemi, loimi.

yks.	lapsi	lapsen	lasta	lapsena	lapseen
mon.	lapset	{ lapsien lasten	lapsia	lapsina	lapsiin
4. yks.	kudin	kutimen	kudinta	kutimena	kutimeen
mon.	kutimet	{ kutimien kudinten	kutimia	kutimina	kutimiin

Esim. kyynel (gen. kyynelen), tytär (gen. tyttären), eläin (gen. eläimen),
ahven (gen. ahvenen).

5. yks.	varis	variksen	varista	variksen	varikseen
mon.	varikset	{ variksien varisten	variksia	variksina	variksiin

Esim. jänis, petos, kaivos, hakemus, vastaus.

6. yks.	hevonen	hevosen	hevosta	hevosena	hevoseen
mon.	hevoset	{ hevosien hevosten	hevosia	hevosina	hevosiin

Esim. toinen, pääskynen, punainen, maallinen.

7. yks.	kynsi	kynnen	kynttä	kyntenä	kynteen
mon.	kynnet	{ kynsien kyntten	kynslä	kynsinä	kynsiin
yks.	yksi	yhden	yhtä	yhtenä	yhteen
mon.	yhdet	yksien	yksiä	yksinä	yksiin

Esim. vesi, käsi, vuosi, täysi, jälsi, parsi, hirsi, kansi; kaksi.

8. yks.	kolmas	kolmannen	kolmatta	{ kolmantena (kolmanna)	kolmanteen
mon.	kolmannet	kolmansien	kolmansia	kolmansina	kolmansiin

Esim. neljäs, viides jne. (järjestyslukuja).

9. yks.	hyvyys	hyvyyden	hyvyyttä	hyvyytenä	hyvyyteen
mon.	hyvydet	{ hyvyyksien hyvyytten	hyvyyksiä	hyvyyksinä	hyvyyksiin

Esim. pahuus, kalleus, rikkaus.

10. yks.	olut	oluen	olutta	oluena	olueen
mon.	oluet	{ oluiden olutten	oluita	oluina	{ oluihin oluisiin

Esim. ohut, airut, lyhyt, kätkyt (marjut, tiehyt). **V i r h e i t ä**: airueille, tiehyeitä (po. airuille, tiehyitä).

11. yks.	hammas	hampaan	hammasta	hampaana	hampaaseen
mon.	hampaat	{ hampaiden hammasten	hampaita	hampaina	{ hampaihin hampaisiin

Esim. vieras, saapas (gen. saappaan), kuhilas, eräs, kirves, ies (gen. ikeen), uros.

yks.	kallis	kalliin	kallista	kalliina	kalliiseen
mon.	kalliit	{ kalliiden kalleiden kallisten	{ kallilta kalleita	{ kalliina kalleina	{ kalliihin, -siin kalleihin, -siin

Esim. kaunis, valmis, ruumis.

kevättä	{ keväänä kevännä	kevääseen
kevättä		keväihin, -siin
puutetta	puutteena	puutteeseen
puutteita	puutteina	puutteihin, -siin
, terve', kade', made', käärmē', kantele'; kiiru'.		
oppinutta	{ oppineena (oppinunna)	oppineeseen
oppinelta		oppineihin, -siin

Omistusliitteinen taivutus

92. Nominin taivutuksessa on vielä huomattava **omistusmuodot**, jotka ilmaisevat **omistajan persoonan**. Omistusmuodot ovat sijamuotoja, joissa, enimmäkseen jäljessä, on **omistusliite** eli **possessiivisuffiksi**. Esim. *Tämä on minun poika|ni, sinun poika|si, hänen poika|nsa, meidän poika|mme, leidän poika|nne, heidän poika|nsa. Isä antoi kirjan pojalle|en. He eivät hoida taloa|an.*

Omistusliitteet ovat:

	1. persoona	2. persoona	3. persoona
Yks.	-ni	-si	} -nsa('), -nsä('), — n
Mon.	-mme	-nne	

Kolmannen persoonan suffiksina on joko *-nsa*, *-nsä* tai vokaalin pidentymä ja *-n*, ilman merkityksen erotusta; jälkimäistä käytetään vain niissä sijoissa, jotka omistusliitteettöminä päättyvät lyhyeen vokaaliin, ei kuitenkaan nominatiivissa; esim. *kirjassaan*, *kirjojaan*, mutta yks. nom. (akk., gen., mon. nom.) ainoastaan *kirjansa*, yks. part. (illat.) *kirjaansa*.

Seuraavat seikat on huomattava:

1) Suffiksi esiintyy joko sanan **vahvan vokaalivartalon** tai sijapäätteiden perässä. Vrt. 31,2.

2) Suffiksillisina ovat seuraavat sijat aina samanlaiset: yksikön ja monikon nominatiivi ja akkusatiivi sekä yks. geneetiivi (ja instruktiivi). Nämä sijamuodot sisältävät ainoastaan sanan **vahvan vokaalivartalon** ja **omistus-**

Taivutuskaava

Yksikkö

		Yks. 1. pers. suff.	Mon. 1. pers. suff.	3. pers. suff.	
Nom.		käsi	käte ni	käte mme	käte nsä
Akk.	{ 1. 2.	käden	käte ni	käte mme	käte nsä
		käsi			
Gen.		käden	käte ni	käte mme	käte nsä
Ess.		kätenä	kätenä ni	kätenä mme	kätenän sä, kätenä än
Part.		kättä	kättä ni	kättä mme	kättä nsä, kättä än
Transl.		kädeksi	kädekse ni	kädekse mme	kädekse nsä, -kse en
Iness.		kädessä	kädessä ni	kädessä mme	kädessä nsä, -ssä än
Illat.		käteen	kätee ni	kätee mme	kätee nsä
Adess.		kädellä	kädellä ni	kädellä mme	kädellä nsä, -llä än

Monikko

Nom., akk.		kädet	käte ni	käte mme	käte nsä
Gen.	1.	käsien	käsie ni	käsie mme	käsie nsä
	2.	kätten	kätte ni	kätte mme	kätte nsä
Ess.		käsinä	käsinä ni	käsinä mme	käsinä nsä, -nä än
Part.		käsiä	käsiä ni	käsiä mme	käsiä nsä, -ä än
Transl.		käsiksi	käsikse ni	käsikse mme	käsikse nsä, -kse en
Illat.		käsiin	käsi ni	käsi mme	käsi nsä
Kom.			käsine ni	käsine mme	käsine nsä, -ne en

liitte en, esim. *poika*: *poika|ni*, *poika|mme*; *veli*: *velje|si*, *velje|nne*. Vrt. 31,2.

3) Mon. instruktiivi suffiksillisena, jommoisena sitä harvoin käytetään, sisältää monikon (v a h v a n) vartalon ja omistusliitteen, esim. *omin lupi|nsa* (vrt. *luvin*), *kaikin voimin|sa*. Vrt. 31, 2.

④ Muut sijapäätteet ja sijamuodot ovat suffiksin edessä samat kuin muuten, paitsi että translatiivissa on päätteenä **-kse-** ja että **-n-**loppuisissa sijoissa ei suffiksin edessä esiinny *n*:ää (*n* enimmiten sulautunut yhteen suffiksin alkuäänteen kanssa); esim. *poja|kse|ni*, *talo|o|mme*, *talo|o|ni*, *talo|o|si*, *talo|o|nsa*, *poiki|e|nsa*, *taloj|e|nsa*, *ma|ide|nsa*, *talo|sta|nsa*, *poja|lle|nsa*.

Komparaatio (vertailu)

93. *Suomessa ei ole suuria kaupunkeja. Turku on suurempi kuin Pori, mutta Helsinki on Suomen kaupungeista suurin.*

Adjektiivimuotoa, jolla yksinkertaisesti ilmaisemme, millainen jokin olio on, sanotaan adjektiivin **perusasteeksi** eli **positiiviksi**, esim. *suuri*, *vanha*. Tämän ohella adjektiivilla on kaksi vertailuastetta:

komparatiivi (voittoaste), jolla ilmoitetaan ominaisuuden toisella oliolla olevan **s u u r e m m a s s a** määrässä kuin toisella, esim. *suurempi*, *vanhempi*;

superlatiivi (yliaste), jolla ilmoitetaan ominaisuuden jollakin puheena olevista vähintään kolmesta oliosta olevan suurimassa määrässä, esim. *suurin*, *vanhin*.

Adjektiivien käyttämistä komparatiivissa ja superlatiivissa sanotaan **vertailuksi** eli **komparaatioksi**.

94. Esimerkkejä:

	posit.	kompar.	superl.
-o, -ö, -u, -y	iso	isompi	iso in
		g. iso mma n	iso imma n
		part. iso mpa a	iso in ta t. iso impa a
	mon. * iso mpi a		iso impi a
	outo	oudompi	oudoin
	raju	rajumpi	rajuin
	tyly	tylympi	tylyin
-a, -ä	tarkka	tarkempi	turkin
	märkä	märempi	märin
	köyhä	köyhempi	köyhin
	matala	matalampi	matalin
	-i siisti	siistimpi	siistein
-e	suuri	suurempi	suurin
	iloinen	iloisempi	iloisin
	lyhyt	lyhyempi (lyhempi)	lyhyin (lyhin)
-aa-	rikas	rikkaampi	rikkain
-ää-	työläs	työläämpi	työläin
-ee-	terve	terveempi	tervein
-ii-	kallis	kalliimpi	{ kallein kalliin

Komparatiivin tunnus on: yks. nom. **-mpi**, vahvan vartalon loppuna muissa muodoissa on **-mpa-** (heikon vartalon **-mma-**, mon. **-mpi-**, **-mmi-**) adjektiivin heikon vokaalivartalon jäljessä, milloin se on astevaihtelun alainen; positiivin kaksitavuisen vartalon loppu-*a:n*, -*ä:n* sijalla on komparatiivin tunnuksen edellä *e*.

H u o m. V i r h e i t ä: *matalempi* (po. *matalampi*), *paljon useimilla* (po. *useammilla*).

Superlatiivin tunnus on: nom. ja konsonanttivartalo **-in**, vahva vokaalivartalo **-impa-** (heikko **-imma-**, mon. **-impi-**, **-immi-**) adjektiivin heikon vokaalivartalon jäljessä, milloin se on astevaihtelun alainen. Vokaalivartalon lyhyt loppuvokaali muodostaa *i:n* kanssa diftongin, paitsi jos se on *a*, *ä*, *e*, *u*, joiden sijalla on *i:n* edellä kato; vokaalivartalon pitkän vokaalin sijalla on lyhyt vokaali, joka muodostaa *i:n* kanssa diftongin (vokaalivartalon loppu-*ii:tä* vastaa superlatiivin *i:n* yhteydessä *ei* tai *ii*).

M u i s t. Adj. *vasen* on paradigmansa useimmissa muodoissa mukautunut komparatiivien mukaan (*vasen: vasemman*, alk. *vaseman* tai *vasemen*); sillä on useimmiten nom. ja konsonanttivartalo *vasen* (harv. nom. *vasempi*): part. *vasenta* ja *vasempaa*, mon. 2:nen gen. *vasenten* ja *vasempain*. Tämän johdosta siis *vasen*-paradigma pääasiallisesti on komparatiivien paradigman kaltainen.

95. Muutamien adjektiivien positiivia vastaamassa käytetään eri vartaloon perustuvia komparatiiveja ja superlatiiveja:

posit.	kompar.	superl.
hyvä	parempi	{ paras (parhaan t. paraan, parasta, parhaita t. paraita) parhain (parain)
paljo	enempi	enin
pitkä	{ pitempi pidempi	pisin
moni } usea }	useampi	usein

1. **m u i s t.** Muutamista adjektiiveista ei niiden merkityksen vuoksi käytetä vertailuasteita (esim. *ainoa*, *vuotuinen*). Joistakin adjektiiveista, joita ei attribuutteina taivuteta, ei myöskään ole vertailuasteita, esim. *eri*, *pikku*.

2. **m u i s t.** Muodoltaan komparatiiviasteita ovat pronominit *kumpi* (posit. *ku|ka*), *jompi* (posit. *jo|ka*), *jompikumpi* (posit. *jo|ku*), *molemmat* (posit. puuttuu).

3. **m u i s t.** Muutamat komparatiivit (tav. paikallissijoissa) perustuvat substantiivisiin perusasteisiin (etenkin paikkaa ja aikaa merkitseviin substantiiveihin), esim. *rannempaa*, *-mpaa*, *-mmaksi* t. *rannemmalla*, *-lla*, *-lle*, *keväämpänä*. Toisinaan on perusasteena partikkeli, esim. *tännempänä*, *sinnemmäksi*, *tuonnempaa*.

4. **m u i s t.** Komparaatio ei ole oikeastaan sanan taivutusta, vaan johtoa.

Liite nominien taivutusoppiin

1. Lukusanat

96. Lukusanat ovat:

1. **Peruslukuja** l. **kardinaalisia lukusanoja**, jotka ilmoittavat jonkin tietyn luvun (vastaten kysymykseen *k u i n k a m o n t a*), esim. *kolme*, *neljä*.

2. **Järjestyslukuja** l. **ordinaalisia lukusanoja**, jotka ilmoittavat järjestyksen (vastaten kysymykseen *k u i n k a m o n e s*), esim. *kolmas*, *neljäs*, gen. *kolmannen*, *neljännen*, part. *kolmatta*, *neljättä*, mon. part. *kolmansia*, *neljänsiä*.

Järjestysluvuilla on — lukuun ottamatta sanoja *ensimmäinen* ja *toinen* — johtopäätteenä nom. **-s**, vahva vokaalivartalo **-nte-** (heikko **-nne-**, mon. **-nsi-**); kantavartalon on perusluvun (heikko) vokaalivartalo, paitsi paradigmassa *kolmas*, jossa perusluvun vartalon *e:n* sijalla on *a*.

97. Yhdistämättömiä lukuja ovat:

1.	yksi (yhden, yhtä, yksiä, yhtenä)	ensimmäinen (-isen, -istä, -isiä)
2.	kaksi (kahden, kahta, kaksia, kahtena)	toinen
3.	kolme (kolmen, kolmea, kolmia)	kolmas (-nnen, -tta, -nsia)
4.	neljä (neljän, neljää, neljiä)	neljäs
5.	viisi (viiden, viittä, viisiä, viitenä)	viides
6.	kuusi (kuuden, kuutta, kuusia, kuutena)	kuudes
7.	seitsemän (seitsemän, seitsemää t. seitsentä, seitsemiä)	seitsemäs

8. kahdeksan (kahdeksan, kahdeksaa, kahdeksia)	kahdeksas
9. yhdeksän (yhdeksän, yhdeksää, yhdeksiä)	yhdeksäs
10. kymmenen (kymmenen, kymmentä, kymmeniä)	kymmenes
100. sata (sadan, sataa, satoja)	sadas
1 000. tuhat t. tuhannen (tuhannen, tuhatta, tuhansia)	tuhannes
1 000 000. miljoona	miljoonas

Lukusanojen taivutus on sama kuin yleensä nominien: huomattava on, että peruslukuista käytetään vain 2:sta (nominatiivin kaltaista) akkusatiivia; lukusanoista yksi, miljoona käytetään sekä 1:stä että 2:sta akkusatiivia (yhden, miljoonan t. yksi, miljoona). Huomattakoon myös -n-loppuiset nominatiivit seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen ja tuhannen; näiden lukusanojen muut sijat perustuvat toiseen, lyhyempään vartaloon.

poikke.
otaa kaks
otaa kaks
mutta
otaa yhden
otaa yksi!

Paradigmoissa yksi, kaksi, viisi, kuusi, tuhat sekä ordinaaliparadigmoissa käytetään monikossa miltei yksinomaan 1:stä genetiiviä (yksien, tuhansien, kolmansien; huom. myös harv. mon. 2:nen gen. tuhanten pro tuhatten).

Yhdyssanoissa esiintyvät vartalomuodot: kolmi-, neli-, seitsemä-, kymmen-, esim. kolmivuotinen, nelipäiväinen, seitsemästäntinen, kymmenkunta. Samoin aina tuhat- (tuhattajärvinen).

Virheitä: sadannes syntymäpäivä (po. sadas), sadannetta (po. sadatta).

98. Muut luvut paitsi yllä mainitut ilmoitetaan yhdistetyillä lukusanoilla, joissa yhdysosina ovat yksinkertaiset perus- ja järjestysluvut; ensimmäinen ja toinen -sanojen sijasta käytetään yhdistyksissä myös muotoja yhdes ja kahdes.

Yhdistetyt lukusanat ovat yhdyssanoja (ks. 1. ja 2. kohtaa), moniosaisesti yhdistetyt (ks. 3. kohtaa) katsotaan kuitenkin usein sanaliitoksiksi (vrt. yhteen ja erikseen kirjoittamista 3:n kohdan esimerkeissä).

1. Täydet kymmen-, sata-, tuhat- ja miljoonaluvut.

20. kaksikymmentä	kahdeskymmenes
30. kolmekymmentä	kolmaskymmenes
40. neljäkymmentä	neljäskymmenes
200. kaksisataa	kahdessadas
3 000. kolmetuhatta	kolmastuhannes

gen. kahdenkymmenen, part. kahtakymmentä jne.;
ordin. gen. kahdennenkymmenennen, kahdettakymmenettä.

Pienempi luku käy suuremman edellä. Peruslukujen nominatiivi (= akkusatiivi) on siten rakentunut, että pienemmän luvun nominatiivin (= akkusatiivin) jäljessä seuraa suuremman luvun partitiivi. Muuten molemmat yhdysosat ovat aina samassa sijassa.

2. Täysien kymmenlukujen väliset luvut.

11. yksitoista	yhdestoista
12. kaksitoista	kahdestoista
13. kolmetoista	kolmastoista
19. yhdeksäntoista	yhdeksästoista
21. kaksikymmentäyksi	kahdeskymmenesyhdes t.-ensimmäinen
yksikolmatta	yhdeskolmatta
22. kaksikymmentäkaksi	kahdeskymmeneskahdes t. -toinen
kaksikolmatta	kahdeskolmatta
23. kaksikymmentäkolme	kahdeskymmeneskolmas
kolmekolmatta	kolmaskolmatta
31. kolmekymmentäyksi	kolmaskymmenesyhdes t.-ensimmäinen
yksineljättä	yhdesneljättä
92. yhdeksänkymmentäkaksi	yhdeksäskymmeneskahdes t. -toinen
kaksikymmenettä	kahdeskymmenettä

gen. kahdenkymmenenyhden, part. kahtakymmentäyhtä; gen. yhdenkolmatta, part. yhtäkolmatta; ordin. gen. kahdennenkymmenenenyhdennän t. -ensimmäisen, part. kahdettakymmenettäyhdeettä t. -ensimmäistä; gen. yhdennekolmatta, part. yhdeettäkolmatta

a) Yksikköluku, ollen lauseessa tarvittavassa muodossa, käy kymmenluvun edellä; kymmenluku, joka on ordinaalinen ja partitiivissa, merkitsee lähinnä seuraavaa kymmenlukua (*yksitoista* = yksi toista kymmentä). Yksikköluku on

kolmanneksen, part. **-nnesta**, *neljännes* ($\frac{1}{4}$), *sadannes* ($\frac{1}{100}$); *kymmenes* ($\frac{1}{10}$) -paradigmassa on kantavartalona perusluvun vartalo.

M u i s t. Muuten murtolukuja ilmaistaan järjestysluvun ja osasanan yhdistyksellä (esim. *viidesosa*, *kaksi viidesosaa*, *kahdella viidesosalla* t. *kaksi viidettäosaa*, *kahden viidennenosan*).

100. Lukusanojen yhteydessä huomattakoon: epämääräiset eli ns. indefiniittiset (^{pronominit} ~~lukusana~~), kardinaaliset ja ordinaaliset, esim. kardinaaleja: *pari*; *eräs*, *harvat*, *joku*, *jokainen*, *kaikki*, *molemmat*, *moni*, *monias*, *muutama*, *paljo*, *usea*, *vähä*; — *mones*, *edellinen*, *jälkimmäinen*, *viimeinen*; vrt. indef. pronomineja.

2. Pronominit

✱ **101.** Pronominit, jotka ovat joko substantiiveja tai adjektiiveja, ovat suomessa viittä lajia: persoona-, demonstratiivi- (osoittavia), interrogatiivi- (kysyviä), relatiivi- (takakohtaisia) ja indefiniitti- (epämääräisiä) pronomineja.

102. Persoonapronominit ovat *minä*, *sinä*, *hän*, mon. *me*, *te*, *he*. Ne ovat kaikki substantiivisia ja viittaavat joko *puhujan* (1:nen persoona), *puhutteluun* (2:nen persoona) tai *puheena olevaan* (3:s persoona).

Yksikkö

Nom.	minä	sinä	hän
Akk.	minu t	sinu t	häne t
Gen.	minu n	sinu n	häne n
Ess.	minu na	sinu na	häne nä
Part.	minu a	sinu a	hän tä jne.

Monikko

Nom.	me	te	he
Akk.	mei dät	tei dät	hei dät
Gen.	mei dän	tei dän	hei dän
Ess.	mei nä	tei nä	hei nä
Part.	mei tä	tei tä	hei tä jne.

TARKKAILLE

1. mitkä ovat pron. yll. vartalet?
2. mitä poikkeuksia on suhte. taiputuksissa
3. eri lajit
4. mitä poikke. es. demonstr. pron. :n taiputuksi.

Persoonapronominien taivutuksessa ovat huomattavat:

1) yleisistä vartaloista minu-, sinu- poikkeavat nominaatiivimuodot minä, sinä; 2) nom. hän, joka on konsonantti-vartalon kaltainen, vaikka se on yksitavuinen (vrt. 84, 2, b); 3) mon. nom. me, te, he, ilman monikon nominatiivin tavallista päätettä; 4) akkusatiivimuodot, joilla on päätteenä -t (mon. -dä(t)); 5) mon. gen. pääte -dän (muuten tavallisen -den-päätteen asemesta). — Komitatiivi ja instruktiivi puuttuvat.

M u i s t. Arkikielessä ja runokielessä *ma, mä, sa, sä, mie, sie*, gen. *mun, sun*, part. *mua, sua* (Kalev. *milma, silma*), adess. *mulla, sulla, hällä*, abl. *-lta, -ltä*, all. *-lle*.

103. Kun sama persoona, joka on lauseen subjektina, on lauseessa määritteenä, käytetään persoonapronominien muotojen asemesta *itse*-paradigman muotoja, paitsi nominatiivia, omistusliitteiden kanssa itsekohtaisena l. refleksiivipronominina. Yksikkö ja monikko ovat yhdenlaiset. Muuten on taivutus säännöllinen (ei kuitenkaan käytetä instruktiivia eikä komitatiivia). Esim. *Hän ilmoitti itsensä oppilaaksi; he ilmoittivat itsensä oppilaiksi*.

Yks.	Mon.
Nom. (puuttuu)	(puuttuu)
Akk. itse ni, -si, -nsä	itse mme, -nne, -nsä
Gen. »	»
Part. itseä ni, -si, -nsä t. -än	itseä mme, -nne, -nsä t. -än.

104. Resiprookkipronominina (keskinäisase mona) käytetään *toinen*-paradigmaa ynnä monikollista omistusliitettä, joko yksin monikkomuotoisena tai kaksinaisena yksikössä, ensin taipumattomana nominatiivissa ja sen jälkeen taivutettuna ja suffiksillisena, esim. *Rakastakaa toisianne t. toinen toistanne*.

105. Demonstratiivipronomininit (osoittavat p.), jotka ovat sekä substantiiveja että adjektiiveja, ovat tämä, tuo, se, mon. nämä t. nämät, nuo t. nuot, ne.

Yks.

Nom.	tämä	tuo	se
Akk.	{ tämä n tämä	{ tuo n tuo	{ se n se
Gen.	tämä n	tuo n	se n
Ess.	tä nä	tuo na	si nä
Part.	tä tä	tuo ta	si tä
Iness.	tä ssä	tuo ssa	sii nä
Elat.	tä stä	tuo sta	sii tä
Illat.	tä hän	tuo hon	sii hen

Mon.

Nom.	nämä t. nämä t	nuo (nuo t)	ne
Akk.	» »	» »	»
Gen.	{ näi den näi tten	{ noi den noi tten	{ nii den nii tten
Ess.	näi nä	noi na	nii nä
Part.	näi tä	noi ta	nii tä
Iness.	näi ssä	noi ssa	nii ssä
Elat.	näi stä	noi sta	nii stä
Illat.	näi hin	noi hin	nii hin

Enimmissä sijoissa esiintyy vartalona *tä-*, mon. *näi-*, *tuo-*, mon. *noi-*, *si-*, mon. *nii-*. Useat poikkeukset tavallisesta taivutuksesta näkyvät kaavasta: 1) omituinen monikonmuodostus alku-n:llä; 2) mon. nom. useimmin ilman -t:tä; 3) vartalot *tämä-*, *tä-* sekä *se-*, *si-* ja *sii-*; 4) se-pronominin oudot inessiivi-, elatiivi- ja illatiivimuodot.

M u i s t. Arkikielessä ja runoudessa *tää*, gen. *tään* t. *tän*, mon. *nää* = *nämä* jne.

106. Interrogatiivipronomineja (kysyviä p.) ovat: *kuka*, *ken* (substantiiveja), *mikä*, *kumpi* ja *kumpainen* (substantiiveja ja adjektiiveja).

Yksikkö

Nom.	ku ka	ken	mi kä
Gen.	(ku n ka)	kene n	mi n kä
Akk.	{ ku n ka ku ka	{ kene t ken	{ mi n kä mi kä
Part.	ku ta	ke tä	mi tä
Iness.	ku ssa	{ kene ssä ke ssä	mi ssä
Illat.	ku hun	{ kene en ke hen	mi hin

Monikko

Nom.	ku t ka	ke t kä	mi t kä
Gen.	{ kui den kui tten	{ kei den kei tten	mi n kä
Part.	kui ta	kei tä	mi tä
Iness.	kui ssa	kei ssä	mi ssä
Illat.	kui hin	kei hin	mi hin

Poikkeukset tavallisesta taivutuksesta näkyvät kaavasta: 1) liitepartikkeli *-ka*, *-kä* esiintyy *kuka* ja *mikä* (vrtlot *ku-*, *mi-*) -pronominien niissä muodoissa, jotka ilman tätä liitettä olisivat yksitavuisia, sekä *ken*-pronominin mon. nominatiivissa *kelkä* (joskus muissa muodoissa, esim. *mihinkä*, *kuhun-ka*); runokielessä käytetään näitäkin muotoja ilman *-ka*, *-kä* -liitettä; 2) *ken*-pronominin nominatiivi on konsonanttiloppuinen, vaikka sana on yksitavuinen, yleinen vok.-vrtlo *kene-*, yks. part:ssa ja mon. nom:ssa *ke-*, jota käytetään muissakin sijoissa paitsi yks. genetiivissä ja akkusatiivissa, mon. vartalo *kei-*; 3) *mikä*-pronominin mon. nom. ja akk. on *mitkä*, muut sijat yhtäläiset kuin yksikössä.

1. muist. *Kuka* ja *ken* -paradigmat ovat tavallisesti toistensa täyteinä, niin että nominatiivina käytetään muotoa *kuka* ja muut sijat otetaan *ken*-paradigmasta.

Kumpi-pronominin taivutus on samanlainen kuin komparatiivien, *kumpainen*-pronominin samanlainen kuin muiden *-nen*-paradigmojen.

2. muist. Interrogatiivipronomineja käytetään myös relatiivisina.

107. Relatiivipronomit (takakohtaiset p.) viittaavat johonkin lauseyhdistyksen toisen lauseen sanaan (välistä kokonaiseen lauseeseen), aloittaen samalla sivulauseen. Relatiivipronomineja ovat *joka* sekä interrogatiivipronomit (substantiiveja ja adjektiiveja).

Joka-pronominin taivutus on samanlainen kuin *kuka*-pronominin.

108. Indefiniittipronomit (epämääräiset p.) ovat:

1. Relatiivi- ja interrogatiivipronomineista muodostuneita (subst. ja adj.):

Yhdyspronomit *joku*, gen. *jonkun*, part. *jotakuta*, mon. part. *joitakuita*, sekä *jompikumpi*, gen. *jommankumman*, part. *jompaakumpaa*, mon. part. *jompiakumpia*. Kummassakin paradigmassa siis molemmat yhdysosat taipuvat.

-kin-partikkelilla muodostuneet: *jokin*, *kukin*, (*kenkin*), *mikin*, *kumpikin*, *kumpainenkin*, gen. *jonkin*, *kunkin*, *kenenkin*, *minkin*, *kummankin*, *kumpaisenkin*, part. *jotakin* t. *jotain*, *kutakin*, *ketäkin*, *mitäkin*, *kumpaakin*, *kumpaistakin*, mon. part. *joitakin* jne.

-kaan-partikkelilla muodostuneet: *kukaan*, *mikään*, *kenkään*, *kumpikaan*, *kumpainenkaan*, gen. *kunkaan*, *minkään*, *kenenkään*, *kummankaan*, *kumpaisenkaan*, part. *kutakaan*, *mitään* t. *mitäkään*, *ketään* t. *ketäkään*, *kumpaakaan*, *kumpaistakaan*, iness. *kussaan* t. *kussakaan*, *missään* t. *missäkään*, *kummassakaan*, *kumpaisessakaan*.

Joka (taipumaton adjektiivi), *jokainen*, gen. *jokaisen*.

2. Muita (oik. vain adjektiiveja, joilla on indefiniittinen merkitys): *ainoa* (*ainokainen*, *ainoinen*); *eri* (taipumaton); *eräs*, gen. *erään*; *harva*, mon. *harvat*; *itse*, käytetään taipumattomana pääsanansa edel-

lä, mutta sen jäljessä taipuvana ja suffiksillisena (esim. *itse kuninkaan, kuninkaan itsensä*); *kaikki*, gen. *kaiken*, yks. akk. *kaiken* ja *kaikki*, mon. nom. ja akk. *kaiket* (merk. = »koko»), mutta tav. *kaikki*; *koko*, taipumaton; *molemmat*, gen. *molempien*, -*mpain*, ainoastaan monikossa; *moni*, gen. *monen*, part. *monta*, mon. part. *monia*; *monias*, gen. *moniaan*, harv. *moniahta*; *muu*, gen. *muun*; *muutama* t. *muu(d)an*, gen. *muutamman*, part. *muutamman* t. *muu(d)atta*; *sama*, *samainen*; *toinen*.

109. Indefiniittipronomineihin on luettu myös **pronominaalit**: sanat, jotka ovat pronomineista muodostuneet johtumalla tai yhdistymällä. Näillä on loppuna:

a) *-kalainen, -käläinen*: *meikäläinen, teikäläinen, heikäläinen, täkäläinen, sikäläinen, muukalainen*.

b) *-lainen*: *tällainen, tuollainen, sellainen, millainen, jollainen, jonkinlainen, samanlainen, muunlainen, erilainen*;

c) *-moinen, -möinen*: *tämmöinen, tuommoinen, semmoinen, kummoinen, mimmoinen, jonkinmoinen*;

d) *-tuinen, -tyinen (-ttuinen, -ttyinen)*: *monituinen, erityinen; mittyinen* (harv.).

II. Verbit

Verbien taivutus

110. Verbiparadigmaan kuuluu kahta pääalajia muotoja:

1. **Persoonamuotoja** (**tekijämuotoja**), joissa, eri päätteiden avulla, ilmaistaan toimittava persoona, esim. *sanon, tulee*.

2. **Sija- ja omistusmuotoja**, jotka perustuvat johonkin verbistä johtuneeseen nominaalivartaloon, esim. *tulemaan, sanoessani*.

Kaikkia verbin paradigmaan kuuluvia persoonamuotoja on tapana nimittää **finiittisiksi muodoiksi**, jota vastoin sija- ja omistusmuodot ovat **infiniittisiä muotoja**.

111. Verbin taivuttamista **persoonamuodoissa** (finiittisissä muodoissa) sanotaan **konjugaatioksi**.

112. Suomen verbin konjugaatiossa on huomattava:

1. Kolme **persoonaa**: **1:nen**, **2:nen** ja **3:s** (vrt. 102), sekä kaksi **lukua**: **yksikkö** ja **monikko**. Verbin sanotaan olevan 1:ssä persoonassa, kun sillä lausutaan jotakin itse **puhujasta** (*kirjoitan, kirjoitamme*); 2:ssä, kun sillä lausutaan jotakin **puhutellusta** (*kirjoitat, kirjoitatte*); 3:nessä, kun sillä lausutaan jotakin **puheena olevasta** (*hän tulee, poika tulee, he tulevat, pojat tulevat*); niin ikään verbin sanotaan olevan yksikössä, kun toimittavia persoonia on **yksi** (*kirjoitan, kirjoitat, kirjoittaa*), monikossa, kun niitä on **useampia** (*kirjoitamme, kirjoitatte, kirjoittavat*).

Useita verbejä käytetään vain yhdessä persoonassa ja luvussa: yksikön kolmannessa, esim. *sataa, pyryttää, täytyy*. Tällaisia verbejä sanotaan **yksipersonaisiksi**.

2. Kaksi **tempusta** eli **aikaluokkaa**: **preesens (kestämä)**, joka ilmaisee **menemätöntä** aikaa (nykyistä tai tulevaa: *kirjoitan*), sekä **imperfekti (kertoma, oik. preteriti)**, joka ilmaisee **mennyttä** aikaa (*kirjoitin*).

Tempuksista, jotka muodostuvat muilla keinoin kuin taivutuksen avulla, ks. 145—147.

3. Neljä modusta eli tapaluokkaa:

a) **Indikatiivi** (tositapa), joka esittää tekemisen todellisena. Esim. *Minä tiedän sen.*

b) **Potentiaali** (mahtotapa), joka esittää tekemisen mahdollisena. Esim. *Tietäenethän sen sanomattakin.*

c) **Konditionaali** (ehtotapa), joka esittää tekemisen ehdollisena. Esim. *Kirjoittaisin, jos osaisin.*

d) **Imperatiivi** (käsky tapa), joka esittää tekemisen kehotuksena. Esim. *Tule! Tulkaa! Tulkoon!*

4. Kaksi pääluokkaa:

a) **Aktiivi**, jonka ominaisuutena on, että toimittava persoona ilmaistaan. Esim. *tulen, tulin, tulisin.*

Toisinaan aktiivisissakin, pääasiallisesti yks. 3:nnessä persoonassa, jää teon toimittaja ilmaisematta, esim. *Kyllä sen kohta näkee*; samoin *tuulee, sataa*, ks. 1. kohtaa.

b) **Passiivi**, jonka ominaisuutena suomessa on, että teon toimittajaa ei ilmaista. Esim. *lullaan, tulliin, tullaisiin.* Vrt. 1. kohtaa.

113. Infiniittiset muodot ovat verbistä johtuneita **nominaalimuotoja**, substantiiveja ja adjektiiveja, jotka ainoastaan syntaktisilta ominaisuuksiltaan ovat verbinluonteisia (voivat saada objektin ja esim. paikan adverbiallin).

Ne ovat:

1. **Infinitiivejä**, jotka ovat substantiiveja ja joita on luvultaan **neljä: I, II, III ja IV**; esim. *kirjoittaa'*, *kirjoittaessa*, *kirjoittamaan*, *kirjoittaminen*; — *kirjoiteltaessa*, *kirjoitellaman*.

2. **Partisiippeja**, jotka ovat adjektiiveja. Niitä on **kaksi: I**, joka ilmaisee päättymättömän (so. joko kestävän tai aiotun) tekemisen, esim. *kirjoittava*, *kirjoitettava*; sekä **II**, joka ilmaisee päättyneen tekemisen, esim. *kirjoittanut*; *kirjoitettu*.

Eräiden verbien passiivin II partisiippi ilmaisee jatkuvaa tekemistä, esim. *suosittu matkailureitti*.

Nominaalimuodoista käytetään II ja III infinitiiviä sekä molempia partisiippeja aktiivin ohessa myös passiivissa. Passiiviset nominaalimuodot osoittavat aktiivisiin verraten:

a) **Persoonan epämääräisyyttä.** Esim. *Nyt pitää luettaman* (vrt. akt. *Sinun pitää lukeman*). *Toukoja tehtäessä oli saleinen aika* (vrt. *Toukoja tehdessäni oli saleinen aika*). Aktiivisten muotojen ohessa on siis toimittava persoona jollakin tavalla ilmaistu (vaikka se ei nominaalimuodoissa tapahdu verbin taivutuspäätteillä), passiivissa ei.

b) **Toiminnanalaisuutta** (varsinaista passiivia, kuten muissa kielissä). Esim. *Tämä kirja on luettavanani. Tehdy työ* (vrt. *lukeva, tehnyt*). Sen sijaan että aktiiviset muodot ilmaisevat toimivaa, ilmaisevat siis passiiviset toiminnanalaista. Puhtaassa passiivisessa merkityksessä käytetään nominaalimuodoista vain partisiippeja.

Persoonapäätteet

115. Persoona ja luku ilmaistaan persoonapäätteillä, jotka ovat:

	Yksikkö		Monikko
1:nen pers.	-n	saa n	-mme saa mme
2:nen »	-t	saa t	-lle saa tte
3:s »	$\left\{ \begin{array}{l} - \\ 0 \\ -pi \end{array} \right.$	tule e, sano o	-vat saa vat
		anta a	
		saa	
		saa pi	

1:sellä ja 2:sella sekä mon. 3:nnella persoonalla on indikaatiivissa, potentiaalissa ja konditionaalissa samanlaiset päätteet. Yks. 3:nnella persoonalla on indikaatiivin ja potentiaalin preesensissä päätteenä *v o k a a l i n p i d e n t y m ä*, mil-

I n d i k a t i i v i

Preesens

yks.	1. p.	sano n	saa n
	2. »	sano t	saa t
	3. »	sano o	saa
mon.	1. »	sano mme	saa mme
	2. »	sano tte	saa tte
	3. »	sano vat	saa vat

K o n d i t i o n a a l i

Preesens

yks.	1. p.	sanoisi n	saisi n
	2. »	sanoisi t	saisi t
	3. »	sanoisi	saisi
mon.	1. »	sanoisi mme	saisi mme
	2. »	sanoisi tte	saisi tte
	3. »	sanoisi vat	saisi vat

114. Taivutuskaava

Aktiivi

P o t e n t i a a l i

Imperfekti

Preesens

sanoi n	sai n	sanone n	saane n
sanoi t	sai t	sanone t	saane t
sanoi	sai	sanone e	saane e
sanoi mme	sai mme	sanone mme	saane mme
sanoi tte	sai tte	sanone tte	saane tte
sanoi vat	sai vat	sanone vat	saane vat

I m p e r a t i i v i

Preesens

sano'	saa'
sanoko on	saako on
sanokaa mme	saakaa mme
{ sanokaa	{ saakaa
{ (sanokaa tte)	{ (saakaa tte)
sanoko ot	saako ot

Infinitiivi

I.	Lyhyempi			III.	Iness.	sanoma ssa	saama ssa
	muoto	sanoa '	saada '		Elat.	sanoma sta	saama sta
	Pitempi				Illat.	sanoma an	saama an
	muoto (transl.)	sanoa kse(ni)	saada kse(ni)		Adess.	sanoma lla	saama lla
					Abess.	sanoma tta	saama tta
					Instr.	sanoma n	saama n
II.	Iness	sanoe ssa	saade ssa	IV.	Nom.	sanominen	saaminen
	Instr.	sanoe n	saade n		Part.	sanomis ta	saamis ta

Partisiippi

I. sanova	{	saava	II.	Nom.	sanonut	saanut
	{	saapa		Gen.	sanonee n	saanee n

Kielto muodot

Ind. preesens			Potentiaali
(en) sano'	saa'		
Konditionaali			Imperatiivi
(en) sanoisi	saisi		

(en) sanone' saane'

(älä) sano' saa'
 (älkөөn) sanoko' saako'

Passiivi

Indikatiivi

Preesens

sanota|an

saada|an

Imperfekti

sanotti|in

saati|in

Potentiaali

Preesens

sanottane|en saatane|en

Konditionaali

Preesens

sanottaisi|in

saataisi|in

Imperatiivi

Preesens

sanottako|on

saatako|on

Infinitiivi

II. Iness. sanottae|ssa

saatae|ssa

III. Instr. sanottama|n

saatama

Partisiippi

I. sanottava

saatava

II. sanottu

saatu

Kieltomuodot

Ind. preesens

(ei)

sanota'

saada'

Potentiaali

(ei)

sanottane'

saatane'

Konditionaali

(ei)

sanottaisi

saataisi

Imperatiivi

(älkөөn)

sanottako'

saatako'

loin se on mahdollinen (so. lyhyen vokaalin jäljessä), esim. *sano|o*, *puhu|u*, *sanone|e*, *puhune|e*. Jos vartalo päättyy pitkään vokaaliin, on ind. preesensin 3:s persoona päätteetön tai sillä on (vanhassa kielessä tai murteissa) päätteenä *-pi*, esim. *saa t. saa|pi*, *vastaa t. vastaa|pi*.

1. *muist.* Runokielessä esiintyy vokaalinpidentymän sijalla yks. 3:n:n persoonan päätteenä *-vi*, esim. *tulevi*, *nukkunevi*. Joskus esiintyy *-pi* vokaalinpidentymän jäljessä, esim. *tuleepi*.

Indikatiivin imperfektin ja konditionaalin preesensin yks. 3:s persoona on p ä ä t t e e t ö n.

2. *muist.* Vanhassa kirjakielessä näiden tempuksien mon. 3:n:lla persoonalla on pääte *-t*, esim. *tulit*, *tulisit*.

3. *muist.* Kolmas persoona on oikeastaan alkujaan ollut yksikössä päätteetön, monikossa sillä on ollut päätteessä monikon merkki *-t*. Vokaalinpidentymä, *-pi* (*-vi*) sekä *-va* (*-va|t*-päätteessä) ovat olleet preesensin tunnus eivätkä persoonapääte.

116. Imperatiivissa ovat persoonapäätteet:

Yks.		Mon.	
1. (puuttuu)		<i>-mme</i>	saakaa mme
2. 0	saa'	0, <i>-tte</i>	saakaa(tte)
3. - — <i>n</i>	saako on	- — <i>t</i>	saako ot
(= vokaalin-		(= vokaalin-	
pidentymä ja - <i>n</i>)		pidentymä ja <i>t</i>)	
Ks. jäljemp. 124.			

Muist. Semmoisissa runokielen imperatiivin 2:sen persoonan muodoissa kuin *saao|s*, *saako|si* on päätteessä *-s*, *-si*. Imperatiivin mon. 2:sen persoonan päätteessä oik. on *-a* (*saaka|a*).

117. Passiivin ainoan persoonan päätteessä on:

<i>- —n</i> (= vokaalinpidentymä ja <i>n</i>)	<i>saada an</i> <i>saati in</i>
--	------------------------------------

Virheitä: *sanottanee*, *hyväksyttäne* (po. *sanottaneen*, *hyväksyttäneen*); — *sanottaisi*, *hyväksyttäisi* (po. *sanottaisiin*, *hyväksyttäisiin*).

118. Ind. prees. yks. 3. p. *muutaksen t. muutai|kse(n)*, *istuksen t. istui|kse(n)*, impf. yks. 3. p. *muuttihen t. muutti|he*, *loi|hen t. loi|he*;

runok. prees. yks. 1. p. *luome* tekeydyn, *heitäime* heittäydyn, mon. 1. p. *työnteileimme* ryhdymme, impf. yks. 1. p. *loime* tekeydyin, *ajattelimme* ajattelin itsekseni.

Yleensä persoonapäätteet ilmaisevat toimittavan persoonan eli subjektin. Refleksiivisissä muodoissa kuitenkin persoonapäätteet ilmaisevat joko ainoastaan objektin (joskus adverbiaalinen) tai samalla kertaa sekä objektin (adverbiaalinen) että subjektin. Proosassa käytetään ainoastaan ind. prees. ja impf. yks. 3:ttä persoonaa, jolla on loppuna prees. *-k|sen* t. *-k|se* (persoonapääte on oik. vain *-sen*, *-se*) ja impf. *-hen*, *-he*; runokielessä on yks. 1. persoonan päätteenä *-me*, mon. 1. p. *-mme*.

Refleksiivisistä j o h t o m u o d o i s t a ks. 165, etenkin d.

V a r t a l o t

119. *Sano|n*, *anna|n*, *anta|vat*, *sanone|n*, *sanota|an*, *sanot-tane|en*.

Kun persoonapääte erotetaan verbinmuodosta, jäävät jäljelle eri tempusten, modusten tai pääluokkien vartalot. Aktiivin indikatiivin preesensin vartalo on samalla kertaa sanavartalo; muista vartaloista löydämme, verratessamme niitä paradigman muihin muotoihin, jonkin äänteen tai äänneryhmän, joka on asianomaiselle tempus- jne. vartalolle ominainen, so. *sen t u n n u k s e n* (*sano|ne|n*). Kun persoonapääte ja tunnus (tunnukset) on erotettu, jää jäljelle sana-vartalo (vahva tai heikko vokaalivartalo, konsonanttivartalo).

A k t i i v i

120. *Lue|n*, *lue|t*, *lue|mme*, *lue|tte* — *luke|e*, *luke|vat*; *makaa*, *makaa|vat*.

Indikatiivin preesensillä ei ole näkyvää tunnusta.

Persoonapäätteet ovat siinä aina vokaalivartalon jäljessä, 1:ssessä ja 2:ssä persoonassa heikon, 3:nnessä vahvan vokaalivartalon jäljessä, milloin se on astevaihtelun alainen.

121. *Tahdon: tahdoi|n, tahdoi|t, tahdoi|mme, tahdoi|lle, — lahloi, lahloi|val; annan: annoin, anloi; olan: oli|n, olti; puhallan (puhallaa): puhalsi|n; kaadan (kaataa): kaadoi|n, kaatoi ja kaasti|n, kaasi; luen: lui|n, luki; revin (repiä): impf. revi|n, repi; uin: impf. ui|n; haravoin: impf. haravoi|n; saan: sai|n; tuon: toi|n; makaan (maatsoon): makasi|n; avaan (avatsiin): avasi|n; putoan (pudotsoon): putosi|n.*

Imperfektin vartalo loppuu **-i**:hin, joka on sen tunnus. Tämä *i* on kietoutunut vartalon loppuvokaaliin edellä (26) esitetyllä tavalla. Huomattakoon niin ikään *s*, joka *i*:n edellä esiintyy muualla tavattavan *t*:n (*d*:n) sijalla (ks. 35 d, e). Niillä verbeillä, joiden vokaalivartalo päättyy pitkään tai kahteen lyhyeen vokaaliin, on imperfektivartalon loppuna aina **-si** (lyhyen vokaalin jäljessä).

M u i s t. Huom. (*antaun, antauttiin*): impf. *antausin* (vrt. jäljemp. 140, muist.). — Huom.! *käyn ~ kävin*.

122. *Sanone|n, sanone|e, lukene|n, saane|n; menne|n, tehne|n, alenne|n, vastanne|n, punninne|n; — nousse|n t. nousne|n, tulle|n, purre|n.*

Potentiaalin (preesensin) tunnuksena on **-ne-**, joka kaksivartalosisissa sanoissa on konsonanttivartalon jäljessä; *n*:n sijalla on kuitenkin usein *s*:n ja aina *l*:n, *r*:n jäljessä sama konsonantti, joka käy edellä (**-se-**, **-le-**, **-re-**). Vrt. 38.

Virheitä: *tulenee, purenee, tekenee*.

123. *Sanon: sanoisi|n; luen: lukisi|n; etsin: etsisi|n; haravoin: haravoisi|n; uin: uisi|n; saan: saisi|n; tuon: toisi|n; vien: veisi|n; vastaan: vastaisi|n; virkoan: virkoaisi|n t. virkoisi|n; lankean: lankeaisi|n t. lankeisi|n; haluan: haluaisi|n; pölyää: pölyäisi; häviää: häviäisi.*

Konditionaalin vartalon loppuna on **-isi-**, joka on sen tunnuksena; sen alkui on kietoutunut (vahvan) sanavartalon loppuvokaaliin edellä esitetyllä tavalla (26).

M u i s t. Huom.! *käyn ~ kävisin*.

124. *Sano'*, *sanokaa*|mme, *sanokaa* (|tte) (oik. *sanoka*|a); *sanoko*|on, *sanoko*|ot; *anna'*, *antakaa*; *tule'*, *tulko*|on, *tulkaa*, *tulko*|ot; *pese'*, *peskää*, *peskö*|ön; *aletko*|on, *punnitko*|on, *vastatko*|on.

Imperatiivin tunnuksena näemme olevan *-'*, *-kaa-* t. *-kää-*, *-ko-* t. *-kö-*. Jäännöslopuke on sanan *h e i k o n* vokaalivartalon jäljessä, *k*-alkuinen tunnus yksivartalosisissa sanoissa *v a h v a n* vokaalivartalon, kaksivartalosisissa sanoissa konsonanttivartalon jäljessä.

Muist. Imperatiivissa on oikeastaan kaksi eri modusta, 1:nen ja 2:nen imperatiivi (jälkimmäistä on sanottu myös *o p t a t i i v i k s i*), joita käytetään toistensa täyteenä. Edellisen tunnuksena on *-'*, *-ka-*, *-kä-* (*-kaa-*, *-kää-*): yks. 2. p. *saa'*, 3. p. *saaka*|an (*saaka*|han), mon. 1. p. *saakaa*|mme (run. alkuperäisemmin *saaka*|mme), 2. p. *saaka*|a (*saakaa*|tte, run. *saaka*|tte), 3. p. *saaka*|at (*saaka*|hat). Jälkimmäisen tunnuksena on *-ko-*, *-kö-*, *-o-*, *-ö-*: yks. 2. p. *saao*|s t. *saako*|si, 3. p. *saako*|on (*saakoh*|on), mon. 3 p. *saako*|ot (*saako*|hot); huom. *tullo*|s, *mennö*|s, *surro*|s (ks. 28, 4. muist.); kansanr. *laatio*|mme, *kylpeö*|tte, *viitsiö*|tte, *katso*'o|tte. 1:sen imperatiivin 3:tta ja 2:sen imperatiivin 1:stä ja 2:sta persoonaa käytetään nykyään perin harvoin.

125. Verbin nominaalimuodoista infinitiivejä käytetään ainoastaan muutamissa sijoissa, partisipeilla on täydellinen nominin taivutus. Kun sijapäätteet erotetaan, jää nominaalimuodon vartalo; vertaamalla sitä sanan yleiseen vartaloon saadaan nominaalimuodon tunnus.

126. *Sanoa*'|, *puhua*'|, *alkaa*'|, *armahtaa*'|, *itkeä*'|, *repiä*'|; — *haravoida*'|, *saada*'|, *viedä*'|; — *juosta*'|, *pestä*'|, *tehdä*'|, *mennä*'|, *tulla*'|, *purra*'|, *aleta*'|, *punnita*'|, *vastata*'|; — *sanoa*|kse|ni, *saada*|kse|ni, *viedä*|kse|ni.

I infinitiiviä on kaksi muotoa: *l y h y e m p i*, ns. *y l e i n e n* infinitiivi, jonka päätteenä on *-'*, sekä *p i t e m p i*, translatiivi, jonka päätteenä on *-kse-*, joka aina esiintyy omistusliitteen edellä.

Muist. Lyhyempi muoto on *-'*-päätteinen latiivi, ks. 79, 2.

Kun sijapäätte erotetaan, niin I infinitiivin tunnukseksi jää yksivartaloisissa verbeissä lyhyen vokaalin jäljessä¹ **-a-**, **-ä-** sekä pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä² **-da-**, **-dä-**; tunnus on vahvan vokaalivartalon jäljessä. Kaksivartaloisissa verbeissä tunnukseksi on *s:n* jäljessä **-ta-**, **-tä-** (vrt. 29), muiden konsonanttien jäljessä on *t:n* sijalla sen heikko aste (**-h|dä-**, **-n|na-**, **-n|nä-**, **-l|la-**, **l|lä-**, **-r|ra-**, **-r|rä-**), ja jos verbin konsonanttivartalo on **-t**-loppuinen, niin on infinitiivissä geminaatta-*t:n* (= *tt*) sijalla yksinäis-*t* (*vastat|koon: vastata'*; *punnit|koon: punnita'*; *alel|koon: aleta'*), joten siis näissä tapauksissa infinitiivin loppuna on **-ta'**, **-tä'** lyhyen vokaalin jäljessä.

II inf
-e
(127) *Sanoe|ssa, laulae|ssa (itkei|ssä); — haravoide|ssa, saade|ssa; — juoste|ssa, tehde|ssä, nähde|ssä, menne|ssä, tulle|ssa, purre|ssa, alete|ssa, punnite|ssa, vastate|ssa; — sanoe|n, saade|n jne.*

II infinitiivistä käytetään inessiiviä ja instruktiivia. Sen vartalonmuodostus on samanlainen kuin I infinitiivin, paitsi että vartalon loppuvokaali on toinen: *a:n*, *ä:n* sijalla **e**. Muodoista semmoisista kuin *ilkiessä* ks. 27, 3.

Muist. Vars. runokielessä esiintyy supistuneita, diftongillisia muotoja: *sanoissa, laulaissa, itkeissä*. — II infinitiivin vahva vartalo (**-te**-loppuinen) esiintyy heikon asemesta instruktiivissa omistusliitteen edellä, esim. *nähde|n — nähte|ni, kuulle|n — kuulte|ni*.

III inf
-ma
-mä
(128) *Lukema|ssa, lukema|sta, lukema|an, lukema|lla, lukema|lla, lukema|n; tekemä|ssä jne.*

III infinitiiviä käytetään useissa sijoissa (iness., elat., ill., adess., abess., instr.). Sen tunnukseksi on **-ma-**, **-mä-** vahvan vokaalivartalon jäljessä.

Olin kaaluma|llani, tav. kaalumaisti|lla|ni. Olin menemä|llä|ni, menemäisi|llä|ni.

¹ Painottoman tavun lyhyen vokaalin jäljessä.

² Painollisen tavun pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä.

III infinitiivin omistusliitteellisen adessiivin asemesta käytetään usein tämän infinitiivin deminutiivimuodon, ns. »V infinitiivin», suffiksillista mon. adessiivia (tunnuksena mon. **-maisi-**, **-mäisi-**).

129. *Nyl on meneminen.* Ei sinne ole *menemis*|lä.

IV infinitiivistä käytetään (verbinluonteisena) nominatiivia ja partitiivia. Tunnuksena on nom. **-minen**, part. (konsonanttivartaloinen) **-mis-**.

130. *Sanova, tekevä, kumartava, saava* (t. *saapa*), *käyvä* (t. *käypä*).

I partisiipin yleinen tunnus on **-va**, **-vä**.

M u i s t. Yksitavuisten verbien I partisiipin vahvan vartalon lopuna saattaa olla myös **-pa**, **-pä**.

131. *Sanonut*, part. *sanonut*|la, gen. *sanonee*|n, mon. part. *sanonei*|la, *lukenut*, *saanut*; — *mennyt*, *tehnyt*, *alennut*, *vastannut*, *punninnut*; — *noussut*, *pessyt*, *tullut*, *purrut*.

II partisiipin nominatiivin ja konsonanttivartalon tunnuksena on **-nut**, **-nyt**, vokaalivartalon **-nee-** (mon. **-nei-**); n:n sijalla on yleensä s:n sekä aina l:n, r:n jäljessä s, l, r (vrt. 38, 122). Tunnus on yksivartaloisissa sanoissa vahvan vokaalivartalon, kaksivartaloisissa konsonanttivartalon jäljessä.

P a s s i i v i

132. *Saada*|an, *sanola*|an, *mennä*|än; *saati*|in, *sanotti*|in; *saalane*|en, *sanollane*|en; *saalaisi*|in, *sanollaisi*|in; *saalako*|on, *mentäkö*|ön.

Kun passiivin muodoista erotetaan persoonapäätte, niin jäävät jäljelle passiivin eri tempus- ja modusvartalot, joilla yleensä on samat tempus- ja modustunnukset kuin aktiivissa: indikatiivin preesensissä ei mitään näkyvää, imperfektissä **-i-**, potentiaalissa **-ne-**, konditionaalissa **-isi-**, imperatiivissa **-ko-**, **-kö-**.

133. *Saatae*|ssa, *sanollae*|ssa; *saalama*|n, *sanollama*|n; *saa-tava*, *sanollava*; *saatu*, *sanottu*, *lehty*, *vedetty*.

Nominaalimuodoista tavataan passiivissa: II infinitiivin inessiivi: tunnus on **-e-** t. **-i-**; III infinitiivin instruktiivi: tunnus **-ma-**, **-mä-**; I partisiippi: tunnus **-va**, **-vä**; sekä II partisiippi, joka on vastaavasta aktiivimuodosta kokonaan eroava: sen loppuna on **-tu**, **-ty**, **-ttu**, **-tty**, jossa partisiipin tunnuksena esiintyy **-u**, **-y**.

M u i s t. Vars. runokielessä tavataan II infinitiivistä supistuneita, diftongillisia muotoja, esim. *saataissa*, *sanottaissa*.

134. *Saata*|koon, *haravoita*|koon; *pestä*|köön, *tehtä*|köön, *mentä*|köön, *tulta*|koon, *purta*|koon, *punnilta*|koon, *vaslalta*|koon, *kootta*|koon; — *saada*|an, *haravoida*|an; *pestä*|än, *teh-dä*|än, *mennä*|än, *tulla*|an, *purra*|an, *punnita*|an, *vaslata*|an, *koota*|an;

sanotta|koon, *laotta*|koon, *annetta*|koon, *armahdetta*|koon; — *sanota*|an, *laota*|an, *anneta*|an, *armahdeta*|an.

Passiivimuodoissa tempus- ja modustunnukset esiintyvät passiivin yleisen vartalon jäljessä, jonka tunnuksena on **-ta-**, **-tä-**, paitsi lyhyen vokaalin jäljessä **-tta-**, **-ttä-**; passiivin heikossa vartalossa on *t:n* ja *tt:n* sijalla näiden heikot vastineet (*-la-*, *-lä-* ~ *-da-*, *-dä-*; *-h|tä-* ~ *-h|dä-*; *-n|ta-*, *-n|tä-* ~ *-nn|a*, *-n|nä-*; *-l|ta-*, *-l|tä-* ~ *-l|la-*, *-l|lä-*; *-r|ta-*, *-r|tä-* ~ *-r|ra-*, *-r|rä-*; *-t|ta-*, *-t|tä-* ~ *-la-*, *-lä-*; — *-tta-*, *-ttä-* ~ *-la-*, *-lä-*). Vahva aste esiintyy kaikissa muodoissa paitsi i n d. p r e e s e n s i s s ä (sekä II partisiipin taivutuksessa: *tehty* ~ *tehdystä* jne.), jossa on heikko aste. Ilman säännöllistä loppuvokaaliaan *-a:ta*, *-ä:tä* passiivin vartalo on ind. imperfektissä ja II partisiipissa (joissa tunnuksat *-i*, *-u*, *-y* ovat suoraan passiivin tunnuksen konsonantin jäljessä).

Kaksivartalosisissa paradigmoissa on *-la-*, *-lä-* (~ *-da-*, *-dä-* jne.) konsonanttivartalon jäljessä; *-tta-* (~ *-la-*) on heikon vokaalivartalon jäljessä (*taotta*|koon, *taota*|an), ja on huomattava, että sanavartalon loppu-*a:n*, *-ä:n* sijalla on passiivin tunnuksen edessä *e* (*annetakoon*, *annetaan*: *antaa*; *heitelläköön*, *heitetään*: *heittää*).

Kielto muoto vartalo t

135. (En) *anna'*, (ei) *anneta'*, (ei) *tulla'*, (ei) *surra'*; (en) *antane'*, (ei) *annettane'*; (en) *antaisi*, (ei) *annettaisi*; (älä) *anna'*, (älkөөn, älkäämme, älkää, älkөөt) *antako'*, (älkөөn) *annettako'*.

Yhteydessä verbin tavoin taivutetun kieltosanan kanssa käytetään verbistä **kieltomuotoja**, joina ovat eri tempus- ja modusvartalo, paitsi ind. imperfektin, ilman persoonapäättettä. Ind. preesensin kieltomuotona on aktiivissa sanan, passiivissa passiivin **h e i k k o** vartalo (preesenstunnuksena on -'); potentiaalin tunnuksena on **-ne'**, konditionaalin **-isi**; imperatiivin yks. 2:sen persoonan kieltomuotona on heikko sanavartalo (tunnuksena -'), muissa imperatiivin muodoissa on tunnuksena **-ko'**.

S a n a v a r t a l o t

136. Jos erotettuamme imperatiivin 3:nneen persoonan muodosta lopun **-koon**, **-kөөn** vartalo loppuu vokaaliin, verbillä on **ainoastaan vokaalivartalo**.

Tämmöisiä paradigmoja ovat kaikki ne, joiden ind. preesensissä vartalon lopputavu on lyhyt painoton (*sanon*, *annan*, *asetan*) tai pitkä painollinen (*saan*, *vien*, *hedelmöi*); -e-vartalosisista paradigmoista tähän kuitenkin kuuluvat ainoastaan ne, joissa e:n edellä (vahvassa asteessa) käy *p*, *t*, *k*, esim. *ryven: rypekөөn*; *lähden: lähtekөөn*; *poden: potekoon*; *haen: hakekoon*; *kälken: kätkekөөn*; *tungen: tunkekoon*.

M u i s t. *Teen (tekevät, tehkөөn)* ja *näen (näkevät, nähkөөn)* ovat kaksivartalosisia.

137. Jos erotettuamme imperatiivin 3:nneen persoonan muodosta lopun **-koon**, **-kөөn** vartalo loppuu konsonanttiiin, verbillä on **s e k ä v o k a a l i - e t t ä k o n s o n a n t t i v a r t a l o**, esim. *pes|kөөn*, *men|kөөn*, *tul|koon*, *sur|koon*, *kävel|kөөn*, *punnit|koon*, *alet|koon*, *vastat|koon*, *pudot|koon*.

Tämmöisiä paradigmoja ovat ne, joiden ind. preesensissä vartalo loppuu *e*:hen, jos tämä vartalo on kaksitavuinen ja *e*:n edellä käy *s*, *n*, *l*, *r*, sekä aina, jos vartalo on useampitavuinen; lisäksi kaikki ne paradigmatt, joiden ind. preesensissä vartalon lopputavu on pitkä painoton tai loppuu toisen vokaalin jäljessä olevaan *a*:han (*vastaan* ~ *vastatkoon*, *puloan* ~ *pudotkoon*).

Myös näen (*näkevät*, *nähköön*), teen (*tekevät*, *tehköön*) ovat kaksivartaloisia. *Suilsen* (*suitsekoon*) on yksi-, *kaitsen* (*kaitsekoon* ja *kaitkoon*) sekä yksi- että kaksivartaloinen.

Muist. Muutamat paradigmatt, jotka tavallisesti ovat vokaalivartaloisia, esiintyvät toisinaan kaksivartaloisina (*tuntea*: *tuttu*, *tut-tava*, *tuta*; *seisoa*: *seisköön*, *seistä*; *tiellä*: *tiety*, *tiellä*, *tietenkin*; *joutaa*: *jouten*; *parantaa*: *paratkoon*; *rakentaa*: *rakettu*).

138. Jos vokaalivartalon lyhyen loppuvokaalin edellä käy jokin konsonantti, joka on astevaihtelun alainen, niin vokaalivartalo on joko **vahva** tai **heikko**. **Vahva vokaalivartalo** saadaan esim. preesensin mon. 3:nnesta persoonasta, heikko esim. prees. 1:sestä persoonasta, esim. *ant|avat* ~ *anna|n*, *leke|vät* ~ *tee|n*.

1. **muist.** Yksivartaloisissa paradigmoissa vahva vokaalivartalo yhtä hyvin saadaan infinitiivistä (*tako|a*, *anta|a*). Yleisesti kaksivartaloisina käytetyistä paradigmoista on ainoastaan verbeillä *teen* ja *näen* vahva ja heikko vokaalivartalo.

2. **muist.** Konsonanttivartalossa esiintyy astevaihtelun alaisen konsonantin **h e i k k o a s t e**, esim. *kannel|koon* ~ *kantele|n*, *paet|koon* ~ *pakene|n*, *maat|koon* ~ *makaa|n*, *pudot|koon* ~ *puloa|n*. Vrt. 83.

139. *Alet|koon* ~ *alen|nen*, *alen|nut*; *punnit|koon* ~ *punnin|nen*, *punnin|nut*; *vastat|koon* ~ *vastan|nen*, *vastan|nut*.

Jos imperatiivin 3:nnesta persoonasta saatava konsonanttivartalo on *-t*-loppuinen, niin *n:n* edellä (potentiaalissa ja akt. II partisiipissa) on *t:n* sijalla *n* (joten siis potentiaalinen loppuna näissä sanoissa on *-nnen* jne., akt. II partisiipin *-nnut*, *-nnyt*). Vrt. 37.

Alet|koon ~ *alet|tiin*, *punnit|koon* ~ *punnit|tu*, *vastat|koon* ~ *vastat|tava*, *liet|tiin*; — *ale|ta*, *ale|taan*, *punni|ta*, *punni|taan*, *punni|tut*, *vasta|ta*, *vasta|taan*.

Kun konsonanttivartalo on *-t*-loppuinen, niin *t* ja seuraava *t* muodostavat geminaatta-*t:n* (= *tt*), milloin vahva aste voi tulla kysymykseen, mutta niiden sijalla on yksinäis-*t*, milloin heikkoa astetta tarvitaan.

140. Kaksivartaloisten verbien konsonanttivartalo esiintyy *k:lla*, *t:llä* ja sen heikoilla asteilla sekä *n:llä* alkavien tunnuksien edellä (aktiivin potentiaalissa, imperatiivin yks. 3:nnessa persoonassa ja koko monikossa, I ja II infinitiivissä, II partisiipissa sekä passiivin vartalon muodostuksessa).

M u i s t. Vokaali- ja konsonanttivartalo ovat yleensä semmoisessa suhteessa, että konsonanttivartalosta puuttuu vokaalivartalon loppuvokaali (huom. *ks ~ s*, *ts ~ t*, esim. *juoksen ~ juoskoon*, *punnitsen ~ punnitkoon*, ks. 36, 1). Erityisesti on huomattava: a) verbit, joiden vokaalivartalon loppuna on *-ne-*, konsonanttivartalon taas *-t-*, esim. *alene|n: alet|koon*; b) kaksi- tai kolmitavuiset verbit, joiden vokaalivartalo päättyy pitkään vokaaliin tai kahteen vokaaliin, mutta konsonanttivartalo *t:hen* (ns. supistumaverbit, »verba contracta»), esim. *vastaa|n: vastat|koon*, *putoa|n: pudot|koon*; c) refleksiiviset verbit, joiden päätteenä on *-u-* vokaalin jäljessä, esim. *antaun*, inf. *antauta*. Näiden verbien I ja II infinitiivin, passiivin vartalon (sekä ind. imperfektin) muodostus on tavallisesti samanlainen kuin supistumaverbiryhmän, muiden muotojen taas samanlainen kuin *-u*-loppuisten yksivartaloisten verbien, esim. *antauta*, *antautessa*, *antauttiin*, *antautaan* (*antausi*), vrt. *vastata*, *vastatessa*, *vastattiin*, *vastataan* (*vastasi*); — *antaunen*, *antaunut*, *antaukoon*, akt. ind. pr. yks. 3. p. *antauu t. antaupi*. — Tämä refleksiiviverbityyppi on nykykielessä miltei tuntematon, sen sijasta esiintyy *-utu-*tunnuksinen tyyppi (*antautua*, *antautuessa*, *antauduttiin*, *antautunut*).

141. Verbin heikko vokaalivartalo esiintyy akt. ind. preesensin 1:ssässä ja 2:ssessa persoonassa sekä kieltomuodossa, imperatiivin yks. 2:ssessa persoonassa ja sen kieltomuodossa ynnä passiivin *-tta-*merkin edellä; akt. ind. imperfektin heikko vartalo samoin 1:ssässä ja 2:ssessa persoonassa. Muualla verbin vokaalivartalo (imperfektin vartalo) on vahva.

Verbien merkkimuodot eli teema

142. Niiksi merkkimuodoiksi, joiden avulla helposti voi muodostaa kaikki verbin muodot, sopivat: akt. ind. preesen-

sin 1:nen persoona, ind. imperfektin 3:s persoona, imperatiivin 3:s persoona, passiivin imperatiivi ja yleinen infinitiivi, esim. *olan, olli, ollakoon, olettakoon, ollaa'*; *vastaa, vastasi, vastattakoon, vastattakoon, vastata'*.

Preesensin 1:sestä persoonasta näkee verbin heikon vokaalivartalon, imperatiivista vahvan vokaalivartalon, jos paradigma on yksivartalo, sekä konsonanttivartalon, jos se on kaksivartalo; muista merkkimuodoista näkee imperfektin, passiivin ja infinitiivin muodostuksen.

Liittomuodot

143. Paitsi eri tunnuksilla muodostetaan aikaluokkia myös syntaktisilla keinoilla, so. käyttämällä kahta tai useampaa sanaa sanaliittona. Vaikka nämä liittomuodostukset eivät siis oikeastaan kuulu sanojen taivutusoppiin, ne esitetään kuitenkin tässä yhteydessä, koska ne täydentävät verbaaliparadigman aukkoja ja ne voidaan tämän nojalla lukea tempuksiin kuuluviksi. Liittomuotoja käytetään toisaalta päättyneen tai aloitettavan tekemisen, toisaalta kielletyn tekemisen osoittamiseksi.

Liittomuodot, joissa osana on apuverbi

144. Useissa muodoissa on osina apuverbi *olen* ja pääverbin partisiippi. *Olen*-verbin taivutus on seuraava:

Aktiivi

Indikatiivi		Potentiaali
Preesens		Preesens
yks.	1. p. olen	lienen
	2. » olet	lienet
	3. » on	lienee
mon.	1. » olemme	lienemme
	2. » olette	lienette
	3. » ovat	lienevät

K o n d i t i o n a a l i**P r e e s e n s**

- yks. 1. p. olisin
 2. » olisit
 3. » olisi
 mon. 1. » olisimme
 2. » olisitte
 3. » olisivat

I m p e r a t i i v i**P r e e s e n s**

- ole'
 olkoon
 olkaamme
 olkaa(tte)
 olkoot

I n f i n i t i i v i

I. Lyh. muoto olla'	III. Iness. olemassa jne.
Pit. » ollakseni	
II. Iness. ollessa	IV. Nom. oleminen
Instr. ollen	Part. olemista

P a r t i s i i p p i

- I. oleva II. ollut

K i e l t o m u o d o t

Ind. preesens
(en) ole' | Potentiaali
(en) lene' | Konditionaali
(en) olisi | Imperatiivi
(älä) ole'
(älkөөn) olko' |
|----------------------------|----------------------------------|-----------------------------|---|

P a s s i v i**I n d i k a t i i v i**

Preesens
ollaan | Imperfekti
oltiin |
|--------------------|----------------------|

P o t e n t i a a l i

- Preesens
oltaneen

K o n d i t i o n a a l i

- Preesens
oltaisiin

I m p e r a t i i v i

- Preesens
oltakoon

Infinitiivi

II. oltaessa III. oltaman

Partisiippi

I. oltava II. oltu

Kielto muodot

Ind. preesens (ei) olla'	Potentiaali (ei) oltane'	Konditionaali (ei) oltaisi	Imperatiivi (älkөөn) oltako'
-----------------------------	-----------------------------	-------------------------------	---------------------------------

Apuverbin taivutus on siis aivan säännöllinen, paitsi akt. ind. preesensin 3:nnessa persoonassa (**on, ovat**) sekä akt. potentiaalin preesensissä, jona säännöllisen *ollen* jne. -muodon asemesta käytetään muotoja eri sanavartalosta (**lie-**).

145. Perfekti ja pluskvamperfekti

Aktiivi

Indikatiivi

	Perfekti	Pluskvamperfekti
yks. 1. p.	olen sanonut	olin sanonut
2. »	olet »	olit »
3. »	on »	oli »
mon. 1.	olemme sanoneet	olimme sanoneet
2. »	olette »	olitte »
3. »	ovat »	olivat »

Potentiaali

Konditionaali

	Perfekti	Perfekti
yks. 1. »	lienen sanonut	olisin sanonut
2. »	lienet »	olisit »
3. »	lienee »	olisi »
mon. 1.	lienemme sanoneet	olisimme sanoneet
2. »	lienette »	olisitte »
3. »	lienevät »	olisivat »

I m p e r a t i i v i

Perfekti

olkoon sanonut
olkoot sanoneet

Passiivi

I n d i k a t i i v i

Perfekti

on sanottu

Pluskvamperfekti

oli sanottu

P o t e n t i a a l i

Perfekti

lienee sanottu

K o n d i t i o n a a l i

Perfekti

olisi sanottu

I m p e r a t i i v i

Perfekti

olkoon sanottu

Liittotempukset ovat:

a) **Perfekti** (*olen sanonut, lienen sanonut, olisin sanonut* jne.), joka ilmaisee **menemätöntä** (nykyistä tai tulevaa) **hetkeä aikaisempaa tekemistä**. Siinä on osina apuverbin aktiivin preesens eri moduksissa ja pääverbin akt. tai pass. II partiisiipin nominatiivi (yksikkö tai monikko). Perfekti esiintyy kaikissa moduksissa; imperatiivissa harvoin ja silloinkin vain 3:nnessa persoonassa.

b) **Pluskvamperfekti** (*olin sanonut*), joka ilmaisee **mennyttä hetkeä aikaisempaa tekemistä**. Sen osina on apuverbin akt. indikatiivin imperfekti ja pääverbin akt. tai pass. II partisii-pin nominatiivi (yksikkö tai monikko); esiintyy ainoastaan indikatiivissa.

M u i s t. Kansankielessä käytetään partisii-pin nominatiivin asemesta toisinaan konsonanttivartaloista essiiviä, esim. *olen kasvanun-na* (*kasvanna*).

146. Liittosyntyinen preesens ja imperfekti

Indikatiivin preesens: yks. *olen sanova, olet sanova, on sanova*; imperfekti: *olin jne. sanova*.

Liittotempukset, jotka ilmaisevat aloitettavaa tekemistä, ovat:

a) **Liittosyntyinen preesens**, jossa osina on apuverbin preesens ja pääverbin I partisiippi;

b) **Liittosyntyinen imperfekti**, jossa osina on apuverbin imperfekti ja pääverbin I partisiippi.

Näitä tempusmuotoja ei juuri käytetä monikossa eikä eri tapamuodoissa; vastaavia passiivisia liittomuotoja ei ole ollut tapana lukea tempusten joukkoon.

147. Saatetaan siis sanoa suomessa olevan neljä tempusta: *preesens (tapahtuu)*, *imperfekti (tapahtui)*, *perfekti (on tapahtunut)* ja *pluskvamperfekti (oli tapahtunut)*, joilla ilmaistaan tekemisen aika (*menemätön tai mennyt, menemätöntä tai mennyttä hetkeä aikaisempi*).

Tämän lisäksi tulevat vielä liittosyntyinen preesens ja imperfekti, ks. 146.

Liittomuodot, joissa on kieltosana

148. Kieltosanalla on verbin taivutus:

Yleiset muodot	Imperatiivimuodot
yks. 1. p. <i>en</i>	
2. » <i>et</i>	<i>älä</i> (t. <i>elä</i>)
3. » <i>ei</i>	<i>älkөөn</i> (t. <i>elkөөn</i>)
mon. 1. » <i>emme</i>	<i>älkäämme</i> (t. <i>elkäämme</i>)
2. » <i>ette</i>	<i>älkää(tte)</i> (t. <i>elkää(tte)</i>)
3. » <i>eivät</i>	<i>älkөөt</i> (t. <i>elkөөt</i>)

Kieltosanan vartalo siis on: 1) *e-* (epäsäännöllinen yks. ja mon. 3:s pers. *ei, eivät*); 2) imperatiivissa *älä* (t. *elä*), konsonanttivartalo *äl-* (*el-*) (imperatiivin 2:nen persoona *ilman jäännöslopuketta*).

M u i s t. Kansanrunoissa esiintyvät lisäksi imperatiivimuodot 2:nen p. *ällös* (t. *ellös*), 3:s p. *älkään* (t. *elkään*). — Kieltosanan I partitiippi on *epä*, II infinitiivin instruktiivi *eten* murt. lausetavassa *etenkeh(d)aten* 'haluttomasti'.

149. Kielteiset muodot.

Aktiivi

Indikatiivi		Potentiaali
Praesens		Praesens
yks. 1. p. en anna'	en antanut	en antane'
2. » et anna'	et antanut	et antane'
3. » ei anna'	ei antanut	ei antane'
mon. 1. » emme anna'	emme antaneet	emme antane'
2. » ette anna'	ette antaneet	ette antane'
3. » eivät anna'	eivät antaneet	eivät antane'

Konditionaali		Imperatiivi
Praesens		Praesens
yks. 1. p. en antaisi		
2. » et antaisi	älä (elä) anna'	
3. » ei antaisi	älkөөn (elkөөn) antako'	
mon. 1. » emme antaisi	älkäämme (elkäämme) antako'	
2. » ette antaisi	älkää(tte) (elkää(tte)) antako'	
3. » eivät antaisi	älkөөt (elkөөt) antako'	

Passiivi

Indikatiivi		Potentiaali
Praesens		Praesens
ei anneta'	ei annettu	ei annettane'

Kielteinen perfektijä pluskvamperfekti

Indikatiivi

Perfekti

Akt.

yks. en (et, ei) ole' antanut

mon. emme (ette, eivät) ole' antaneet

Pass. ei ole' annettu

Pluskvamperfekti

Akt.

yks. en (et, ei) ollut antanut

mon. emme (ette, eivät) olleet antaneet

Pass. ei ollut (oltu) annettu

Potentiaali

Perfekti

Akt.

yks. en (et, ei) liene' antanut

mon. emme (ette, eivät) liene' antaneet

Pass. ei liene' annettu

Konditionaali

Perfekti

Akt.

yks. en (et, ei) olisi antanut

mon. emme (ette, eivät) olisi antaneet

Pass. ei olisi annettu

Imperatiivi

Perfekti

Akt. yks. 3. p. älköön (elköön) olko' antanut

Pass. älköön (elköön) olko' annettu

Kielt. liittosyntyyinen preesens ja imperfekti

Indikatiivi

Preesens

yks. en (et, ei) ole' antava

Imperfekti

en (et, ei) ollut antava

Kielteisissä muodoissa siis osina ovat:

a) Indikatiivin, potentiaalin ja konditionaalin preesensissä kieltosanan yleiset muodot ja pääverbin kieltomuodot (ks. 135).

b) Indikatiivin imperfektissä kieltosanan yleiset muodot ja pääverbin II partisiipin nominatiivi (yksikkö tai monikko).

c) Imperatiivissa kieltosanan imperatiivimuodot ja pääverbin imperatiiviset kieltomuodot (ks. 135).

Kielteisessä perfektissä ja pluskvamperfektissä (sekä liittosyntyisessä preesensissä ja imperfektissä) ovat osina *olen*-verbin kielteinen **a k t i i v i n** preesens tai imperfekti sekä pääverbin akt. tai pass. partisiippi.

1. m u i s t. Passiivin kielteisessä pluskvamperfektissä saattaa apuverbi joskus esiintyä passiivisenakin, esim.: *ei ollu annettu* = *ei ollut annettu*.

2. m u i s t. Kieltosanaa ei yhdistetä infinitiivien eikä partisiippien kanssa, vaan sen sijaan käytetään muita keinoja kiellon osoittamiseksi (*olla antamatta, ollen antamatta, antamaton* jne.).

150. Harjoitusesimerkkejä

I. Yksivartaloisia verbejä

	Ind. prees.		Ind. impf.	Kond.	Imperat.	II part.	Inf.
1.	akt.	ladon	latoi	latoisi	latokoon	latonut	latoa'
	pass.	ladotaan	ladottiin	ladottaisiin	ladottakoon	ladottu	
			Kertoa, takoa, kaatua, tyytyä, pahastua.				
2.	akt.	annan	antoi	antaisi	antakoon	antanut	antaa'
	pass.	annetaan	annettiin	annettaisiin	annettakoon	annettu	
			Kantaa, jatkaa, kaivaa, painaa, laulaa.				
3.	akt.	taitan	{ taittoi				
			{ taitti	taittaisi	taittakoon	taittanut	taittaa'
	pass.	taitetaan	taitettiin	taitettaisiin	taitettakoon	taitettu	
			Kastaa, haastaa, maistaa, laittaa.				
	akt.	kaadan	{ kaatoi				
			{ kaasi	kaataisi	kaatakoon	kaatanut	kaataa'
	pass.	kaadetaan	kaadettiin	kaadettaisiin	kaadettakoon	kaadettu	
			Kaartaa, saartaa.				

4.	akt. pass.	otan otetaan	otti otettiin	ottaisi otettaisiin	ottakoon otettakoon	ottanut otettu	ottaa'
		Voittaa, muistaa, kasvattaa, heittää, vetää, elättää.					
	akt. pass.	kiellän kielletään	kielsi kiellettiin	kieltäisi kiellettäisiin	kieltäköön kiellettäköön	kieltänyt kielletty	kieltää'
		Huutaa, taitaa, puhaltaa, kumartaa, pyytää, löytää, ymmärtää, enentää.					
5.	akt. pass.	kuljen kuljetaan	kulki kuljettiin	kulkisi kuljettaisiin	kulkekoon kuljettakoon	kulkenut kuljettu	kulkea'
		Lukea, hakea, laskea, itkeä.					
6.	akt. pass.	hankin hankitaan	hankki hankittiin	hankkisi hankittaisiin	hankkikoon hankittakoon	hankkinut hankittu	hankkia'
		Etsiä, ristiä, pyyhkiä, oppia.					
7.	akt. pass.	haravoin haravoidaan	haravoi -voitiin	haravoisi -voitaisiin	haravoikoon -voitakoon	haravoinut -voitu	haravoida'
		Vartioida, hedelmöidä; naida, voida, uida.					
8.	akt. pass.	tuon tuodaan	toi tuotiin	toisi tuotaisiin	tuokoon tuotakoon	tuonut tuotu	tuoda'
		Saada, jäädä, myydä t. myödä, juoda, viedä.					

II. Kaksivartaloisia verbejä

1.	akt. pass.	tulen tullaan	tuli tultiin	tulisi tultaisiin	tulkoon tultakoon	tullut tultu	tulla'
Pestä, mennä, kuolla, surra; vapista (vapisen), oikaista (oikaisen), kannella (kantelen), kävellä.							

akt. pass.	teen tehdään	teki tehtiin	tekisi tehtäisiin	tehköön tehtäköön	tehnyt tehty	tehdä'
---------------	-----------------	-----------------	----------------------	----------------------	-----------------	--------

Nähdä.

akt. pass.	juoksen juostaan	juoksi juostiin	juoksisi juostaisiin	juoskoon juostakoon	{ juossut (juosnut) juostu	juosta'
---------------	---------------------	--------------------	-------------------------	------------------------	----------------------------------	---------

Syöstä, piestä.

2.	akt. pass.	punnitsen punnitaan	punnitsi -ttiin	punnitsisi -ttaisiin	punnitkoon punnittakoon	punninnut punnittu	punnita'
----	---------------	------------------------	--------------------	-------------------------	----------------------------	-----------------------	----------

Havaita, tuomita, haravoita (haravoitsen).

3.	akt. pass.	oikenen oietaan	oikeni oiettiin	oikenisi oiettaisiin	oietkoon oiettakoon	oiennut oiettu	oieta'
----	---------------	--------------------	--------------------	-------------------------	------------------------	-------------------	--------

Kyetä (kykenen), vähetä (vähenen), parata (paranen).

4.	akt. pass.	{ putoan putoon pudotaan	putosi pudottiin	{ putoaisi putoisi pudottaisiin	pudotkoon pudottakoon	pudonnut pudottu	pudota'
Kadota, lahota; langeta (lankean), katketa.							
	akt. pass.	haluan halutaan	halusi haluttiin	haluaisi haluttaisiin	halutkoon haluttakoon	halunnut haluttu	haluta'
Meluta, pölytä; lämmitä (lämpiän), hävitä.							
5.	akt. pass.	kohtaan kohdataan	kohtasi kohdattiin	kohtaisi kohdattaisiin	kohdatkoon kohdattakoon	kohdannut kohdattu	kohdata'
Vastata, maata (makaan), kerätä, herätä, temmata (tempaan).							

III. Partikkelit

151. Partikkeleihin on muoto-opilliselta kannalta katsoen luettava ne sanat, jotka eivät kuulu mihinkään paradigmaan tai ainakin ovat tavallisten paradigmojen ulkopuolella. Mutta yleisen tavan mukaan on partikkeleihin luettu myöskin sanoja, jotka eivät tähän ryhmään kuulu muoto-ominaisuuksiensa, vaan ainoastaan merkityksensä tai käyttönsä nojalla.

Partikkelien muotoja silmällä pitäen voimme niissä erottaa seuraavia ryhmiä:

1. Sanoja, joita emme voi eritellä (jotkut ovat lainasanoja; muutamat näkyvät olevan nominien nominatiiveja, toiset mahdollisesti muita sijoja); esim. *jo, ja, vielä, eli* t. *elikkä, tahi, tai* t. *tahikka, taikka, vai, vaikka, ehkä, jahka, nyt, mar; sekä* (*se* pronomini + liitepartikkeli *-kä*, vrt. *jo-ka, ku-ka*, ks. 9); *kyllä, muka, vasta, kanssa; ani, ilmi, juuri, läpi, yli, ympärä, heli, irti, vaiti, auki, halki, julki, poikki, ratki, rikki, asli', kiinni'*; *kautta* (partitiivi, nom. *kausi*), *suotta* (part., nom. **suosi*).

Tässä yhteydessä mainittakoon vielä muutamia *-n*-loppuisia sanoja, kuten *eilen, äsken; sangen, varten, vasten; ennen, tähden, suhteen*; ne ovat varmaan sijamuotoja, mutta emme tiedä mitä, ja muutamien vartalokin on tuntematon.

2. Sanoja, joissa esiintyy pääte, laadultaan sijapäätteen kaltainen, mutta joita ei ole luettu sijamuotojen joukkoon, koska pääte esiintyy vain harvoissa sanamuodoissa (simproduktiivisia sijamuodostuksia). Tällaisia päätteitä ovat:

a) *-tta, -ttä: jo|tta, e|ttä* (*jo-ka, *e-kä* pronominin muotoja), *mu|tta* (*muu-pronominista*).

b) *-s*, tavallisesti lativiisessa merkityksessä, esim. *ulos, kauas, alas, ylös, lähes, edes, ulommas, taas, myös, jos, joskus, koska, siis*.

c) *-'*, lativiisessa merkityksessä, esim. *luo', taa', tykö', lähemmä', peremmä', yhä'()*, *ympäri'()*. Vrt. 79, 2.

3. Sanoja, joissa esiintyy varsinaisia ns. partikkelinpäätteitä; nämä päätteet sisältävät yleensä jonkin sijapäätteen ja sen yhteydessä aineksen, jota useimmiten emme voi varmasti eritellä. Nämäkin päät-

teet ovat muuten sijapäätteiden veroisia, paitsi että ne liittyvät ver-
raten harvoin tai tietynlaisiin paradigmoihin. Tällaisia päätteitä
ovat:

a) *-sti'* (vrt. elat. *-sta*, *-stä*), yleisin adverbipäätte adjektiivivartalon jäljessä (tapaa ilmaisevia adverbeja), myös lukusanavartalon ym. jäljessä; esim. *hyvästi'*, *pahasti'*; *kahdesti'*, *kolmannesti'*.

b) *-lti'* (vrt. abl. *-lta*, *-llä*) tavallisesti adjektiivivartalon jäljessä (määrää ilmaisevia adverbeja), esim. *laajalti'*, *syvälti'*, *kosolti'*.

c) *-nne'*, *-nnes* latiiivisessa merkityksessä (vrt. edellä 2, b, c), esim. *tänne'*, *sinne'*, *muuanne'*; *kunnes*, *sinnes*.

d) *-ti'* (vrt. abess. *-tta*; samanlainen merkitys kuin abessivilla), esim. *huoleti'*, *ääneti'*, *saati'*.

e) *-ti'*, luultavasti toista alkuperää kuin edellinen, on esim. sanoissa *kaiketi'*, *peräti'*.

f) *-ten* (enimmäkseen tapaa ilmaisevia adverbeja), esim. *täten*, *siten*, *miten*, *kuten*, *jotenkin*, *kuitenkin*, *enimmiten*.

g) *-llen*, esim. *sitten*.

h) *-llain*, *-lläin* (tapaa, määrää), esim. *nimittäin*, *osittain*, *vähittäin*, *kaksittain*, *kolmittain*, *viikoittain*; *verrattain*.

i) *-tellen* (tav. määrää), esim. *vähitellen*, *yksitellen*, *paikoitellen*; *vuorotellen*.

j) *-tusten*, *-tysten*, k) *-tuksin*, *-tyksin*, l) *-ksuttain*, *-ksyttäin*, m) *-kkain*, *-kkäin*, joilla ilmaistaan keskinäistä asemaa, esim. *vieretysten*, *rinnatuksin*, *peräksyttäin*, *sylikkään*.

n) *-kali(')*, *-käli(')*, esim. *sikäli(')*, *mikäli(')*.

o) *-oin*, *-öin*, (aikaa ilmaisevia), esim. *silloin*, *tällöin*, *jolloin*, *kulloin*, *muulloin*; *tuon(n)oin*, *muinoin*.

p) *-itse'* (kulkutietä ilmaisevia; on puhuttu »prolatiivi» sijasta), esim. *mailse'*, *meritse'*, *alitse'*, *sivuitse'*.

4. Sanoja, jotka ovat selviä taivutusmuotoja (välistä omistusliitteellisinä). Ne luetaan partikkeleihin pääasiassa merkityksensä vuoksi, osittain myös siihen katsoen, että useita näissä muodoissa esiintyviä vartaloita ei taivuteta täydellisessä paradigmassa, vaan niitä tavaan ainoastaan muutamissa muodoissa.

Esimerkkejä:

e s s. *ulkona, kaukana, kotona, alla, yllä, siellä* (< *siällä*, vrt. *sikäli'*); *huomenna, yhtenäin; yksinäni, toisinansa, ynnä* (~ nom. *yksi*); — p a r t. *ulkoa, kaukaa, kotoa, alla; salaa, hiljaa, yhtä, totta, tosiaan, vähintään*; — t r a n s l. *edemmäksi; yksikseni; kylläksi*; — i n e s s. *lässä, yhdessä; hamassa*; — e l a t. *välistä, ainoastaan, uudestaan*; — i l l a t. *suoraan, varmaan, ääneensä; hamaan*; — a d e s s. *sillä, tahallansa*; — a b l. *niukalta, kosolta, laajalta*; — a l l a t. *verkalleen, sääntilleen*; — g e n. *kaikkein*; — i n s t r. *rinnan, jalan; ilman; näin, noin, niin, kuin, kuinka; yksin, kaksin t. kahden; oikein, melkein, hyvin, pahoin; päin; poikkipuolin; vaan, vain* (= vanh. kiel. *vaivoin*); II i n f. i n s t r. *jouten, tietenkin*; — verbin p e r s o o n a muoto: *näet*.

5. Reduplikaatiopartikkeleita, joita käytetään adjektiivien ja adverbien vahvistuksena, esim. *ypö(yksin), läpö(täysi), typö(tyhjä), apposen (auki), sepposen (selällään)*.

6. Äänneryhmiä, jotka kuvaavat jotakin luonnonääntä, esim. *loiskis, molskis, koli-koli*.

M u i s t. Tämmöiset sanat ovat usein sijamuodoissa, esim. *kolin kolin t. kolin kolia*.

7. Huudahduksia, esim. *ai! voi!*

8. Sanaliittoja, esim. *niin että, syystä että, sen tähden että; en (et, ei) ainoastaan — vaan myös*.

Erillään muista ovat:

9. Liitepartikkelit, jotka eivät ole itsenäisiä sanoja, vaan pikeminkin päätteisiin verrattavia: *-ko, -kö; -han, -hän; -pa, -pä, -ka, -kä; -s; -kin, -kaan, -kään*, esim. *minäkö, minähän, minäpä, minäkin, en minäkään, eikä* (vrt. *jo|ka*), *annas*.

152. Merkityksensä ja käyttönsä perusteella partikkelit yleisen tavan mukaan jaetaan adverbeihin, post- ja prepositioihin, konjunktioihin ja interjektioihin (joiden määritelmia ks. 66).

153. Adverbit ilmaisevat:

- 1) p a i k k a a (lokaaliset adverbit), esim. *alla, ulos*;
- 2) a i k a a (temporaaliset adverbit), esim. *heti, jo, ennen*;
- 3) t a p a a (modaaliset adverbit), esim. *hyvin, niin, pahasti; kolin kolin*;
- 4) m ä ä r ä ä ynnä muita seikkoja, esim. *niukalti*.

154. Post- ja prepositiot tunnetaan niiden ohessa käytettyä *genetiivistä* (omistusliitteestä) tai *partitiivistä*, esim. *pöydän alla, rantaa kohti*. Ne merkitsevät:

- 1) p a i k k a a (s u u n t a a), esim. *alla, alta, alle, ympäri, poikki, kohti*;
- 2) a i k a a, esim. *ennen, edellä, jäljestä*;
- 3) t a p a a, esim. *avulla, vailla*;
- 4) s y y t ä ynnä muita seikkoja, esim. *tähden, varten, vuoksi; asemesta, sijasta*.

155. Konjunktiot tunnetaan syntaktisesta käytöstään; ne ovat joko *rinnastus-* tai *alistuskonjunktiot*.

1. Rinnastuskonjunktiot ovat merkitykseltään:

- a) *Kopulatiivisia* (yhdistäviä): *ja, ynnä, sekä, sekä—että, -kä, saati t. saatikka, jopa, vieläpä*.
- b) *Disjunktiiivisia* (erottavia): *eli t. elikkä, tahi t. tai t. tahikka t. taikka, joko—tai, taikka—taikka* (vanh.), *vai*.
- c) *Adversatiivisia* (vastakohtaa tai rajoitusta ilmaisevia): *mutta, vaan, paitsi, en (et jne.) ainoastaan — vaan myös, laas*.
- d) *Eksplanatiivisia* (selittäviä): *sillä, näet, nimittäin*.

Muist. Konjunktior ryhmänä on yleensä mainittu myös *konklusiiviset* l. johtopäätöstä ilmaisevat konjunktiot (*sen tähden, siksi, siis, niin muodoin, niin*). Ne ovat kuitenkin likinnä adverbeja. Lähimpänä puhtaan konjunktion luonnetta on *niin* eräissä käyttöasemissaan.

2. Alistuskonjunktiot ovat:

- a) E s k p l i k a t i i v i n e n (yleiseen alistava): *ellä*.
- b) K o n s e k u t i i v i s i a (seurausta ilmaisevia): *että*,
niin että, jotta.
- c) F i n a a l i s i a (tarkoitusta ilmaisevia): *jotta, että*.
- d) K a u s a a l i s i a (syytä ilmaisevia): *kun, koska, syystä*
että, sen tähden että.
- e) T e m p o r a a l i s i a (aikaa ilmaisevia): *kun, kunnes*,
jahka, ennen kuin, sitten kun.
- f) K o n d i t i o n a a l i s i a (ehtoa ilmaisevia): *jos, kun*,
kunhan, ellen (ellet jne.), jollen (jollet jne.).
- g) K o n s e s s i i v i s i a (myönnyttäviä): *vaikka, jos koh-*
ta, joskin, ehkä (vanh.).
- h) K o m p a r a t i i v i s i a (vertaavia): *kuin, niin kuin*,
ikään kuin.
- i) I n t e r r o g a t i i v i s i a (kysyviä): *-ko, -kö; tokko*.

156. Interjektiot merkitsevät mm.:

- 1) iloa: *hei!*
- 2) ilkkumista, vahingoniloa: *ähä! piti! pitipiti! kutti!*
- 3) surua, tuskaa: *ai! aiai! voi! voivoi! oi! oioi! oih!*
- 4) kummastusta, huomiota, huomauttamista: *oho! aha! no!*
kah! hoi! so!
- 5) kysymystä: *hä? ha?*
- 6) tarjoamista: *se'! he'!*
- 7) inhoa: *hyi! hyihyi! äh!*
- 8) ylimielisyyttä: *huihai!*
- 9) pois ajamista: *hos, hus* (sioille), *kitis* (lampaille).

S a n o j e n j o h t o

157. Seuraavassa esitetään suomen tärkeimpien johdosryhmien johtopäätteet eli oikeastaan ne sananloput, jotka nykyään tunnetaan tai käsitetään johtopäätteiksi. On näet huomattava, että usein on vaikea sanoa, missä kanta alkujaan on loppunut ja johtopääte alkanut, koska osittain johtopäätteen vokaalit ovat saattaneet kietoutua

kannan loppuvokaaliin, osittain on eräitä vokaaleja käsitetty johtopäätteisiin kuuluviksi, vaikka ne alkujaan ovat esim. saattaneet kuulua kantaan tai syntyä kannan ja johtopäätteen yhdistyksestä (esim. *melon*, *antelen*). Välistä on vaikea osoittaa mitään varmaa kantasanaa (esim. *jyrähtää*). Johtopäätteitä ja johdetun tai taivutetun kantasanan pääte on usein käsitetty yhteen kuuluviksi, joten on syntynyt uusia yhdistettyjä johtopäätteitä (esim. *alen|taa*-verbissä kanta alk. *alen(e)-*, johtopääte *-ta-*; päätteeksi on alettu käsittää *-nta-*; esim. *suome|ntaa*, *myö|ntää*; samoin *yksinä|inen*: *yksi|näinen*).

Tämä kaikki on seurauksena siitä, että sanojen johto oikeastaan on vain uusien sanavartaloitten muodostamista toisten sanojen mallin mukaan.

Toisilla johtopäätteillä voidaan muodostaa sanoja mistä samanlaisuudesta sanasta tahansa (esim. *-ja*, *-minen*), toiset taas esiintyvät sanaryhmissä, joihin kuuluu verraten harvoja sanoja (»produktiiviset» ja »improduktiiviset» johtopäätteet).

I. Nominien johto

158. Samaan nominiryhmään saattaa toisinaan kuulua samalla kertaa sekä substantiiveja että adjektiiveja (esim. subst. *maalainen*, subst. ja adj. *suomalainen*, subst. *oravainen*, adj. *kaitainen*); katsoen kuitenkin ryhmien pääasialliseen sanojen enemmistön edustamaan luonteeseen jaotamme nominiryhmät substantiiveihin ja adjektiiveihin.

Substantiivit

159. Tekijän-, teon-, tekopaikan- ja tekimen nimiä; kantasana (tai läheisenä sukulaisena) on tavallisesti jokin verbi.

1. Tekijän- ja olijannimiä ynnä niiden sukuisia sanoja; johtopäätteet ovat seuraavat:

a) *-ja*, *-jä*, esim. *luoja*, *istuja*, *loimittaja*, *ristijä*, *vastaja*; kantasanan vartalon *e:n* sijalla on *i*, esim. *tekijä*, *menijä*, *lulija*.

1. muist. Yhdysperäisiä johtimia: a) *-jain*, *-jain* (*-jaime-*, *-jäime-*), esim. *asujain*, *kulkijain*; b) *-jainen*, *-jäinen*, esim. *painajainen*, *pääsiäinen*, *ristiäiset*; c) *-jas*, *-jäs* (*-jaa-*, *-jää-*), adjektiivisia sanoja, esim. *utelias*, *antelias*, *kuoliaana*, *-ksi*.

2. *m u i s t.* Oikeinkirjoituksesta ks. 45, lis., muist., 3.

b) *-ri* (*-uri*, *-yri*), tekijän, myös työaseen nimiä; esim. *petturi*, *nylkyri*, *pelkuri*; *hakkuri*, *viskuri*; kantasanoja nomini: *vesuri*, *aituri*, *juomari*, *syömäri*; lainasanoja ovat semmoiset kuin *mittari*, *tuomari*, *puntari*.

2. Teonnimiä; päätteet ovat seuraavat:

a) *-ma*, *-mä* (= III inf:n päätte); täten johdetut sanat merkitsevät tekemistä tai sen tulosta, joskus teon paikkaa, esim. *sanoma*, *elämä*, *kuolema*, *esitelmä*, *runoelma*, *lohkeama*, *vieremä*.

b) *-minen* (*-mise-*, = IV inf:n päätte); näillä ilmaistaan tekeminen paljaastaan (in abstracto), esim. *sanominen*, *eläminen*, *esilleleminen*.

c) *-nta*, *-ntä*; *-nto*, *-ntö*; *-nti*, esim. *heitäntä*, *annanta*, *tulenta*; *luonto*, *sovinlo*, *perintö*; *saanti*, *tuonti*, *vienti*; *valikointi* (monet *-nti*-loppuisten kannat yksitavuisia).

d) *-i* (kannan viimeisen konsonantin jäljessä), esim. *anti*, *paini*, *paisti*, *muisti*, *oppi*.

e) *-o*, *-ö* ja *-u*, *-y* (kannan viimeisen konsonantin jäljessä), esim. *muisto*, *anto*, *kaivo*, *tulo*, *keitto*, *teko*, *näkö*, *luettelo*; *luku*, *ilku*, *maksu*, *näky*, *näyttely*; *-aa-*, *-ää-*loppuisia kantasanoja (teonsanoja) vastaavat johdannaiset, joiden loppuna on *-uu*, välistä *-yy*, esim. *leikkuu*, *hakuu*, *makuu*, *kehruu*, *kerjuu*.

Edelleenjohdoksia ovat sanat, joiden loppuna on *-o|s*, *-ö|s* (*-o|kse-*, *-ö|kse-*), *-u|s*, *-y|s* (*-u|kse-*, *-y|kse-*) ja jotka ovat tekemisen kohteen tai tuotteen nimiä (etenkin vastaten *-ta-*, *-tä-*loppuisia verbejä), esim. *kaivos*, *laitos*, *keitos*, *aituus*, *hakuus*; *harjoitus*, *valmistus*, *ylennys*, *järjestys*, *sisällys*, *epäily*, *palvelus*.

M u i s t. Semmoisissa tilan ja olon nimissä kuin *väsyksissä*, *nukuk-sissa*, *suutuksissa*, *turvoksissa* on johtoineksena mon. *-ksi-* yksinään.

f) *-mus*, *-mys* (*-mukse-*, *-mykse-*), esim. *juopumus*, *katumus*, *vaatimus*, *kysymys*.

g) *-io*, *-iö*, esim. *häviö*, *arvio*, *palkkio*, *haaskio*, *tuomio*; muutamat *-io-*, *-iö-*loppuiset ovat jonkinlaisia tekijännimiä, esim. *kontio*, *sikiö*; pass. merkitys on sanoilla *hylkiö*, *heittiö*, *valio*, *raivio*, *perkiö*.

h) *-e'* (*-ee-*), ilm. tekoa, tekemisen kohdetta t. tuotetta, välinettä ja tilaa, esim. *paiste'*, *kanne'*; *jauhe'*, *lae'*, *kude'*; *lause'*, *piste'*, *peite'*, *side'*, *kaste'*; *kaleissa*, *tekeillä*, *valveilla*.

i) *-na*, *-nä*, vastaa säännöllisesti *-ise-* ja *-aja-*vartaloisia luonnonäänisiä verbejä, esim. *kohina*, *humina*, *rähinä*, *kopina*, harvoin muita, esim. *kiljuna*, *pauhina*, *paukkinä*.

3. Tekopaikan nimien ryhmällä on päätteensä *-mo*, *-mö* ja *-imo*, *-imö*, esim. *kuomo*, *veistämö*, *panimo*, *polttimo*, *laskimo*. Täten johdetut sanat ilmaisevat usein paikkaa, jossa tekemistä harjoitetaan tehdasmaisesti.

4. Tekimen t. välineen nimien ryhmällä on päätteensä *-in* (*-ime-*), esim. *pohdin*, *lunastin*, *avain*, *viskain*.

160. *K o n k r e e t t i s i a* sanoja, joiden kantasanana tai läheisenä sukulaisena tavallisesti on jokin *s u b s t a n t i i v i*.

1. Paikallisuutta merkitseviä sanoja; päätteet ovat seuraavat:

a) *-kko*, *-kkö*, *-ikko*, *-ikkö*, esim. *pajukko*, *rapakko*, *vesakko*; *kivikko*, *heinikko*, *koivikko*, *petäjikkö*, *männikkö*.

Vrt. *-sto-*, *-isto-*loppuisia sanoja (2, a).

b) *-la*, *-lä* (kotia, asuinpaikkaa ym.), esim. *seppälä*, *appelä*, *pappila*, *kahvila*.

c) *-nko*, *-nkö* ja *-nne'* (*-ntee-*), esim. *alanko*, *ylänkö*, *tasanko*, *iljanko*; *alanne'*, *ylänne'*, *harjanne'*, *ojanne'*, *selänne'*; kantasana adjektiivi: *syväanne'*, *jyrkänne'*.

d) *-us*, *-ys* (*-ukse-*, *-ykse-*) ja *-usta*, *-ystä*, vieläpä *-ustin*, *-ystin* (*-ustime-*, *-ystime-*): paikallisuutta merkitseviä sanoja, osaksi myös pukujen, valjaiden osien nimiä: esim. *edus*, *tilus*, *taus*, *nurkkaus*; *kaulus*, *sormus*, *sääryys*, *rinnus*, — *alusta*, *edusta*, *tausta*, *vierusta* — *jalus-tin*, *sormustin*, *rinnustin*, *mäystin*.

2. Kollektiivi- eli ryhmäsanoja; päätteet ovat:

a) *-isto*, *-istö*, *-sto*, *-stö*, esim. *koivisto*, *männistö*, *lepistö*; *laivasto*, *kirjasto*, *vanhas-to* (Kal.).

b) *-ue'* (*-uee-*), tavallisesti elävistä olennoista puhuen, esim. *matkue'*, *puolue'*, *laivue'*, *poikue'*; *alue'*.

3. Muita huomattavia sanaryhmiä ovat ne, joiden päätteenä on:

a) *-nen* (*-se-*), *-inen* (*-ise-*), edellinen kaksi-, jälkimmäinen useampitavuisen kannan jäljessä; nämä sanat ovat:

α. deminutiiveja eli vähennyssanoja, esim. *kukkanen*, *kirjanen*; *aurinkoinen*, *oravainen*.

β. sukunimiä, esim. *Karhunen*, *Hukkanen*, *Tanikainen*. Ennen käytetyillä vastaavilla naispuolisilla sukunimillä on päätteenä:

b) *-lar*, *-lär* (*-ltare-*, *-ltäre-*), esim. *Karhutar*, *Hukatar*, *Tanikatar*; appellatiiveja: *runotar*, *kieletär*, *ruhtinatar* jne.

c) *-lainen*, *-läinen* (*-laise-*, *-läise-*); nämä sanat useimmiten merkitsevät johonkin paikkakuntaan, kansaan tai heimoon kuuluvaa henkilöä, esim. *maalainen*, *suomalainen*, *venäläinen*, *hämäläinen*; *sukulainen*, *heimolainen*; *viholainen*, *irtolainen*; *täköläinen*, *meikäläinen*. Useita näistä sanoista, etenkin kansallisuus- ja paikallisuusnimiä, käytetään myös *adjektiiveina*, esim. *suomalainen tyttökoulu*, *ruotsalainen runoilija*, *täköläiset olot*.

d) *-s* (*-kse-*); sanat merkitsevät kantasanalla ilmaistun esineen ainetta sekä (tav. monikossa) henkilöitä, jotka ovat toisillensa samalla lailla sukua, esim. *aidas*, *harjas*, *luudas*; (*veljes:*) *veljekset*, (*sisares* t. *sisarus:*) *sisarekset* t. *sisarukset*, *langokset*, *serkukset*.

Paitsi *-nen-*, *-inen-*päätteisiä deminutiiveja on deminutiivinen merkitys ryhmillä, joiden loppuna on:

e) *-o*, *-ö* ja *-lo*, *-lö* (usein yhteydessä *-nen*, *-inen*-päätteen kanssa), esim. *veno* t. *venonen*, *oro* t. *oronen*, *käkö* t. *käkönen*; *kotelo*, *koteloinen*. (Tähän kuuluvat itäsuom. monikkomuodot sellaiset kuin *tyttölöitä*, *mökkilöitä*.)

f) *-ut*, *-yt* (*-ue*, *-ye*) ja *-uinen*, *-yinen* (*-uise-*, *-yise-*) esiintyvät pääasiassa runokielessä, esim. *päivyt*, *marjut*, *lampahut*, *kuuhut*, *päähyt*; *kämmenyinen*.

g) *-kka*, *-kkä* ja *-kainen*, *-käinen* (*-kaise-*, *-käise-*), esim. *silmukka*, *mustikka*, *mullikka*; *lapsukainen*, *nuorukainen*, *kaunokainen*, *pienokainen*, *ainokainen* (viimeiset kolme sekä *s u b s t.* että *a d j.*).

h) *-ke'* (*-kkee-*); sanat merkitsevät enimmäkseen sitä, mikä on kantasanaalla merkityn esineen kaltainen, esim. *niemeke'*, *lahdeke'*, *haarake'*, *silmäke'*.

161. *O m i n a i s u u d e n n i m i l l ä*, joiden kantasana on adjektiivinen tai usein myös substantiivinen, on loppuna *-us*, *-ys* (*-ute-*, *-yle-*) vokaalin jäljessä ja *-uus*, *-yys* (*-uute-*, *-yyte-*) kannan viimeisen konsonantin jäljessä (etenkin kun kantasanan vokaalivartalon viimeinen vokaali on *a*, *ä*, *e* tai myös *i* kolmannen tavun lopussa); esim. *vapaus*, *viisaus*, *kärkkäys*, *kalleus*; *makeus*, *sileys*; *heikkous*, *veljeys*, *yhteys*, *siisteys*, *vankeus*; *valjuus*, *tylyys*, *vanhuus*, *paremmuus*, *hyvyys*, *isännys*, *pienuus*, *suuruus*, *naapuruus*, *mestaruus*, *sankaruus*, *kumppanuus*.

Adjektiivinen

162. Adjektiiviryhmiä, joiden kantasana on verbi; päätteet ovat seuraavat:

a) *-va*, *-vä*, *-pa*, *-pä* (= I partisiipin pääte), esim. *laitava*, *salttuva*; *edeskäypä* (s u b s t.).

b) *-nut*, *-nyt* (= II partisiipin pääte), esim. *oppinut*, *sivistynyt*, *väsynyt*.

M u i s t. Näihin ryhmiin kuuluvat myös varsinaiset partisiipit.

163. Adjektiiviryhmiä, joiden kantasana on nomini tai nominaalinen (nominiperäinen) muoto.

1. Yleisesti adjektiivisia johtopäätteitä ovat:

a) *-inen* (*-ise-*), joka on sama pääte kuin substantiivinen *-nen*, *-inen* (160, 3, a); täten päättyvillä sanoilla on joskus deminutiivinen merkitys (esim. *vähäinen*, *pienoinen*, *kaitainen*), mutta tavallisesti ne vastaavat kysymyksiin: minkä aineinen, mitä omistava, minkä peittämä, minne kuuluva, minkä laatuinen jne., esim. *rautainen*, *puinen*, *villainen*; *kalainen*, *vuorinen*; *likainen*, *nokinen*; *punainen*, *keltainen*; *pohjoinen*; *eilinen*, *ainainen*, *muinainen*, *silloinen*, *ajoittainen*, *osittainen*;

usein pysyvässä yhteydessä jonkin toisen päätteen kanssa, joten on syntynyt uusia johtopäätteitä, niin kuin: *-nainen*, *-näinen*, esim. *kokonainen* (vrt. *kokona|an*), *yksinäinen* (vrt. *yksinä|än*); *itsenäinen*, *ominainen*, *erinäinen*; *-vainen*, *-väinen*, esim. *kuolevainen*, *pysyväinen*; *-hinen*, *-(h)inen*, esim. *maahinen*, *velehinen*, *ele(h)inen* (s u b s t a n t i i v e j a), *mieleinen*; samaa laatua on myös

b) *-llinen* (*-llise-*), jolla päättyvät sanat vastaavat kysymyksiin: missä oleva, minkä aikainen, mitä omistava t. millä varustettu, mihin kuuluva, minkä laatuinen jne., esim. *laivaallinen* (esim. *kuu*), *selällinen* (*saari*); *yöllinen*, *syksyllinen*, *illallinen* (s u b s t.), *päivällinen* (s u b s t.); *tilallinen* (adj. ja s u b s t.), *vaarallinen*, *varrellinen*, *sangallinen*, *miehuullinen*, *palkollinen* (s u b s t.); *hedelmällinen*, *aineellinen*, *hengellinen*, *urhoollinen*, *herkullinen*, *vihollinen* (s u b s t.), *velvollinen*.

Tähän päätteeseen päättyviä ovat myös (tilavuus)mitan täyttä merkitsevät s u b s t a n t i i v i t, esim. *näpillinen*, *pivollinen*, *kourallinen*, *kannullinen*, *kapallinen*.

2. R u n s a a s t i omistavaa ilmaisevat adjektiivit, joilla on päätteinä:

a) *-isa*, *-isä*, esim. *kalaisa*, *saloisa*, *riemuisa*, *kuuluisa*.

b) *-kas*, *-käs* (*-kkaa-*, *-kkää-*), esim. *varakas*, *voimakas*, *kookas*, *mulkikas*, *ruumiikas*; *sormikas* (s u b s t.).

c) *-va*, *-vä*, esim. *lihava*, *väkevä*, *verevä*, *terävä*, *henkevä*.

3. V a i l l a olevaa ilmaisevat adjektiivit, joilla on päätteinä *-lon*, *-lön* (*-lön*, vokaalivartalo *-lloma-*, *-llömä-*) (k a r i t i i v i s e t adjektiivit), esim. *kalaton*, *varaton*, *voimaton*, *sanaton*, *taidoton*, *hengenlön*, *riemulon*; *avuton*, *silmilön*. Tämä päätte on usein yhteydessä III infinitiivin päätteen kanssa, joten on syntynyt uusi verbivartalon jäljessä esiintyvä johtopäätte *-maton*, *-mälön* (*-malloma-*, *-mällömä-*); tällä ryhmällä, joka muodostaa ikään kuin verbin kielteisen partisiipin, on osaksi aktiivinen, osaksi (transitiiviverbeillä) myös passiivi-

nen merkitys; esim. *loppumaton* (ei loppuva), *kuolematon* (ei kuoleva, ei kuolevainen), *oppimaton* (ei oppivainen, ei oppinut), *taitamaton* (ei taitava), *sivistymälön* (ei sivistynyt), *tietämälön* (ei tietäväinen, myös: ei tiettävä, ei tietty), *lukematon* (ei luettava, ei luettu, myös: ei lukeva, ei lukenut), *epäilemätön* (tav.: ei epäiltävä), *sanomaton* (ei sanottava).

4. Sitä, jolla jokin ominaisuus on suuremmassa tai suurimmassa määrässä, ilmaisevat sanaryhmit, joilla on päätteensä:

a) *-mpi* (*-mpa-*, *-mpä-*) (k o m p a r a t i i v i t), esim. *suurempi*, *parempi*.

b) *-in* (*-impa-*, *-impä-*) (s u p e r l a t i i v i t), esim. *suurin*, *pienin*.

c) *-immainen*, *-immäinen* (superlatiivisia adjektiiveja), esim. *ensimmäinen*, *jälkimmäinen*, *vierimmäinen*, *reunimmainen*. Huom. *alamainen*, *etumainen* (edellä ei ole *i:tä*).

5. Muita adjektiiviryhmiä:

a) *-mainen*, *-mäinen* (*-maise-*, *-mäise-*) -päätteeseen loppuvat adjektiivit vastaavat kysymykseen: kenen t. minkä kaltainen, tapainen, esim. *poikamainen*, *sikamainen*; *hyvämainen*, *huonomainen*.

b) *-hko*, *-hkö* -päätteeseen loppuvien adjektiivien kantasana on tavallisesti adjektiivi; ne ovat merkitykseltään moderatiivisia (merkitsevät: vähän sellainen, jotenkin sellainen kuin kantasana ilmoittaa), esim. *harvahko*, *pyöreähkö*, *pilkähkö*.

6. Adjektiiveja, joissa pääte alkujaan on liittynyt yksikön genetiiviin (alkujaan y h d y s s a n o j a). Täten johdetut adjektiivit vastaavat kysymyksiin: kenen t. minkä kaltainen, laatuinen. Jos kantasana on yksitavuinen, sen genetiivin pääte on yleensä mukautunut päätteän alkukonsonantin kaltaiseksi.

a) *-moinen*, *-möinen* (*-moise-*, *-möise-*), esim. *semmoinen*, *tämmöinen*, *suurenmoinen*.

b) *-lainen*, *-läinen* (*-laise-*, *-läise-*), esim. *sellainen*, *tällainen*, *muunlainen*, *kaikenlainen*, *monenlainen*.

c) *-loinen* (*-loise-*), esim. *kiivulloinen*, *vialloinen*, *sairaalloinen* (huom. genetiivin alkup. *n* aina mukautunut).

II. Verbien johto

164. Kausatiivi- ja faktiiviryhmään kuuluvat verbit, joilla on seuraavat päätteet:

vnk. sekä kons.

a) -lä-, -lä- yksitavuisen ja (useampitavuisenkin) konsonanttiin päättyvän kannan jäljessä; kantasana saattaa olla:

1) Verbi, jolloin johdetut sanat ovat k a u s a t i i v i s i a, so. osoittavat kantasanaalla ilmaistun tekemisen teettämistä, aikaansaattamista, esim. päästää, nostaa, kolistaa, hävittää, langellaa, hedelmöittää (kantas. hedelmöitsen). Yhteydessä translatiivisen -n(e)-päätteen kanssa (ks. 165, e) on muodostunut vartalonloppu -ntä-, joka esiintyy uutena johtopäätteenä, esim. ojentaa, heikonlaa, vähentää, muuntaa, myöntää, suomentaa.

2) N o m i n i, jolloin johdetut sanat osoittavat sillä varustamista, sillä toimimista, siksi tekemistä, sen tekemistä, sinä toimimista, minkä kantasana ilmoittaa, esim. voitaa, jäädää, varustaa, valjastaa, eväslää, höyhentää, äestää, tervehtää, kiirehtää, rienlää (vrt. run. rikenelhen = kiireesti), suurustaa, opastaa, varastaa, sairastaa, vierastaa.

M u i s t. -ti-päätteisiä sanoja: kiirehtiä, kadehtia, lainehtia, purjehdita.

Tämän päätteen toisintomuoto on

b) -a-, -ä- (konsonanttivartalon loppuna -t) painottoman vokaalin jäljessä; kantasana on nomini, ja merkitykset ovat samantapaiset kuin edellisessä (a, 2) ryhmässä, esim. kullaan: inf. kullata, tervata, mustata, kuivata, lihata, kumola, kasata, meluta, saarnata, jututa, janota.

c) -lla-, -llä-loppuisten sanojen kantasana on:

1) Verbi, jolloin johdetut sanat ovat k a u s a t i i v i-verbejä (-lla-, -llä- on yleinen k a u s a t i i v i p ä ä t e); osittain niillä saattaa olla intensiivinen (vahvistava) merkitys; esim. syöllää, käyllää, totuttaa, elättää, luellaa; toivollaa, johdattaa, kannattaa. — Kun kantasana on tai alkuperäisesti on

a - a
 #a - #a
 uita - yita nta - ntä nta - ntä
 sta - stä ista - istä 137

ollut useampi- kuin kaksitavuinen, on kausatiivipäätteenä yhdysperäinen pääte *-ulta-*, *-yllä-*, esim. *kävelyllää*, *huomauttaa*, *leikkauttaa* t. *leikkuuttaa*, *teurastuttaa*, *kirjoituttaa*, *pudistuttaa*.

2) *N o m i n i*, jolloin kantana on nominin joko yksikkö- tai monikkovartalo; merkitykset ovat samansuuntaiset kuin kohdassa a) 2 mainituilla, esim. *päällää*, *vyöllää*, *muuttaa*, *myrkyllää*, *tuuleltaa*; *raudoittaa*, *rauhooittaa*, *kunnioittaa*, *suo-rittaa*, *käsittää*, *hengittää*, *punoittaa*.

Näiden sukulaisia ovat myöskin *-tta-*päätteiset *d e s k r i p t i i v i s e t* verbit, jotka äänellensä kuvaavat ilmaistavaansa tekemistä, esim. *voivottaa*, *sopottaa*, *kolkuttaa*, *ressuttaa*.

M u i s t. Oikeinkirjoitusseikoista ks. 45, lis., muist., 1.

d) *-sta-*, *-stä-* ja *-ista-*, *-istä-*loppuisten sanojen kantasana on yleensä *nomini*; merkitykset samansuuntaisia kuin kohdassa a) 2 ja c), esim. *savustaa*, *kalustaa*, *voimistaa*, *kouristaa*, *notkistaa*, *kovistaa*, *tarkastaa*, *herrastaa*. Pyydystämistä merkitseviä: *kalastaa*, *melsästää*, *linnustaa*. Verbiperäisiä: *asus-
taa*, *katsastaa*, ehkä myös: *tiedustaa*, *kuulustaa*, *tunnustaa*.

165. Refleksiivi- ja translatiiviryhmään kuuluvat verbit, joilla on seuraavat päätteet:

a) *-u-*, *-y-* (kannan viimeisen konsonantin jäljessä) on yleisin refleksiivinen (passiivinen ja intransitiivinen) pääte, esim. *näkyä*, *kuulua*, *valua*, *puserlua*, *kuivua*, *täytyä*, *hukkua*; hyvin usein *u* on yhteydessä *-la-*, *-nta-*, *-lla-*, *-sta-*loppuisissa sanoissa esiintyvän pääteaineksen kanssa, joten on muodostunut sanaryhmiä, joissa *-lu-*, *-ntu-*, *-llu-*, *-stu-* voidaan katsoa johtopäätteeksi; esim. *jäätyä*, *sairastua*, *kaunistua*, *maatua*, *köyhtyä*, *laihtua*; *parantua*, *enentyä*, *vähentyä*, *myöntyä*; *päälyä*, *rauhooitua*, *majoitua*, *nurmeltua*, *heinittyä*; *vahvistua*, *voimistua*, *ikävyystyä*, *menestyä*, *pelästyä*. Yhteydessä muiden suffiksiainesten kanssa *u* on myös päätteissä:

b) vokaalinpidentymä ja *-ntu-*, *-nty-* tai *-utu-*, *-yty-* tai *-u-*, *-y-* (konsonanttivartalo *-ut-*, *-yt-*) vokaalin jäljessä; esim. *jakautua* t. *jakaantua*, *kokoutua* t. *kokoonluta*; *velkautua* t. *velkaantua*, *antautua*, *loteutua*, *vapautua*.

Refl. trans.

u - y
 tu - ntu - ttu - stu
 ntu - nty - utu - yty (väh. pid. in. jalk.)
 pu - py
 ne : t
 ca - iä oa

c) *-pu-, -py-* yksitavuisen kannan jäljessä, esim. *juopua, syöpyä, luopua; saapua; voipua* (*taipua*, vrt. *tai|ttaa, toipua*, vrt. *toi|ttaa — uupua, vaipua*); *yöpyä*.

d) *-ite-* t. *-le-* (konsonanttivartalo *-it-, -l-*), *-ihe-, -i-* kansanr. (ja itämurteiden) refleksiivisissä verbinmuodoissa, esim. *kohotteleitel* vähitellen kohoat, *veäile* vetäydy, *tungeile* tunkeudu, *ei siirräile* ei siirtäydy (Savossa *muutale* = muuta itsesi, *muutatko*on muuttakoon itsensä); *kylkeihet* kytkeydyt; *paneil|kse* paneutuu, *astui|kse* astuu. Vrt. 118.

e) *-ne-*, usein edellä *e*-vokaali; tällä päätteellä johtuneet verbit, joilla on nomini (partikkeli) kantasana, ovat yleensä translatiivisia ja merkitsevät tulemistä siksi tai siihen tilaan, minkä kantasana ilmaisee, esim. *paranen*: inf. *parala*, *suurenen*: *suurela*, *pahenen*: *pahela*, *mälänen*: *mädälä*, *happanen*: *hapala*, *vähenen*: *vähelä*, *heikkenen*: *heiketä*, *vaike-*
nen: *vaiela*, *ilkenen*: *iljetä*, *liikenen*: *lietä*.

f) *-ea-, -iä-, -oa-*loppuisia verbejä käytetään samanlaisessa merkityksessä, usein äsken mainittujen rinnalla, esim. *hal-*
kean: *haljeta*, *oikean*: *oiela* (vrt. *oikenen*), *kerkeän*: *kerjeta* t. *kerkiän*: *keritä*, *lämpiän*: *lämmitä*; *hajoan*: *hajota*, *lahoan*: *lahota*.

166. Frekventatiivi- ja kontinuatiiviryhmä. Tähän kuuluvilla verbeillä, jotka ilmaisevat tekemisen usein, vähitellen tai jatkuen tapahtuvaksi, on seuraavat päätteet:

a) *-ele (-ile-)*, esim. *antelen*: *annella*, *kaivella*; *puhella*, *hypellä*, *heitellä*, *vastailla* t. *vastaella*, *kokoilla* t. *kokoella*; *riidellä*, *turmella*, *kätellä*; refl. *lämmitellä*, *jaloitella*, *opetella*.

b) *-ksi*, esim. *kuljeksia*, *vuoleksia*, *kanneksia*.

Yhdysperäisiä päätteitä ovat:

c) *-ntele-, -skele-, -skentele-*; esim. *juoksentelen*: *juoksennella*, *teeskennellä*; *uiskella* t. *uiskennella*, *käyskellä* t. *käyskennellä*, *kuljeskella*, *oleskella*; refl. *teeskennellä*, resiprookk. *paineskella*, *anneskella*.

d) *-i* ja *-o-* (*o < oi*), *-oi-, -öi-* on loppuna verbiryhmässä, jolla yleensä on kontinuatiivinen merkitys, toisissa enemmän,

toisissa vähemmän tuntuva, toisissa tuntumaton; esim. *kynsiä, oksia, kukkia, juhliä, yskiä, painia, potkia, lykkiä, repiä, hyppiä*; — *meloa, neuloa, vihmoo, halkoa, katkoa, tempoa*; — *haravoida, tarinoida, isännöidä*. — Tämä pääte on usein yhteydessä *-lse*-päätteen kanssa, joten on syntynyt uusi sanaryhmä, jossa on loppuna:

e) *-itse- ja -oilse-, -öilse-*, esim. *ruoskitsen: ruoskita* (vrt. *ruoskia*), *merkilä, karhila; haravoita* (vrt. *haravoida*), *seppelöitä* (vrt. *seppelöidä*), *alerioita* (vrt. *alerioida*). Tällä sanaryhmällä ei useinkaan ole tuntuva kontinuaatiivista merkitystä. — *-oilse-, -öilse-*verbien konsonanttivartaloisia muotoja ei juuri käytetä, ja muutenkin ovat rinnakkaiset *-oi-, -öi-*verbit tavallisempia.

f) *-ise-*, johon päättyvät verbit ovat suureksi osaksi luonnonäänisiä, esim. *väriisee, jyrisee, kohisee, suhisee*.

g) *-aja-, -äjä-* niin ikään yleensä luonnonäänisiä, esim. *väräjää, jyräjää, kohajaa, kopajaa*.

167. Momentaaniryhmään kuuluvat verbit ilmaisevat äkillistä tekemistä. Niiden loput ovat:

a) *-aise-, -äise-* (kannan konsonantin jäljessä); verbit enim-mäkkeen transitiivisia, esim. *halkaisen: halkaista* (vrt. *halon: halkoa*), *katkaisen: katkaista* (vrt. *kalkoa*), *polkaisen: polkaista* (vrt. *polkia*), *repäisen: repäistä* (vrt. *repiä*), *sitaisen: sitaista, tekaisten: tekaista*.

b) *-ahla-, -ähtä- ja -ahlu-, -ähty-*loppuiset sanat ovat enim-miten intransitiiviverbejä, esim. *naurahtaa, pysähtää, kalsah-taa; seisahtua, pysähtyä*; usein luonnonäänisiä, esim. *helähtää, jyrähtää, kohahtaa, suhahtaa, romahtaa*.

c) *-alta-, -ältä-*loppuisia esiintyy melkein yksinomaan runo-kielessä, esim. *painallaa, vedältä; puhallaa* (momentaaninen merkitys tuskin enää tuntuva).

168. Sensiiviryhmän verbit ilmaisevat semmoiseksi katso-mista tai sanomista, kuin kantasana ilmaisee. Kantasanana

on tavallisesti adjektiivi. Pääte on *-ksu-*, *-ksy-*, välistä tämän rinnalla *-ksi-*, esim. *oudoksua*, *hyväksyä*, *paheksua* t. *paheksia*, *pieneksyä*, *halveksua* t. *halveksia*; *otaksua*.

Y h d y s s a n a t

I. Yhdysnominit

169. Yhdysnominit ovat kahta laatua:

1. Semmoisia, joissa osat ovat *r i n n a s t e i s e t*. Tämmöisessä yhdyssanassa saattaa olla kaksi tai useampia osia. Esim. *Suomalais-ruotsalainen seurakunta*. *Evangelis-kirkollinen suunta*. *Suomalais-ruotsalais-saksalainen sanakirja*.

2. Semmoisia, joissa jälkimmäinen yhdysosa on *p e r u s o s a n a*, edellinen *m ä ä r i t e o s a n a*, esim. *kivijalka*, *puuhevonen*, *noita-akka*, *sanakirja*, *seurakunta*. Tämmöinen yhdistys sisältää vain nämä kaksi osaa, mutta kumpikin yhdysosa tai jompikumpi niistä saattaa vuorostaan olla yhdyssana, esim. *isänmaanrakkaus*, *ulkoasiainvaliokunta*.

170. Määriteosa on useimmiten nominatiivissa, ja ainoastaan perusosa taipuu, esim. *aamupäivä*, *eväslaukku*, *savikukko*, *uimamalka*, *avainkimppu*.

Huomattakoon seuraavanlaiset yhdyssanat:

1) Jos määriteosana on sana, jota muuten käytetään vain monikossa, niin se yhdyssanassa esiintyy yksiköllisenä, esim. *hääkansa*, *markkinaväki*, *urkulehteri*.

2) Määriteosa on välistä *-o-*, *-i-*loppuinen, sen sijaan että sanan vartalo muuten loppuu *a:han*, *ä:hän*, esim. *ailovieri*, *sikopahna*, *lehmikarja*, *huhtikuu*, *metsikana*.

3) *-inen-*, *-nen-*loppuiset sanat esiintyvät määriteosassa konsonanttivartaloisina, esim. *naisihminen*, *pappismies*, *Karhus-rukka*.

4) Yhdysadjektiiveissa *-läntä* esiintyy vain jälkiosana, ei itsenäisenä sanana, esim. *vähäläntä*.

5) Yhdyssanoissa, joissa määräiteosana on adjektiivi, joka on perusosan attribuoittina, määräiteosa usein noudattaa perusosan sijaa ja lukua, esim. *omatunto*, gen. *omantunnon*, mon. nom. *omattunnot*, *Uusimaa*, gen. *Uudenmaan*.

171. Määräiteosa on hyvin usein myös genetiivissä, esim. *karhuntalja*, *maantie*, *talonpoika*; *linnunlaulu*, *päivännousu*; *pilanteko*, *rahanhimo*, *isänmaanrakkaus*.

Mutta melkein kaikki muutkin sijat esiintyvät määräiteosassa, esim. *toimeentulo*, *anteeksianto*, *puustakalvoja*, *rannalla-istuja*, *niityllemenijä*, *yksinolo*, *lakittaloija*.

172. Yhdysadjektiiveista huomattakoon:

1) Ne, joissa osina on kaksi substantiivia tai adjektiivi ja substantiivi, esim. *koukkusormi* = *koukkusorminen*, *rautanäppi*, *kultarinta*, *sinisilmä*, *mustaparta* (ns. bahu-vrihi-adjektiivit).

2) Ne, joissa määräiteosana on komparatiivi, esim. *vähempivarainen*, *paremmanpuoleinen*.

II. Yhdysverbit

173. Y h d y s v e r b e j ä on suomessa vähän, esim. *ristiinnaulita*, *ylenkatsoa*.

Jotkut myöhäsyntyiset verbit ovat vain näennäisesti yhdistettyjä, ne kun perustuvat yhdistettyihin kantasubstantiiveihin, esim. *valokuvata*, *polkupyöräillä*. Eräitä verbejä on johdettu »takaperin» yhdys-substantiiveista korvaamalla teonnimi kantaverbillään, esim. *etsintäkuuluttaa* (vrt. *etsintäkuulutus*), *palovakuuttaa* (vrt. *palovakuutus*).

III. Yhdyspartikkelit

174. Partikkelienkin joukossa on yhdyssanoja, esim. *häthätää*, *sinnepäin*; *kenties*; *näetsen*.

M